

Karoliina Laitinen

”OOT SÄ AIKA TIEN TAIVALTANUT”
Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten
itsenäistymiskertomukset

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Karoliina Laitinen: "OOT SÄ AIKA TIEN TAIVALTANUT" – Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten itsenäistymiskertomukset
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Elinikäinen oppiminen ja kasvatus
Helmikuu 2020

Pro gradu -tutkielma tarkastelee kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten itsenäistymiskertomusten tapahtumarakenteita, sekä sitä, minkälaisia merkityksiä tutkittavat antavat sosiaaliselle tuelle, koulutukselle sekä toimeentulolle ja työelämälle. Itsenäistymiskertomuksia tutkimalla on tarkoitus lisätä ymmärrystä sijaishuollon asiakkaiden itsenäistymisprosesseista ja sijaishuollon jälkeisestä elämästä.

Teoreettisessa viitekehyksessä tarkastellaan, minkälaiset lähtökohdat sijaishuolto mahdollistaa sijoitettujen lasten ja nuorten sosiaalisten, kulttuuristen ja taloudellisten pääomien kertymiselle. Aiempien kvantitatiivisten tutkimustulosten mukaan sijaishuollon asiakkaat kohtaavat lukuisia vastoinkäymisiä sijaishuoltoaikoina ja jälkihuollon jälkeisessä elämässä, minkä vuoksi heihin kohdistuu usein huono-osaisuuden leima. Sijaishuollosta itsenäistyville nuorille jätetään liian vähän aikaa ja tilaa harjoitella aikuisuutta.

Tutkielman aineisto on kerätty viideltä informantilta elämäkertahaastatteluiden avulla. Narratiivinen lähestymistapa mahdollisti aineiston tutkimisen kertomuksina ja tarinoina. Tutkimustuloksissa esiteltävät itsenäistymiskertomukset ja Risuista ruusuihin -mallitarina syntyivät tutkittavien ja tutkijan yhteisen tiedonmuodostusprosessin tuloksena.

Tutkittavat kokivat itsenäistymisprosessiansa aikana sijaishuollon sisäisiä ongelmia, koulukiusaamista, yksinäisyyttä, toimeentulovaikeuksia, työttömyyttä sekä mielenterveysongelmia. Edellä mainitut vastoinkäymiset olivat useimmiten väliaikaisia ongelmia tutkittavien kertomuksissa, sillä sijoitetut nuoret löysivät erilaisia selviytymiskeinoja vaikeisiin elämäntilanteisiinsa. Sosiaalisen tuen merkitys korostui kaikissa itsenäistymiskertomuksissa. Tutkittavat useimmiten kokivat, etteivät he saaneet riittävästi tukea sijaishuollon toimijoilta. Sijaishuollon ulkopuolelta saatu tuki taas näyttäytyi keskeisenä voimavarana itsenäistymisprosessien aikana. Esimerkiksi työelämän ja koulutuksen kentiltä saatu myönteinen palaute oli erittäin merkityksellinen itsenäistymistä tukeva tekijä.

Itsenäistymiskertomukset edustivat juonellisesti selviytymistarinoita, sillä tutkittavat kokivat elämänlaatunsa parantuneen merkittävästi sijaishuoltoajoista tähän päivään. Itsenäistymiskertomukset murtavat sijoitettuna olleisiin nuoriin kohdistuvia oletuksia huono-osaisuudesta ja syrjäytymisestä. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten henkilökohtaisten kokemusten kuuleminen on tärkeää, jotta sijaishuollon järjestämistä, kasvuympäristön toimijoiden moniammatillista yhteistyötä ja jälkihuollon tukipalveluita voitaisiin kehittää sijaishuollon asiakkaiden tarpeita vastaaviksi. Erityisesti sijaishuollon aikaisiin tapahtumiin tulisi kiinnittää jatkossa enemmän huomiota, jotta sijoitetuilla nuorilla olisi paremmat lähtökohdat itsenäistyä.

Avainsanat: lastensuojelu, sijaishuolto, itsenäistyminen, pääoma, sosiaalinen tuki, koulutus, toimeentulo, työllisyys, huono-osaisuus, syrjäytyminen, kehittyvä aikuisuus, narratiivisuus, kategoriset mallitarinat, mallitarina, leima, vastapuhe

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	SIJAISHUOLTO LASTENSUOJELULLISENA TOIMENPITEENÄ	6
2.1	LASTENSUOJELUN LÄHTÖKOHDAT JA LASTENSUOJELUN ASIAKKUUS	6
2.2	KODIN ULKOPUOLELLE SIOITUS	8
2.3	KODIN ULKOPUOLELLE SIOITETTUIEN OSALLISUUS JA HYVINVOINTI.....	10
2.4	SIJAISHUOLLON PÄÄTTYMINEN.....	12
3	SYRJÄYTYMISTÄ EHKÄISEVÄT MEKANISMIT	14
3.1	HUONO-OSAISUUDEN YLISUKUPOLVISUUS SIAISHUOLLON ASIAKKAIDEN ELÄMÄSSÄ.....	14
3.2	SYRJÄYTYMISRISKILTÄ SUOJAAVAT PÄÄOMAT	15
3.2.1	<i>Sosiaalinen tuki</i>	18
3.2.2	<i>Koulutuksen tehtävät</i>	20
3.2.3	<i>Toimeentulo ja työllisyys</i>	22
4	ITSENÄISTYMINEN	24
4.1	ITSENÄISTYMINEN OSANA ELÄMÄNKULKUA.....	24
4.2	KODIN ULKOPUOLELLE SIOITETTUIEN NUORTEN ITSENÄISTYMINEN	26
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA METODOLOGIA	28
5.1	TUTKIELMAN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	28
5.2	ELÄMÄKERRALLISET AINEISTOT JA NIIDEN VALINTA.....	29
5.2.1	<i>Tutkittavat henkilöt</i>	31
5.3	NARRATIIVINEN TUTKIMUS JA KATEGORISOIDUT MALLITARINAT	32
5.4	AINEISTON ANALYYSI	34
5.4.1	<i>Sisällönanalyysi</i>	35
5.4.2	<i>Juonianalyysi</i>	37
5.5	EETTISET KYSYMYKSET.....	38
6	TUTKIMUSTULOKSET	40
6.1	ITSENÄISTYMISSPROSESSIN LÄHTÖKOHDAT	40
6.1.1	<i>Portaittainen itsenäistyminen</i>	40
6.1.2	<i>Varhainen itsenäistyminen</i>	42
6.2	SOSIAALISEN TUEN KAKSIJAKOISUUS	44
6.2.1	<i>Lähipiirin tuki ja vertaistuki voimavaroina</i>	44
6.2.2	<i>Psykososiaalisen tuen tarve</i>	48
6.2.3	<i>Sosiaalisen tuen puute ja yksinäisyys</i>	50
6.3	KOULUKOKEMUKSET JA KOULUTUSPOLUT	52
6.3.1	<i>Lannistavat koulumuistot</i>	52
6.3.2	<i>Katumus koulutusvalinnoista</i>	55
6.3.3	<i>Koulutus itseluottamuksen vahvistajana</i>	56
6.4	TOIMEENTULOVAIKEUDET JA TYÖELÄMÄN MERKITYS	59
6.4.1	<i>Väliaikaisista toimeentulovaikeuksista selviytyminen</i>	59
6.4.2	<i>Työ elämäntalouden välineenä</i>	62
6.5	TUTKITTAVIEN MALLITARINA: RISUISTA RUUSUIHIN	64
7	POHDINTA	70
7.1	TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO	70
7.2	TUTKIMUSTULOSTEN POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	74
7.2.1	<i>Jatkotutkimusideat</i>	77
7.3	LUOTETTAVUUS	78
	LÄHTEET	81
	LIITTEET	93

1 JOHDANTO

Kasvuymäristöstä ja lapsuudenkodista itsenäistyminen on useimmiten välttämätön etappi osana ihmisen elämänkulkua. Itsenäistymiseen perinteisesti liitettyjä piirteitä kuten itsenäistä asumista, kypsää toimijuutta, työelämää ja perheen perustamista ei nähdä enää välttämättöminä aikuisuuteen siirtymisen kriteereinä. Viime vuosikymmeninä yhä useammat nuoret aikuiset ovat valinneet elää kehittyvän aikuisuuden välitilassa, jossa lapsuuden ja nuoruuden vapaudesta ja huolettomuudesta ei haluta päästää täysin irti (Arnett 2004, 3–8). Kaikille nuorille aikuisille pidentyneen nuoruuden kaltainen elämänvaihe ei ole mahdollinen, sillä toiset joutuvat ottamaan suuremman vastuun pärjäämisestään heti täysi-ikäistyttyään. Kodin ulkopuolelle sijoitettuina oleville nuorille ei useinkaan jätetä riittävästi aikaa ja tilaa vapaasti etsiä itseään (Stein 2009,424).

Kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleet nuoret ovat vahvasti leimattu ryhmä, josta on viime vuosien aikana julkaistu lukuisia negatiivissävytteisiä tutkimustuloksia. Sijoitetut lapset ja nuoret kohtaavat sijaishuoltoaikoina muita enemmän vastoinkäymisiä elämän eri osa-alueilla (Ikonen, Hietämäki, Laakso, Heino, Sepänen & Halme 2017, 1–6). Huono-osaisuus näyttäisi kasautuvan samoille ihmisryhmille, sillä tutkimustulosten mukaan sijaishuollosta itsenäistyneet nuoret kohtaavat muun muassa kouluttamattomuutta, työttömyyttä, toimeentulovaikeuksia, päihde- ja mielenterveysongelmia muita nuoria aikuisia huomattavasti useammin (Ristikari, Törmäkangas, Lappi, Haapakorva, Kiilakoski, Merikukka, Hautakoski, Pekkarinen & Gissler 2016, 102). Sijaishuollon asiakkaat on otettu useasti esille esimerkkinä ryhmästä, jolla on selkeästi muita ihmisiä suurempi riski syrjäytyä yhteiskunnasta.

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten henkilökohtaisia itsenäistymiskertomuksia, jotka käsittelevät tutkittavien itsenäistymisprosessien kulkuja aina sijaishuoltoajoista tähän päivään saakka. Tehdessäni kandidaatintutkielmaa koulutuksen merkityksestä entisten

sijaishuollon asiakkaiden elämässä, huomasin erityisesti kasvuympäristön antamalla lähtökohdilla ja sosiaalisella tuella olevan erittäin suuri merkitys sijoitettuihin alle 18-vuotiaiden henkilöiden elämänsä aikana. Tällä kertaa kiinnitin tutkielmassani erityisesti huomiota kolmeen merkittävään syrjäytymistä ehkäisevään mekanismiin, jotka ovat oleellisia tekijöitä huono-osaisuuden kierteen katkaisemisessa. Tutkin sijoitettuihin alle 18-vuotiaiden nuorten itsenäistymiskertomuksia sosiaalisen tuen, koulutuksen sekä toimeentulon ja työllisyyden näkökulmista käsin (Antikainen 1998, 194; Antikainen, Rinne & Koski 2013, 39; Ikonen ym. 2017, 8; Pukkio & Hoikkala 2016, 15–17; Rönkä 1997, 20). Tarkastelen erityisesti, minkälaiset lähtökohdat sijaishuolto kasvuympäristönä on antanut kodin ulkopuolelle sijoitettuihin alle 18-vuotiaiden tutkittavien sosiaalisten, kulttuuristen ja taloudellisten pääomien kerryttämiseksi ja eri kentillä toimimiselle (Bourdieu 1989, 17).

Päätin laajentaa kandidaatintutkielmani tutkimusongelman koskemaan kodin ulkopuolelle sijoitettuihin alle 18-vuotiaiden henkilöiden itsenäistymistä kokonaisvaltaisena elämäntapahtumana. Lähes kaikki aikaisemmat sijaishuollon jälkeistä elämää koskevat tutkimustulokset perustuvat luettelomaisiin tilastoihin entisten sijaishuollon asiakkaiden kohtaamista vaikeuksista. Tutkielmani narratiivisen lähestymistavan avulla pyrin tarkastelemaan sijoitettuihin alle 18-vuotiaiden tutkittavien kokemusmaailmoja heidän itsensä kertomina. Itsenäistymiskertomuksia tutkimalla on mahdollisuus lisätä syvempää ymmärrystä kodin ulkopuolelle sijoitettuihin alle 18-vuotiaiden nuorten itsenäistymisprosessien kuluista. Merkityksellisintä tutkimusongelman kannalta on tarkastella, minkälaisena elämänvaiheena itsenäistyminen ja sijaishuollon jälkeinen elämä tutkittavien itsensä kertomina näyttäytyvät.

2 SIJAISHUOLTO LASTENSUOJELULLISENA TOIMENPITEENÄ

2.1 Lastensuojelun lähtökohdat ja lastensuojelun asiakkuus

Jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen, rakastavaan ja virikkeiseen kasvuympäristöön. Lapsen etu tulee ottaa huomioon kaikilla elämänalueilla, jottei lapsen kehitykseen kohdistu kuormittavia uhkatekijöitä. Lastensuojelu on sosiaalityön osa-alue, jossa tuetaan vaikeassa elämäntilanteessa olevia lapsia ja heidän perheitään kohti tasapainoisempaa elämää (Mikkola 2004, 61). Lastensuojelu on moninainen ilmiö, sillä se on yhteydessä moniin yhteiskuntapolitiikan osa-alueisiin kuten koulutus-, terveys-, nuoriso-, asunto- ja työllisyyspolitiikkaan sekä palveluiden saatavuuteen ja toimivuuteen. Perheiden tasolla lastensuojelu taas on yhteydessä perheiden taloudellisiin tilanteisiin sekä perheenjäsenten persoonallisuuksiin, elämänhistorioihin, suhteisiin ja siteisiin niin toisiinsa kuin yhteisönsä. (Mäenpää & Törrönen 1996, 11; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 7.) Vaikka lastensuojelu ajaa lasten oikeuksia lakipykälissä ja poliittisissa päätöksissä, se on ennen kaikkea kentällä tapahtuvaa työtä lastensuojelun asiakkaiden ja heidän perheidensä parissa.

Lastensuojelulliset toimenpiteet pyrkivät tukemaan myös kasvuympäristön toimijoita, sillä vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista ja tasapainoisesta kehityksestä (Lastensuojelulaki 2007/417, 2 §). Lapsella on oikeus saada hyvää kasvatusta ja hoitoa sekä ikään että kehitystasoon sopivaa valvontaa ja huolenpitoa (Räty 2007, 18). Vaikka lastensuojelulaki sisältää ensisijaisen tavoitteen perheen jälleenyhdistämisestä, sisältää se myös periaatteita, jotka kaikkien lapsen kasvuympäristön toimijoiden tulisi huomioida lapsen etua arvioitaessa. Lastensuojelulain (2007/417) 4 § sisältää seitsemän lapsen elämän kattavaa periaatetta, joiden huomioiminen tukee lapsen kasvua:

1. tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
2. mahdollisuuden saada ymmärrystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
3. taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
4. turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
5. itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
6. mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
7. kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Marjatta Bardyn (2013, 50) mukaan lapsuudella on ensimmäinen paikka ihmisen elämänkaareessa. Lastensuojelun asiakkaiden suuri määrä on huolestuttava, sillä lapsuus tulee olemaan aina osana aikuismielen rakenteita tiedostettuna tai piiloon painautuneena. Tuoreimman tilastoraportin mukaan vuonna 2018 lastensuojeluilmoituksia tehtiin 145 880, ja avohuollon asiakkaina oli 54 883 lasta ja nuorta. Lastensuojelu ilmoitusten määrä on kasvanut kahdessa vuodessa lähes 20 prosenttia. (Kuoppala, Forsell & Säkkinen 2019, 16; Kuoppala & Säkkinen 2018, 14–15.) Lasten välisten hyvinvointierojen ja lapsiperheiden eriarvoisuuden kasvun myötä on ilmennyt yhä enemmän lastensuojelullisia ongelmia perheissä: häpeää, lasten kaltoinkohtelua, mielenterveysongelmia, päihteiden väärinkäyttöä, perheristiriitoja ja väkivaltaa (Bardy & Heino 2013, 17). Lasten ja nuorten kasvuympäristön toimijoilla tulee olla valveutuneisuutta tunnistaa kasvuympäristön puutteet ja uhkatekijät.

Lapsi kirjataan lastensuojelun asiakkaaksi, jos lastensuojelutarpeen selvitys päätetään aloittaa. Selvityksessä perheen tilanne kartoitetaan kokonaisvaltaisesti, jolloin painopiste on lapsen hoidossa ja hyvinvoinnissa sekä hänestä vastuussa olevissa henkilöissä. Lastensuojeluviranomaiset päättävät selvityksen tehtyään, jatkuuko vai päättyykö perheen asiakkuus lastensuojelussa. (Lastensuojelulaki 2007/417, 26 §, 27 §.) Lastensuojelutoimenpiteitä järjestettäessä tulee pyrkiä aiheuttamaan mahdollisimman vähän haitallisia seurauksia lapselle ja perheelle (Räty 2015, 9). Lastensuojelulaki sisältääkin periaatteen lievimmän toimenpiteen ensisijaisuudesta. Säännöksissä korostetaan avohuollon tukitoimia lapsen edun toteutumiseksi. Niiden tarkoituksena on tukea ja edistää lapsen ja

nuoren myönteistä kehitystä, sekä tukea ja vahvistaa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatustaitoja ja mahdollisuuksia. (Lastensuojelulaki 2007/417, 36 §.)

Saila Huuskonen ja Johanna Korpinen (2009) tutkivat kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten asiakkuuden tilaa kahden vuoden ajan asiakkuuden alkamisesta lähtien. Heidän mukaansa yleisimpiä avohuollon tukitoimia olivat kotiin tehtävä perhetyö ja perheen taloudellinen tukeminen. Tutkimukseen osallistuneista lapsista lähes puolella avohuollon asiakkuus päättyi kahden vuoden aikana. Avohuollon päättyminen ei aina ole kuitenkaan tulosta hyvin onnistuneesta lastensuojelutapahtumasta, sillä yleisimpiä syitä asiakkuuden päättymiselle olivat lastensuojelutarpeen lakkaamisen lisäksi muutto paikkakunnalta pois ja huostaanotto. (Huuskonen & Korpinen 2009, 1–2, 22.)

Jos avohuollon tukitoimet ovat lastensuojelun asiakkaalle riittämättömät, voidaan lapselle järjestää asiakassuunnitelman mukaisesti tuen tarvetta arvioivaa kuntouttavaa perhehoitoa tai laitoshuoltoa avohuollon tukitoimena. Avohuollon sijoitus voidaan järjestää koko perheen sijoituksena tai joissakin tapauksissa lyhytaikaisesti lapselle yksin, jos se katsotaan lapsen tarpeiden mukaiseksi. (Räty 2007, 208–209.) Avohuollon sijoitukselle ei ole määrätty laissa enimmäisaikaa, vaikka sen luonne on väliaikaisuuteen pyrkivä (Räty 2015, 340). Joskus avohuollon tukitoimista huolimatta lapsen kasvuympäristön tekijät ovat edelleen vaaraksi lapsen tasapainoiselle kehitykselle. Lastensuojelun viimesijaisimman toimenpiteen, sijaishuollon, tehtävä on järjestää lapselle kasvuympäristö muualta kuin kotoa lapsen edun toteutumiseksi.

2.2 Kodin ulkopuolelle sijoitus

Kodin ulkopuolelle sijoitus on lastensuojelullinen toimenpide, joka tapahtuu avohuollon tukitoimena, huostaanottona tai kiireellisenä huostaanottona joko suostumukseen perustuen tai vasten tahtoa (Saarikallio-Torp, Heino, Hytti, Hiilamo & Rajavaara 2010, 236). Päätös sijaishuollon asiakkuudesta voi johtua sekä lapsen omasta kehitystä vaarantavasta käytöksestä että lasten kasvatuksesta vastaavien aikuisten puutteellisesta kasvatustaidosta ja turvattomasta kasvuympäristöstä (Räty 2015, 360–364). Huostaanotto on aina ristiriitainen väliintulo, sillä se

puuttuu niin yksilöiden oikeuksiin, identiteettiin kuin ihmissuhteisiin. Vaikka huostaanotto on aina viimesijainen toimenpide, se on yksi vakiintuneimmista lastensuojelullisista toimenpiteistä turvata lapselle ja nuorelle huolenpito, hoito ja kasvatusta. (Pösö 2016, 8, 28.)

Kodin ulkopuolelle sijoitus tapahtuu joko perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin, lastensuojelulaitokseen tai muuhun lapsen tarpeen mukaiseen hoitoon (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a). Tapio Rädyn (2015, 345) mukaan valinta sijaishuoltopaikasta pyritään aina tekemään lapsen kasvatus- ja hoitotarpeet huomioiden. Toiset sijoitetuista lapsista ja nuorista tarvitsevat enimmäkseen turvallista arkea, kun taas toiset tarvitsevat turvallisen arjen lisäksi erityistä tukea, hoitoa ja kasvatusta (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 12). Kodin ulkopuolelle sijoitus valmistellaan, arvioidaan ja harkitaan tarkasti, sillä sijaishuoltopaikan on vastattava niihin fyysisen, psyykkisen, emotionaalisen ja sosiaalisen tuen ongelmiin ja tarpeisiin, jotka ovat olleet sijaishuollon järjestämisen perusteena (Saastamoinen 2008, 99–100).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019) raportti osoittaa, että yleisin sijaishuollon muoto vuonna 2018 oli perhehoito, jossa oli kaikista sijaishuollon asiakkaista jopa 55 prosenttia (Kuoppala ym. 2019, 7). Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen kasvatuksen ja hoidon järjestämistä kodin ulkopuolelta yksityiskodissa. Se on yleensä tavoitteellisin sijoitusmuoto, sillä sen tarkoituksena on antaa sijoitetulle mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin. (Saastamoinen 2008, 27–28.) Toiseksi yleisin sijaishuollon muoto vuonna 2018 oli laitoshuolto, jossa oli sijoitettuna 28 prosenttia huostaanotetuista lapsista ja nuorista (Kuoppala ym. 2019, 7). Lastensuojelulaitoksilla tarkoitetaan valtion, kuntien ja yksityisten yhteisöjen ylläpitämiä lastenkoteja, vastaanottokoteja, nuorisokoteja, koulukoteja ja muita näihin rinnastettavia lastensuojelulaitoksia. Laitoshuoltoon sijoitetaan useimmiten vaikeahoitoisia ja erityisosaamista tarvitsevia lapsia ja nuoria. (Saastamoinen 2008, 30–31.) Kolmanneksi eniten (12%) sijoitettuja lapsia ja nuoria asui ammatillisissa perhekodeissa (Kuoppala ym. 2019, 7). Ammatillisella perhekodilla tarkoitetaan sijaishuollon muotoa, jossa asuu vähintään kaksi soveltuvan tutkinnon omaavaa hoidosta ja kasvatuksesta vastaavaa henkilöä (Saastamoinen 2008, 29).

Nykyisin valtaosa kodin ulkopuolelle sijoituksista tapahtuu yksityiskoteihin. Se merkitsee yhä useammalle sijoitetulle lapselle ja nuorelle kasvua kodinomaisessa ympäristössä. Samalla se merkitsee myös sitä, että suuri osa sijoituksista on luonteeltaan pitkäaikaisia. Pitkäkestoinen kodin ulkopuolelle sijoitus tarkoittaa sijaishuollon tarjoamista sijoitetulle lapselle niin kauan kuin hän sitä tarvitsee (Janhunen 2007, 6). Sijaisperheisiin sijoitetaan erityisesti pieniä lapsia, jos huostaanoton ennakoitaan muodostuvan pitkäaikaiseksi (Saastamoinen 2008, 29). Lapsen tai nuoren sijoittaminen sijaisperheeseen kestää usein aikuisuuteen saakka (Janhunen 2007, 6). Esimerkiksi vuonna 2016 kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleista lapsista ja nuorista joka kolmas oli ollut sijaishuollon asiakkaana vähintään puolet elämästään (Forsell, Heino & Kuoppala 2018, 1).

Vuonna 2018 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli yhteensä 18 544 (Kuoppala ym. 2019, 3). Vielä 1990-luvulla sijaishuollon asiakkaina oli alle 10 000 lasta ja nuorta. Lisääntynyt lastensuojelun tarve osoittaa lapsiperheiden pahoinvoinnin lisääntyneen. Mahdollisia tähän vaikuttaneita yhteiskunnallisia tekijöitä ovat elinkeino- ja ikärakenteiden muutokset, sosioekonomiset edellytykset sekä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen vaikeudet. (Heino 2013, 86.) Yksi tärkeä tekijä on eriarvoisuuden voimakas kasvu. Vuosikymmenessä tuloerot ovat kasvaneet lapsiperheissä niin, että pieni- ja suurituloisten osuudet ovat lisääntyneet (Bardy 2013, 59). Vanhempien pitkäaikaiset toimeentulo-ongelmat voivat lisätä lasten huostaanottoja, mielenterveysongelmia, rikollisuutta ja matalampaa koulutustasoa (Salmi, Lammi-Taskula & Sauli 2014, 91). Eriarvoisuus ja sijaishuollon suuri tarve ovat kasvaneet rinnakkain. Yhä useampi lapsi ja nuori joutuu kokemaan huono-osaisuudesta johtuvan huostaanoton.

2.3 Kodin ulkopuolelle sijoitettujen osallisuus ja hyvinvointi

Lastensuojelulaki pyrkii huomioimaan lasten ja nuorten elinolot kokonaisvaltaisesti unohtamatta heidän omia toivomuksiaan ja mielipiteitään. Identiteetin kehittymisen kannalta on ratkaisevaa, että sijoitetulla lapsella ja nuorella on mahdollisuus olla mukana häntä koskevien asioiden käsittelyissä itselle merkittävässä yhteisöissä (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 149). Vaikka kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret ovat varsin marginaalinen ryhmä suhteessa koko lapsiväestöön, heidän hyvinvointiaan ja kokemusmaailmaansa ei voi sivuuttaa (Laakso 2019,

13). Perustuslain 6 §:n kolmannen monumentin mukaan lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heillä tulee olla oikeus vaikuttaa heitä itseään koskevissa asioissa kehitystään vastaavalla tasolla (Perustuslaki 1999/731). Lapsi on aina lästään huolimatta asianosainen häntä koskevissa lastensuojeluasioissa, vaikka hänen puhevaltansa käyttöä rajoitettaisiin eri tilanteissa ikärajasäännöksillä. Alle 12-vuotiaan puhevaltaa käyttää yleensä hänen huoltajansa, kun taas yli 12-vuotias voi itsenäisesti hakea muutosta erinäisiin sijoitusta koskeviin päätöksiin. (Saastamoinen 2008, 68–69.)

Ylva Spånberger Weitzin, Anna Svennbladin ja Henrik Karlssonin seurattutkimuksessa (2017) todettiin, että ne lapset, jotka voivat huonosti tai kokivat kaltoinkohtelua sijaishuollossa, tunsivat voivansa vaikuttaa vähemmän arkeensa kuin muut sijoitetut lapset. Lapsi saa tunteen vaikuttamismahdollisuudesta, jos hän on tietoinen häntä koskevista päätöksistä ja ratkaisuista. Ne lapset, jotka kokevat voivansa vaikuttaa omaan arkeensa, tuntevat myös olonsa turvalliseksi ja kertovat voivansa psyykkisesti hyvin. (Spånberger Weitz ym. 2017, 12–13.) Suuremmalla osallisuudella arjessa on todettu olevan myönteisiä vaikutuksia sijoitetujen lasten ja nuorten hyvinvoinnissa (Korhonen 2017, 16). Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten tunne riittävästä osallisuudesta ei näytä aina toteutuvan, vaikka lasten osallisuutta peräänkuulutetaan yhteiskunnassa ja lastensuojelun kentällä yhä enemmän.

Marsha Wood ja Julie Selwyn (2017) taas tutkivat, miten sijoitetut lapset ja nuoret ymmärtävät hyvinvoinnin. Tutkittavien vastauksissa korostuivat erityisesti hyvät ja luottamukselliset suhteet sijaishuollon toimijoihin, osallisuus päätöksenteossa, turvallisuus (ei-kiusatuksi joutuminen), kokemus rakastettuna olemisesta ja usko uuteen mahdollisuuteen. (Wood & Selwyn 2017, 25–31.) Kodin ulkopuolelle sijoitetun osallisuuden tunne ja hyvinvointi ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa. Se mikä on lapsen hyvinvoinnin kannalta keskeistä, vaihtelee paljon ajassa ja kulttuurissa. Useimmiten aikuiset määrittelevät lapsen hyvinvoinnin ulottuvuudet, vaikka aikuisten ja lasten näkemykset saattavat erota paljon toisistaan. (Laakso 2019, 17.) Lasten osallistuminen sijaishuollon päätöksiin voi olla toisinaan aikuisille menetelmällinen työkalu, joka mahdollistuu vain, jos se noudattaa tietynlaista toimijuutta (Kouvonen 2011, 218–235). Jos viranomaiset hallinnoivat kodin ulkopuolelle sijoitettujen osallisuutta liian tiukasti, voi todellinen kokemus osallisuudesta jäädä hyvin heikoksi.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ”Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi” -tutkimus (2017) keräsi kouluterveyskyselyiden välityksellä merkittävää aineistoa sijoitettujen lasten ja nuorten elämäntilanteesta. Tutkimustulokset osoittivat, että kodin ulkopuolelle sijoitetut kohtasivat huomattavasti muita useammin yksinäisyyttä, koulun vaihtumisen, koulukiusaamista, väkivallan uhkaa, seksuaalista väkivaltaa, vanhempien eron, uusperheen ja uuden sisaruksen syntymän tuomat muutokset, oman tai lähipiirin henkilön sairastumisen ja läheisen kuoleman. He lisäksi tunsivat itsellään kognitiivisen toimintarajoitteen kolme kertaa useammin kuin muut lapset ja nuoret. Vaikeuksista huolimatta noin puolet vastasivat olevansa melko tai erittäin tyytyväisiä elämäänsä. (Ikonen ym. 2017, 1–6.) Vaikka kodin ulkopuolelle sijoituksen aikana lapsen tai nuoren elinolot olisivat huomattavasti parantuneet, ei mahdollisia psyykkisiä, fyysisiä ja sosiaalisia ongelmia voi sivuuttaa. Huono-osaisuus kasautuu useimmiten prosessiluontoisesti samoille ihmisille. (Harkko, Lehikoinen, Lehto & Ala-Kauhaluoma 2016, 16.) Sijaishuollon päättymisen on nuoren selviytymiselle riskialtis ajanjakso, sillä huono-osaisuuden kierre voi jatkua sijaishuollosta itsenäistyvän elämässä.

2.4 Sijaishuollon päättymisen

Suomessa sijaishuolto on lähtökohtaisesti väliaikainen ratkaisu, vaikka useimmiten kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi on käytännössä pitkäaikaisesti huostaanotettuna (Heino 2014, 298). Vaikka pysyvä huostaanotto ei ole muodollisesti mahdollinen, voivat kodin ulkopuolelle sijoitukset kestää jopa syntymästä täysi-ikäisyyteen saakka. Pitkään jatkuvien sijaishuoltosuhteiden suurin ongelmallisuus näkyy niiden katkonaisissa luonteissa. Jatkuva muutos irrottaa sijoitetun lapsen tai nuoren kerta toisensa jälkeen tutusta ympäristöstä. Sijaishuoltopaikat saattavat vaihtua hyvinkin usein, jolloin lapsen elämää siirrellään paikasta toiseen. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 12.) Kati Saastamoisen (2008, 99) mukaan katkonaiset ja toistuvat sijoitukset luovat lapselle ja nuorelle turvattomuutta ja juurettomuutta. Esimerkiksi koulunkäynti, ystäväsuhteet ja mahdollisesti alkanut terapia voivat keskeytyä (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 12).

Yleensä huostassa olo lakkaa, jos sijaishuollon tarvetta ei enää ole tai sijoitettu nuori saavuttaa täysi-ikäisyyden (Kuoppala & Säkkinen 2018, 3). Huostaanoton pituuteen vaikuttavat yleensä lapsen ikä, ja se minkä ikäinen hän on ollut

huostaanoton tapahtuessa. Elämän varhaisimpina vuosina tapahtunut huostaanotto jatkuu todennäköisimmin siihen saakka, kunnes sijoitettu nuori täyttää 18 vuotta. (Forsell ym. 2018, 8–10.) Sijaishuollosta itsenäistyminen voi olla nuorelle hyvin konkreettinen elämänmuutos, sillä mikään laki ei velvoita sijaishuollon toimijoita kuten sijaisvanhempia tai lastensuojelulaitoksen ohjaajia jatkamaan yhteydenpitoa itsenäistyvän nuoren kanssa.

Maritta Törrösen ja Teemu Vauhkonen (2012) osallistava vertaistutkimus käsittelee sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvointia. Tutkimustuloksissa korostui erityisesti kasvuympäristön toimijoiden suuri merkitys. Nuori voi olla pettynyt siihen, etteivät sijaishuollon työntekijät enää keskittyneet heihin sijoituksen päätyttyä. He kokivat, ettei heidän olemassa olollaan ollut enää merkitystä niiden aikuisten maailmassa, joiden varaan he olivat elämänsä rakentaneet. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 75.) Vaikka lastensuojelulain 4 § (2007/417) sisältää tavoitteen säilyttää lapsen läheiset ihmissuhteet pysyvinä ja jatkuvina, monilla kodin ulkopuolella sijoitetuilla nuorilla sijaishuollossa syntyneet ihmissuhteet päättyvät heidän tullessa juridisesti aikuisiksi. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten itsenäistymistä sijaishuollosta on tutkittu hyvin vähän Suomessa, vaikka sijaishuollon päättyminen voi olla nuorille erittäin kriittinen elämänvaihe itsenäistymisen onnistumisen kannalta.

3 SYRJÄYTYMISTÄ EHKÄISEVÄT MEKANISMIT

3.1 *Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus sijaishuollon asiakkaiden elämässä*

Lapsiperheköyhyys on ollut Suomessa yhteiskunnallisena keskustelun aiheena 2000-luvulla, sillä köyhien perheiden määrä on kolminkertaistunut 1990-luvulta tähän päivään. Tutkimusten mukaan vanhempien toimeentulo-ongelmat heijastavat koko perheen hyvinvointiin. (Karvonen & Salmi 2016, 3.) Perheen pitkään jatkuneet toimeentulovaikeudet lisäävät muun muassa lasten matalampaa koulutustasoa, mielenterveysongelmia ja huostaanottoja (Paananen, Ristikari, Merikukka, Rämö & Gissler 2012). Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden vanhempien lapsilla on lähes kymmenenkertainen riski muihin lapsiin verrattuna tulla kodin ulkopuolelle sijoitetuksi (Kestilä, Paananen, Väisänen, Muuri, Merikukka, Heino & Gissler 2012, 42). Lastensuojeluasiakkuus on siis useimmiten sukupolvet ylittävää.

Teemu Vauhkonen, Johanna Kalliolan ja Jani Erolan (2017) mukaan huono-osaisuuden sosiaalisen välittymisen näkökulman oletus on, että vanhemmilta voi välittyä lapsilleen erilaisia käyttäytymismalleja, arvoja, asenteita sekä heikko itsetunto ja matalat tavoitteet tulevaisuudelle (Vauhkonen ym. 2017, 503). Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten kohdalla oletus huono-osaisuuden sosiaalisesta välittymisestä on hyvin ristiriitainen, sillä heillä ei välttämättä ole vuorovaikutuksellista suhdetta biologisten vanhempiensa kanssa kuin pienen hetken elämästään. Huono-osaisuuden välittyminen ei voi aina toimia suoraviivaisena syynä sijoitettujen lasten ja nuorten sosiaalisille ongelmille.

Suomessa hyvinvointiongelmien ylisukupolvista jatkumoa kodin ulkopuolelle sijoitettujen elämässä on tarkasteltu vuonna 1987 syntyneiden ikäkohortista. Kati Kataja, Tiina Ristikari, Reija Paananen, Tarja Heino ja Mika Gissler (2014)

havaittivat ikäkohorttia tutkimalla, että vanhempien hyvinvointiongelmien vakavuusaste ei ole yhteydessä sijoitettujen nuorten omaan hyvinvointiin. Tutkimuksen aineisto osoitti, että matala koulutustaso, toimeentulotuen saaminen ja mielenterveyspalveluiden käyttö olivat kodin ulkopuolella sijoitetuilla yleisiä riippumatta heidän vanhempiensa tilanteesta. Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla hyvinvointiongelmien riski on aina huomattavasti suurempi kuin muilla saman ikäisillä ihmisillä. (Kataja ym. 2014, 45–46.) Lapsuudessa ja nuoruudessa koetut vaikeudet ja sijaishuoltoaikaiset vastoinkäymiset voivat olla niin ylitsempääsemättömiä sijoitettuihin nuorille, etteivät lastensuojelun toimenpiteet ole riittäviä ehkäisemään huono-osaisuutta.

Tutkimustulokset entisten sijaishuollon asiakkaiden huono-osaisuudesta antavat hyvin stereotyyppisen mielikuvan kodin ulkopuolelle sijoitetuista ihmisistä. Kataja ym. (2014) huomioi, että kodin ulkopuolelle sijoitettuihin lapsiin ja nuoriin liitetään helposti negatiivisia mielikuvia, jotka saattavat leimata heitä pitkään. Kodin ulkopuolelle sijoituksesta ja huono-osaisuudesta puhutaan usein kuin samaa tarkoittavasta asiasta. (Kataja ym. 2014, 38.) Useat tutkimustulokset osoittavat, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen ongelmat saattavat jatkua tai pahentua elinolosuhteiden kohenemisesta huolimatta. Tästä johtuen on tärkeää tarkastella, vahvistavatko lastensuojelun tukitoimet ja muut yhteiskunnan tarjoamat palvelut kodin ulkopuolelle sijoitettuihin kohdistuvaa kielteistä leimaa, vai näkevätkö ne jokaisessa yksilössä potentiaalia pärjätä elämässä.

3.2 Syrjäytymisriskiltä suojaavat pääomat

Kodin ulkopuolelle sijoitettuihin olleet nuoret otetaan usein esimerkkinä ryhmästä, jolla on muita suurempi riski syrjäytyä yhteiskunnasta (Harkko ym. 2016, 126; Hilli, Ståhl, Merikukka & Ristikari 2017). Syrjäytyminen on hyvin monimerkityksellinen käsite. Yhteiskunnallisella tasolla syrjäytyminen voidaan nähdä yhteiskunnallisista päätöksistä ja uudistuksista johtuvasta elinolojen jakautumisesta hyvä- ja huono-osaisiin. Sosiaalisten ryhmien näkökulmasta se voidaan nähdä yksilön toiminnasta ja elinympäristöstä johtuvana huono-osaisuutena ja sosiaalihuollon palveluiden tarpeena. Yksilön näkökulma taas korostaa sosiaalisten ongelmien ja huono-osaisuuden kasaantumista. (Järvinen ja Janhukainen 2001,

127–128.) Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen syrjäytymisriskiä tarkastellaan useimmiten sosiaalisten ryhmien ja yksilön näkökulmista käsin. Toisinaan sijoitettujen nuorten syrjäytymisriskiä pidetään sukupolvet ylittävänä, kun taas toisinaan heidän elämäkulkuaan tarkastellaan yksilöllisinä prosesseina.

Lähtökohtaisesti syrjäytyminen tulisi nähdä varhaislapsuudesta aikuisuuteen etenevänä kauaskantoisena prosessina, sillä sen taustalla olevat syyt ovat useimmiten monitasoisia (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018). Syrjäytymisen käsite ei ole aivan ongelmaton, sillä syrjäytymisriskissä elävät ihmiset saavat kantaa negatiivista leimaa mukanaan. Anne Rönkä (1997) kritisoi syrjäytymiskäsitettä ja sen epämääräisyyttä. Hänen mukaansa käsite on yksinomaan negatiivisävytteinen, sillä se korostaa yksilön heikkouksia samalla unohtaen yksilön vahvuudet. Syrjäytymiskäsitteen leimaavuus voi jo itsessään tuottaa syrjäytymistä, sillä se lisää erilaisuuden tunnetta niissä ihmisissä, jotka eivät sopeudu toivotun elämäntavan rajoihin. (Rönkä 1997, 6.) Kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi tai nuori on saattanut kuulla koko elämänsä ajan häneen kohdistuvasta syrjäytymisriskistä, jonka vuoksi hänen voi olla vaikea nähdä omaa tulevaisuuttaan myönteisesti.

Kunnan tulee järjestää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ehkäisevää lastensuojelua silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. Lain mukaan lastensuojelun asiakas puolestaan saa erityistukea avo-, sijais- tai jälkihuollosta. (Lastensuojelulaki 2010/88, 3 §.) Lastensuojelun paikka hyvinvointivaltion toimintajärjestelmissä on vasta viimesijainen, ja se pyrkii ”korjaamaan” muiden toimijoiden jälkiä mahdollisuuksiensa mukaan (Kataja ym. 2014, 39). Lastensuojelun asiakkaille lastensuojelun ulkopuolelta tuleva tuki on edelleen tärkeää, vaikka he ovatkin siirtyneet lastensuojelun piiriin.

Rönkä (1997) huomauttaa, että syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä merkittäviä tekijöitä perheolosuhteiden tukemisen lisäksi ovat koulunkäynti, koulutuspaikkojen ja työmahdollisuuksien edistäminen sekä toiminta- ja harrastusmahdollisuuksien tukeminen. Lasten ja nuorten myönteisen kokemusmaailman (onnistumisen tunteiden, itsetunnon, itsehallinnan ja vastuullisuuden) tukeminen on myös tärkeää. (Rönkä 1997, 20.) Syrjäytyminen työ- ja koulutusyhteiskunnasta tapahtuu useimmiten vähitellen (Palola, Hannikainen-Ingman & Karjalainen 2012, 312), minkä vuoksi kasvuympäristön toimijoiden olisi ensisijaisesti tunnistettava

riskiryhmään kuuluvat lapset ja nuoret, jotta alkavat syrjäytymisprosessit saataisiin varhaisessa vaiheessa katkaistua. Esimerkiksi perheiden huono-osaisuus näkyy useimmiten vähäisinä resursseina, jolloin vanhempien kyky auttaa, opastaa tai rahoittaa lastensa elämää voi olla puutteellista.

Hyvä- tai huono-osaisuus näkyy resurssien jakautumisena epätasaisesti. Sosiologi Pierre Bourdieu (1989) puhuu pääomista ja niiden jakautumisesta. Hän jakaa pääomat kolmeen eri lajiin: taloudelliseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan. Taloudellisella pääomalla hän tarkoittaa ihmisen omaisuutta, tuloja ja virka-asemia. Sosiaalinen pääoma taas merkitsee kerrytettyjä ihmissuhdeverkostoja ja sosiaalisia käytöstapoja. Kulttuurinen pääoma muodostuu kulttuurisista kompetensseista kuten oppiarvoista, tiedoista ja saavutetusta arvonnosta. Pääomat ovat ihmisten ominaisuuksia ja resursseja, jotka osittain saadaan perheen kautta esimerkiksi kasvatuksen tai perinnön muodossa. Pääomia hankitaan myös toimittaessa kentällä muiden toimijoiden kanssa. (Bourdieu 1987, 12; Bourdieu 1989, 17; Heiskala 2000, 180.) Kenttä merkitsee sosiaalista tilaa, jossa toimijat kilpailevat pääoman lisäämisestä ja menestyksestä. Pääomat ovat eräänlaisia valttikortteja, joiden avulla yksilö saa valtaa toimiessaan kentillä. Ne saavat erilaisia arvoja eri kentillä, sillä pääoma toimii aina suhteessa jokaiseen kenttään. (Bourdieu 1987, 105; Bourdieu & Wacquant 1995, 125-129.)

Hyväosaisuus näkyy kulttuurisen, taloudellisen ja sosiaalisen pääoman periytymisenä, kun taas huono-osaisilla vastaavien resurssien siirtyminen voi olla heikkoa tai puuttua kokonaan (Vauhkonen ym. 2017, 502–503). Entisillä sijaishuollon asiakkailta huono-osaisuus näkyy useimmiten kaikissa pääoman lajeissa, sillä heillä on aikuisuudessa keskimääräisesti muuta väestöä matalampi koulutustaso, enemmän toimeentulovaikeuksia ja työttömyyttä sekä puutteelliset sosiaaliset suhteet (Harkko ym. 2016, 61–65; Törrönen & Vauhkonen 2012, 75). Pääomien epätasaisen jakautumisen takia on erityisen tärkeää tarkastella syrjäytymistä ehkäiseviä yhteiskunnallisia mekanismeja kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten elämässä. Sijaishuollon päätyttyä tärkeitä syrjäytymiseltä suojaavia pääomia ovat sosiaalinen tuki ja jälkihuollon tukitoimet (sosiaalinen pääoma), koulutus (kulttuurinen pääoma) sekä toimeentulo ja työllisyys (taloudellinen pääoma).

3.2.1 Sosiaalinen tuki

Alempaan yhteiskuntaluokkaan syntyvä lapsi omaksuu alemman luokan näkökulman sosiaaliseen maailmaan vanhempiensa tai muiden vastuussa olevien kasvatushenkilöiden välityksellä (Berger & Luckmann 1995, 150–154). Ihmisen sosialisatioprosessi alkaa syntymästä ja jatkuu läpi elinkaaren. Yhteisön tärkeimmät ajattelu- ja toimintatavat kuten arvot, normit, rooliodotukset, tapa suhtautua esineisiin ja luontoon alkavat muotoutua jo varhaislapsuudessa. (Antikainen ym. 2013, 42.) Kasvuympäristössä, useimmiten perheissä tapahtuvassa primaarisosialisaatiossa rakentuu yksilön ensimmäinen maailma. Kodin ulkopuolelle sijoituilla nuorilla primaarisosialisaatio voi olla hyvin ristiriitainen prosessi, sillä elinympäristö ja kasvatuksesta vastuussa olevat henkilöt vaihtuvat vähintään kerran lapsuuden tai nuoruuden aikana. Perheessä ja sijaishuollossa omaksutut arvo- maailmat, asenteet ja toimintatavat voivat olla keskenään huomattavan erilaiset.

Itsenäistymisen kynnyksellä kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten suhde ensisijaisiin kasvuympäristön toimijoihin voi katketa, sillä sijaishuollon toimijoilla ei ole velvoitetta jatkaa yhteydenpitoa nuorten kanssa sijaishuollon päätyttyä. Myös sijoitettuna olleiden nuorten suhde biologisiin sukulaisiinsa voi olla vähäinen. Jaakko Harkon, Tuula Lehikoisen, Sarita Lehdon ja Mika Ala-Kauhaluoman (2016) mukaan sijaishuollon työntekijät kokevat usein, etteivät monet kodin ulkopuolelle sijoitetuista nuorista ole valmiita itsenäistymään vielä silloin, kun sitä heiltä odotetaan. Onnistuneen itsenäistymisen ja aikuistumisen kannalta sijaishuollon toimijat pitävät merkityksellisenä sitä, että sijoitettuna olleella nuorella on mahdollisuus luotettavan aikuisen tukeen ja riittävään lähiverkostoon. (Harkko ym. 2016, 126.) Nuoret tarvitsevat edelleen turvallisia aikuisia ympärilleen, vaikka yhteydenpito sijaishuollon toimijoiden kanssa lakkaisi sijaishuollon päätyttyä (Törrönen & Vauhkonen 2012, 75).

Sijaishuollosta itsenäistyvän nuori jää harvoin ilman tukea nykypäivänä, sillä jälkihuolto mahdollistaa tuen jatkumisen sijaishuollon päätyttyä. Lastensuojelulain 76 §:n mukaan kunnan on järjestettävä kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleelle lapselle tai nuorelle jälkihuoltoa tukemalla heitä sekä heidän kasvatuksesta vastuussa olleita henkilöitä (Lastensuojelulaki 2007/417). Kunnalla on aina velvollisuus järjestää jälkihuoltoa, vaikka sijoitettuna olleelle nuorelle jälkihuollon palveluiden vastaanottaminen onkin vapaaehtoista (Räty 2015, 603). Sijaishuollon

päätyminen ja nuoren siirtyminen jälkihuollon piiriin ajoittuvat itsenäistymisen kannalta hyvin ratkaisevaan ajankohtaan, minkä vuoksi jälkihuollon palvelut tulee aina räätälöidä jokaisen yksilölliset tarpeet huomioon ottaen.

Jälkihuollon toimissa pyritään huomioimaan laajasti sijoitettuna olleen nuoren elämäntilanne antamalla hänelle monialaista tukea muun muassa asumiseen, toimeentuloon, koulutukseen ja työelämään. Nuorten on myös mahdollista saada psykososiaalista tukea jälkihuollosta. Psykososiaalinen tuki on korjaavaa ja ennaltaehkäisevää työtä, jossa keskitytään henkilökohtaiseen neuvontaan, ohjaukseen, valistukseen ja ongelmallisten elämäntilanteiden ratkaisemiseen. Jälkihuoltoon oikeutettu itsenäistynyt nuori tarvitsee aikuisen rinnalleen, joka auttaa arjessa, tukee ja kuuntelee. (Pukkio & Hoikkala 2016, 15–17.) Jälkihuollon tavoitteena on sekä tukea sijoitettuna olleiden nuorten toimintakykyä ja itsenäistä toimijuutta että vähentää ylisukupolvisen huono-osaisuuden jatkumoa (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2019b).

Jälkihuollon merkitys kodin ulkopuolelle sijoitettujen elämässä on viime aikoina tiedostettu, sillä keväällä 2019 eduskunta hyväksyi lakialoitteen, jonka mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä sijaishuollon jälkeistä jälkihuoltoa 25 ikävuoteen saakka. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy kuitenkin viiden vuoden kuluttua siitä, kun kodin ulkopuolelle sijoitettu on ollut sijoituksen päättymisen jälkeen lastensuojelun asiakkaana. (Lastensuojelulaki 2019/514, 75 §.) Mike Stein (2009, 424) näkee jälkihuollon palvelut ongelmallisena, sillä sijoitettuna olleille nuorille ei useinkaan jää riittävästi aikaa sopeutua psyykkisiin muutoksiin, joita itsenäistyminen edellyttää (2009, 424). Aiemmin jälkihuolto on päätynyt sijoitettuna olleiden nuorten elämässä liian varhain, sillä jälkihuollon tukitoimet eivät ole riittäneet ehkäisemään kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten kohtaamia ongelmia. Vaikka jälkihuollolla on jatkossakin vain väliaikainen luonne, ikärajan nostaminen antaa sijoitettuna olleille nuorille mahdollisuuden kuulua sosiaalisen tuen piiriin läpi kriittisimmän itsenäistymisvaiheen.

3.2.2 Koulutuksen tehtävät

Koulutus on voimavara, jolla on paljon merkittäviä yhteiskuntaan integroivia tehtäviä. Bourdieun (1985) mukaan koulutus tekee ihmiselle saman kuin hinnoittelu tavaroille: se kiinnittyy yksilöön hintalapun tavoin osoittamaan tuotteen arvoa työmarkkinoilla sekä kantajansa arvonantoa yhteiskunnassa (ks. Silvennoinen 2002, 34). Koulutus on useimmiten lupaus sosiaalisesta edistymisestä yhteiskunnassa. Ari Antikainen (1998, 194) huomioi koulutuksen merkityksen yksilöiden elämässä kauaskantoisesti. Hänen mukaansa koulutus on kulttuuritoimintaa, joka saa merkityksensä siitä, miten se auttaa yksilöä rakentamaan elämäntapaansa ja elämänkulkuaan. Koulutuksen merkitys syntyy siitä, miten ihmiset kykenevät käyttämään opittuja tietoja ja taitoja omassa elämässään ja yhteisöissään.

Lähtökohtaisesti suomalainen koulutusjärjestelmä takaa kaikille tasa-arvoiset lähtökohdat suorittaa peruskoulututkinto. Perusopetuslain 4 §:n mukaan kunnilla on velvollisuus järjestää esiopetusta ja perusopetusta kaikille alueella asuville oppivelvollisuusikäisille lapsille ja nuorille (Perusopetuslaki 1999/1288). Opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuulliseen yhteiskunnan jäsenyyteen, sekä antaa heille hyödyllisiä taitoja ja tietoja elämään (Perusopetuslaki 1998/628, 2 §). Koululaitokset ja vertaisryhmät voivat tarjota merkittäviä sekundäärisiä sosiaalistumisen paikkoja lapsille ja nuorille (Antikainen 1998, 105). Sekundääriryhmän merkitys yksilön toiminnan ja identiteetin muodostumiselle voi kasvaa perheen muodostamaa primääriryhmää tärkeämmäksi. Erityisesti nuoruudessa vertaisryhmään kiinnittyminen voi tapahtua vahvoin tunnesitein. (Antikainen ym. 2013, 25.) Vaikka koululaitokset ovat kaikille lapsille ja nuorille tärkeitä sosiaalistumisen paikkoja, peruskoulun tasa-arvon eetos ei tunnu tavoittavan kaikkia lapsia ja nuoria yhdenvertaisesti (Kataja ym. 2014, 47; Naumanen & Silvennoinen 2010, 73).

Bourdieun (1986) mukaan koulutus on kenttä, jonne pääsystä kilpaillaan ja saavutetuista asemista yritetään pitää kiinni. Koulutuksesta kertynyt pääoma kasautuu useimmiten hyväosaisten perheiden lapsille. (Bourdieu 1986, 243-244, 252-253.) Ylempien luokkien jäsenet yleensä arvioivat pitkän koulutusuran turvaavan jälkeläistensä luokka-aseman säilymisen, kun taas alemman luokan jäsenille koulutukseen uhrattavat investoinnit ja mahdolliset riskit eivät tunnu useinkaan vaivan arvoisilta (Naumanen & Silvennoinen 2010, 73). Kodista välittynyt

kulttuurinen perintö voi näkyä vielä sosiaalista asemaa enemmän koulutuksen periytyvyydessä. Kun arvosanjakauman heikkoon päähän sijoittuvat nuoret saavat jatkuvasti kasvuympäristön toimijoilta negatiivista palautetta huonosta koulumenestyksestään, muokkautuvat heidän käsityksensä itsestään ja oppimiskyvystään aina huonompaan suuntaan (Silvennoinen 2002, 58).

Sosiaalisen aseman ja kulttuurisen perinnön siirtyminen vanhemmilta kodin ulkopuolelle sijoitetuille lapsille näkyy selkeimmin siinä, että sijoitetuilla nuorilla, joiden vanhemmat eivät ole suorittaneet peruskoulun jälkeistä tutkintoa on kolminkertainen riski muihin nuoriin verrattuna jäädä peruskoulun varaan. Muilla kodin ulkopuolelle sijoitetuilla riski on kaksinkertainen verrattuna muihin nuoriin. (Kataja ym. 2014, 47.) Kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen tai nuoren hyvinvointi ei saa rakentua ainoastaan sosiaali- ja terveystoimen palveluiden varaan. Myös koululaitokset ja opiskelut tarjoavat merkittäviä mahdollisuuksia onnistua kansalaisyhteiskunnan ja arkielämän areenoilla. (Ikonen ym. 2017, 8.)

Tarja Heino ja Emilia Säles (2017) korostavat kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten koulunkäynnissä kasvuympäristön toimijoiden yhteistyön tärkeyttä. He ottavat esille, kuinka perhehoidossa olevilla lapsilla avainasemassa ovat opettajan, perhehoitajan ja vanhempien yhteistyö sekä riittävä tiedon vaihto, yhteinen arviointi ja oppimisen seuranta. Moniammatillisen yhteistyön tarkoituksena on lisätä lasten ja nuorten koulumyönteisyyttä, koulumenestystä ja edellytyksiä jatko-opintoihin. (Heino & Säles 2017, 63.) Suomessa tällä hetkellä yritetään juurruttaa ja levittää valtakunnalliseksi Sosiaali- ja terveysministeriön Veikkauksen tuotoin tukemaa SISUKAS-mallia, joka perustuu kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten koulunkäynnin myönteiseen tukemiseen. Mallissa keskiössä ovat lapsilähtöisyys, voimavarakeskeisyys, monialaisuus ja dialogiset palaverikäytännöt. (Pesäpuu ry, 2019.) Valtakunnallisena moniammatillinen yhteistyö voisi tuottaa merkittäviä tuloksia kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten koulumyönteisyyteen ja -suoriutumiseen. Vaikka koulututkinto harvoin on ainoa kannatteleva voimavara, koulutuksen lukuisia sosiaalistavia tehtäviä ei voi kiistää.

3.2.3 Toimeentulo ja työllisyys

Kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleet nuoret mainitsevat usein talousongelmat yhdeksi itsenäisen elämänsä epäkohdista (Törrönen & Vauhkonen 2012, 57). Taloudellinen pääoma on merkittävä tekijä sosialisoinnin kannalta, sillä se voi sekä parantaa että heikentää yksilön yhteiskunnallista osallisuutta. Yksilön varallisuus on useimmiten sidoksissa hänen yhteiskunnalliseen asemaansa, sillä yhteistoinnissa muiden pääomien kanssa, taloudellinen pääoma aiheuttaa yhteiskuntarakenteisiin eroja. (Antikainen ym. 2013, 39.) Esimerkiksi kulttuurinen ja sosiaalinen perintö voivat olla merkityksellisiä yksilön taloudellisen pääoman koostumuksen kannalta. Tuukka Tomperi (2011, 19) huomauttaakin, että perhe määrittää yleensä lasten sosiaalisen aseman ja taloudelliset lähtökohdat sekä suuren osan sosiaalisesta ja kulttuurisesta pääomasta.

Kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten taloudelliset ongelmat kietoutuvat lähes aina koulutukseen ja työttömyyteen. Tarja Heinon ja Marianne Johnsonin (2010, 274) tutkimustulokset osoittavat, että sijoitetut nuoret tähtäävät ammatilliseen tutkintoon paljon harvemmin kuin muut nuoret. Myös työttömyys ja toimeentulotuen saaminen ovat huomattavasti yleisempiä sijoitettuina olleilla nuorilla kuin muulla väestöllä (Kestilä ym. 2012, 614). Minna Suutarin (2001, 153) mukaan työmarkkinoiden marginaaliin jääneiden nuorten arkea jäsentää taloudellinen ja emotionaalinen riippuvuus perheestä, kavereista ja hyvinvointivaltiota. Työelämän ja koulutuksen ulkopuolelle jääneet sijoitettuina olleet nuoret ovat riippuvaisia valtion tarjoamista palveluista. Esimerkiksi heidän on useimmiten välttämätöntä hakea taloudellista turvaa eli toimeentulotukea.

Jälkihuollon piirissä olevien nuorten on mahdollista saada ohjausta suunnitelmalliseen rahankäyttöön sekä taloudellista tukea asumiseen, koulutukseen ja muihin itsenäistymiseen liittyviin menoihin (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2019b). Kunnan on tarjottava taloudellista tukea jälkihuollossa oleville nuorille toimeentulotuen lisäksi, jos riittämätön toimeentulo, puutteelliset asumisolot tai asunnon puuttuminen ovat esteenä jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren kuntoutumiselle (Lastensuojelulaki 2014/1302, 76 a §; Pukkio & Hoikkala 2016, 20). Jälkihuollon tukitoimien lisäksi sijaishuollosta itsenäistyneellä nuorella on oikeus saada käyttöönsä henkilökohtaiset itsenäistymisvarat. Lastensuojelulain 77 §:n

mukaan kunnan on varattava lapsen ja nuoren itsenäistymistä varten kalenteri-kuukausittain määrä, joka vastaa vähintään 40% hänen sosiaali- ja terveyden huollon 14 §:n mukaisen asiakasmaksulain tarkoitetuista tuloista, korvauksista tai saamisista. Jos nuorelle ei ole kertynyt edellä mainittuja tuloja, hänen itsenäistymistään on tuettava asumiseen, koulutukseen ja muuhun liittyvissä menoissa tarpeellisilla itsenäistymisvaroilla. (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 1997/734; Lastensuojelulaki 2014/1302, 77 §; Lindqvist 2016, 55–57.) Törösen ja Vauhkosen (2012, 58) mukaan sijoitettuina olleet nuoret ovat kuitenkin usein tyytymättömiä saamaansa taloudelliseen tukeen jälkihuollossa. Monet nuoret eivät koe saaneensa taloudellista tukea riittävästi kaikkiin välttämättömiin itsenäistymiseen liittyviin kuluihin.

Entisten sijaishuollon asiakkaiden huonot työllisyys- ja opiskelutilanteet eivät välttämättä ole niin synkät kuin tilastot antavat ymmärtää, sillä eläkkeellä, kotona hoitamassa lapsia tai muissa rekisterien ulkopuolella olevissa toiminnoissa on paljon sijoitettuina olleita nuoria. Tilastoissa ei myöskään näy ne nuoret, jotka osallistuvat työllistämis- ja koulutusväylien kautta työpajoihin, aktivointitoimiin tai muuhun valmentavaan koulutukseen. (Heino & Johnson 2010, 276.) Kunta, valtio, yksityiset sektorit ja yrittäjät tarjoavat työttömille nuorille erilaisia palveluita. Työttömillä alle 25-vuotiailla ja vasta valmistuneilla alle 30-vuotiailla nuorilla aikuisilla on nuorisotakuu, jonka mukaan TE-palveluiden on tarjottava nuorelle palvelua tai toimenpidettä viimeistään kolmen kuukauden kuluttua työnhaun alkamisesta (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017).

Anneli Pohjolan (2001) mukaan nuoret ja erityisesti syrjäytymisriskiryhmään kuuluvat nuoret nähdään keskeneräisinä epäkansalaisina. Työyhteiskunnassa kansalaisuus mitataan usein työnteolla, jonka seurauksena nuorten työttömyys nähdään usein täyden kansalaisuuden toteutumisen esteenä. Viranomaisjärjestelmissä nuorten epätäydellisenä pidetty kansalaisuus usein tulkitaan passiivisuudeksi, johon on kohdistettava aktiivisia toimenpiteitä. (Pohjola 2001, 201–202.) Kodin ulkopuolelle sijoitetuina olleisiin nuoriin voi kohdistua epäluottamusta, sillä he kantavat usein tahtomattaan syrjäytymisriskiryhmäläisen leimaa. Jos valtion tarjoamat aktivoivat työllisyyspalvelut toteutettaisiin ilman asiakkaan leimaamista, voisivat kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleet nuoret hyötyä saamaansa tuesta enemmän.

4 ITSENÄISTYMINEN

4.1 *Itsenäistyminen osana elämäntulkua*

Nuoruus on välttämätön osa ihmisen elämäntulkua. Anna Raija Nummenmaan (1996) mukaan psykologisesti tarkasteltuna elämäntulkua voidaan nähdä yksilön koko elämäntajan jatkuvana kehitysprosessina. Sosiologisesti se taas keskittyy yhteiskunnallisten instituutioiden tuottamaan stratifikaatioon ja ikädifferentiaatioon (1996, 1–2). Eri lähestymistavoista huolimatta elämäntulkua pitää sisällään erilaisia ikään ja kulttuuriin sidonnaisia kehitysprosesseja, niihin liittyviä siirtymävaiheita ja kriittisiä ajanjaksoja (Heikkinen & Tuomi 2001, 5). Nuoruus nähdään elämäntulkussa aikakautena, johon liitetään yksilössä tapahtuvat suuret fyysiset ja psyykkiset muutokset. Pohjola (2001) huomauttaa, että asiantuntijat puhuvat nuoruudesta eräänlaisena epätäydellisenä elämäntaiheena, jota voi myös kutsua siirtymävaiheeksi kohti aikuisuutta. Nuoret nähdään usein keskeneräisinä ja vasta todelliseen elämään matkalla olevina yksilöinä. (Pohjola 2001, 201.)

Käsitteenä nuoruus voi olla hyvin leimaava itsessään, sillä se sisältää oletuksen kriittisestä ja herkästä elämäntaiheesta, johon kohdistuu lähiympäristöltä ja yhteiskunnalta paljon erilaisia oletuksia ja odotuksia. Nuoruus ja varhaisaikuisuus ovat elämäntulun kehitysprosesseja, joiden välille yleensä liitetään välttämättömänä siirtymävaiheena itsenäistyminen lapsuudenkodista. Esimerkiksi itsenäinen asuminen liitetään tähän siirtymään, ja sitä usein pidetään jopa edellytyksenä sille, että nuoresta kasvaa aikuinen, joka kykenee kypsään toimijuuteen ja elämänthallintaan (Juvonen 2015, 192). Kaikilla nuorilla ei kuitenkaan ole yhtäläiset lähtökohdat siirtyä nuoruudesta kohti aikuisuutta. Lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden tapahtumia yhdistämällä saadaan kokonaiskuva aikuisuuteen siirtymiseen vaikuttavista sosiaalisista mahdollisuuksista ja esteistä (Harkko ym. 2016, 17).

Nuoret siirtyvät lapsuudesta aikuisuuteen erilaisten instituutioiden välityksellä, joita perinteisesti ovat lapsuudenkodista pois muuttaminen, työelämä ja

perheen perustaminen. Siirtymien keskeisin tavoite on aikuisuuden ja itsenäisyyden saavuttaminen. Nuoruuden merkitys ja olemassaolo ovat sidottuina aikuisuuteen, sillä nuoruus on erillinen tila, joka tähtää aikuisuuteen eli ”todelliseen elämään”. (Nyyssölä & Pajala 1999, 11.) Myöhäismoderni yhteiskunta on muuttanut perinteisten siirtymien kestoa. Siirtymävaihe nuoruudesta aikuisuuteen on murtunut pidentyneeksi, monivaiheiseksi ja eriytyneeksi prosessiksi. Esimerkiksi suoraviivaisesti etenevä polku peruskoulusta, jatkokoulutukseen ja myöhemmin työelämään on muuttunut pirstaleiseksi, episodimaiseksi ja kokeilevaksi reitiksi. (Komonen 2001, 71.)

2000-luvulla on alettu puhumaan pidentyneestä nuoruudesta eräänlaisena trendinä, jolloin nuorille aikuisille on yleistä tehdä esimerkiksi erilaisia kokeiluja opiskelujen, työelämän ja ihmissuhteiden parissa. Jeffrey Jensen Arnett (2004) on kirjoittanut pidentyneen nuoruuden kulttuurista ja aikuisuuden siirtymisestä yhä myöhemmäksi. Tässä elämänvaiheessa 18–25-vuotiaita ei pidetä aikuisina eikä nuorina, vaan he ovat eräänlaisessa välitilassa, jota Arnett kutsuu kehittyväksi aikuisuudeksi (emerging adulthood). Nykynuoruus on rajattomien mahdollisuuksien ja vapauden aikaa, mutta usein vastapainona sitä taas leimaavat ahdistus ja epävarmuus, sillä nuoret eivät ole asettuneet aloilleen. Nuoret eivät useinkaan välitä pysyvyydestä kuten perheen perustamisesta tai työelämään sitoutumisesta ennen 30 ikävuotta. (Arnett 2004, 3–8.)

Kehittyvä aikuisuus on Victor Turnerin (2007) kuvaaman liminaalin välitilan kaltainen elämänvaihe. Uskontojen ja kulttuureiden siirtymäriiteissä voi esiintyä liminaaleja vaiheita, joissa ihminen ei kuulu erityisesti mihinkään. Turnerin mukaan liminaaliset olosuhteet ja henkilöt kaihtavat kulttuurisia luokitteluja, joiden avulla tiloja ja asemia yleensä jäsennetään. (Turner 2007, 107.) Itsenäistymiseen ja aikuisuuden alkutaipaleeseen liitetyt perinteiset siirtymäriitit ovat murtuneet viime vuosikymmeninä. Monet nykyajan nuorista aikuisista elävät eräänlaisessa välitilassa, jolle ei ole vielä arkikieleen vakiintunut tiettyä käsitettä. Nuoret tarvitsevat vahvan luottamuksen kasvuympäristön taustajoukkoja ja muuta lähipiiriä kohtaan, jotta heille mahdollistuisi kehittyvän aikuisuuden kaltainen elämäntyyli ennen varsinaiseen aikuisuuteen siirtymistä.

4.2 Kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten itsenäistyminen

Itsenäistyminen voi olla kodin ulkopuolelle sijoitetuille nuorille erittäin konkreettinen kasvuympäristöstä irtautumisen kokemus, sillä samaan aikaan heidän elämässään päättyy sijaishuollon asiakkuus. Kodin ulkopuolelle sijoitetut tarvitsevat itsenäistymisen kynnyksellä uusia kiinnittymisen paikkoja yhteiskunnasta. Vuonna 1987 syntyneistä tehdyn ikäkohorttitutkimuksen mukaan myöhempi hyvinvointi ja yhteiskuntaan kiinnittymisen onnistuminen ovat huomattavasti heikompia sijoitettuina olleilla kuin muilla nuorilla aikuisilla. (Ristikari ym. 2016, 5.) Erinäiset vaikeudet kuten ulkopuolisuus työmarkkinoilta ja yhteiskunnallisesta osallisuudesta sekä toimeentuloon ja hyvinvointiin liittyvät ongelmat kasautuvat usein kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleille nuorille (Harkko ym. 2016, 16).

Entisillä sijaishuollon asiakkailla toimeentulon saaminen, psyykelääkkeiden käyttö, psykiatriset hoitajaksot, kouluttamattomuus ja työttömyys ovat paljon yleisimpiä kuin muulla väestöllä. He tulevat myös muita aiemmin vanhemmiksi ja ovat muita useammin kuntoutuksen piirissä. Synkin tutkimustulos liittyy kodin ulkopuolella sijoitettuna olleiden kuolleisuuteen ja muita nuoria suurempaan ennen aikaiseen kuolemanriskiin. Sijoitettujen kuolematapaukset useimmiten liittyvät päihteisiin, itsemurhiin tai tapaturmiin. (Ristikari ym. 2016, 102.) Pekka Myrskylän (2011, 87) mukaan huostassa olleiden nuorten todennäköisyys syrjäytyä on jopa 4-5 kertaa suurempi kuin muilla 15–24-vuotiailla nuorilla keskimäärin. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten sijaishuollon jälkeiset vuodet näyttäytyvät tutkimustuloksissa lohduttomana ongelmien vyyhtinä, johon yhteiskunnan tukitoimet eivät ole tehonneet. Sijoitettuina olleiden nuorten itsenäistyminen esitetään usein hyvin negatiivisessa valossa, sillä heidän hyvinvointiaan ja yhteiskunnallista osallisuuttaan vertaillaan muihin nuoriin.

Törrönen ja Vauhkonen (2012) ottavat esille kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden itsenäistymiseen liittyviä myönteisiä kokemuksia. Heidän tutkimuksessaan haastateltavat nuoret loivat tunteen siitä, että heillä on vahvuutta ja osaamista itsenäiseen toimijuuteen. Tutkimustuloksissa painottui erityisesti sosiaalisen tuen tärkeys, sillä sijoitettuina olleet nuoret kokivat elämän kannattelevan paremmin, jos he tiesivät lähellä olevan välittäviä ihmisiä, joilta voi pyytää apua aina tarvittaessa. (Törrönen ja Vauhkonen 2012, 101.) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret voivat asettua hyvin eriarvoiseen asemaan kotoa itsenäistyvien nuorien

kanssa, sillä kehittyvän aikuisuuden (emerging adulthood) kulttuuri ei mahdollistu sijoitettuna olleiden nuorten elämäntilanteeseen helposti ilman riittävää sosiaalista tukea.

Steinin (2009, 424) mukaan samalla kun muut nuoret voivat käyttää itsenäistymiseensä vuosikausia, kodin ulkopuolelle sijoitettujen itsenäistyminen tapahtuu hyvin lyhyessä aikavälissä. Sijoitettuna olevilla nuorilla ei ole aikaa olla vapaasti nuoria ja etsiä itseään, sillä heidän elämänsäkaartaan usein leimaavat väliaikaisina pidetyt elämänvaiheet kuten sijaishuollon asiakkuus ja siihen kohdistuvat ennakkoluulot. Myös sijaishuollon asiakkaiden kohtaama oletus syrjäytymisestä pitää sisällään hyvin epätäydellisenä ja väliaikaisena pidetyn elämänvaiheen (Järvinen & Janhukainen 2001; Pohjola 2001). Ongelmien ennaltaehkäisystä huolimatta negatiiviset oletukset voivat toimia itseään toteuttavina ennusteina. Myönteisille itsenäistymiseen tai aikuisuuteen liittyville kokemuksille ei ole annettu kodin ulkopuolelle sijoitettujen kertomuksissa tarpeeksi tilaa.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA METODOLOGIA

5.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on tarkastella kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten itsenäistymiskertomuksia ja kokemuksia sijaishuollon jälkeisestä elämästä. Kiinnitän huomiota erityisesti siihen, minkälaiset lähtökohdat kasvuympäristön eri toimijat ovat antaneet sijoitettuna olleiden nuorten itsenäistymiselle ja aikuistumiselle. Tutkielman päätehtävänä on tuoda kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten kokemusmaailmaa syvällisemmin esille, sillä useimmat sijaishuollon jälkeiseen elämään liittyvät tutkimustulokset perustuvat kvantitatiivisiin tutkimuksiin. Analysoin aineistoa seuraavien tutkimuskysymysten pohjalta:

1. Minkälaiset lähtökohdat sijaishuolto on mahdollistanut kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten itsenäistymiselle?
2. Minkälaisia merkityksiä kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet nuoret antavat itsenäistymisprosesseissaan:
  - sosiaaliselle tuelle,
  - koulutukselle,
  - toimeentulolle ja työelämälle?
3. Minkälaisia tarinoita kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten itsenäistymiskertomuksista muodostuu?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla tarkastelen, minkälaiset lähtökohdat sijaishuolto on kasvuympäristönä antanut tutkittavien itsenäistymisprosessien etenemiselle. Toinen tutkimuskysymys pohjautuu Bourdieun (1986) teoriaan pääomien lajeista. Tarkoituksenani on tutkia, minkälaisia merkityksiä eri pääomat, sosiaalinen tuki (sosiaalinen pääoma), koulutus (kulttuurinen pääoma)

sekä toimeentulo ja työllisyys (taloudellinen pääoma), saavat informanttien itsenäistymiskertomuksissa. Kolmannen tutkimuskysymyksen avulla haen vastauksia siihen, minkä tyyppisiä tarinoita itsenäistymiskertomukset juonellisesti edustavat, sekä siihen, minkälaisena elämänvaiheena itsenäistyminen informanttien kertomuksissa näyttäytyy suhteessa tutkielman teoreettiseen viitekehukseen. Tutkimuskysymysten ja tutkimusmetodien avulla pyrin luomaan tutkitaville mahdollisuuden kertoa itsenäistymisprosesseistaan monipuolisesti.

5.2 Elämäkerralliset aineistot ja niiden valinta

Tutkielmani aineistot perustuvat elämäkerrallisiin teemahaastatteluihin. Hannu Huotelinin (1996) mukaan elämäkerrallinen lähestymistapa voidaan määritellä tutkittavan vapaamuotoiseksi kertomukseksi omasta elämästään, mutta se voi myös muodostua tutkijan ja tutkittavan välisessä suullisessa vuorovaikutuksessa (Huotelin 1996, 14). Elämäkerran rakentaminen kertomuksen muotoon on hyvin universaalia ja inhimillistä yksilöille (Bruner 1987, 17–18). Elämäkerta on mahdollisuus purkautua tai tunnustaa asioita menneisyydestä, joita muuten kerrottaisiin vain hyvälle ystävälle (Eskola & Suoranta 1998, 124). Keräsin elämäkerralliset aineistot haastattelemalla, sillä näin tutkittavat tutkimustilanteissa subjekteina ja merkityksiä luovina aktiivisina osapuolina (Hirsijärvi & Hurme 2011, 35). Haastattelu sopi tutkielmani aineiston keruutavaksi, sillä uskon tutkijan ja tutkittavan välisen suhteen olevan aito ja luottamuksellinen kasvotusten tapahtuvassa vuorovaikutustilanteessa.

Elämäkertahaastatteluista puhutaan, kun elämäkerralliset aineistot kerätään teemahaastatteluin (Hirsijärvi & Hurme 2011, 161). Tutkielman elämäkertahaastattelut mahdollistavat sen, että kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten itsenäistymistä lähestyttiin heidän omista näkökulmistaan elettyinä, kerrottuina ja muistettuina. Elämäkerralliset aineistot voidaan kerätä joko objektiivisina elämänkertoina, subjektiivisina elämänkertoina tai tarinoina. Tutkielmassani elämäkerrat kerättiin tarinoina. Tarinat voivat perustua koko ihmisen elinkaaren muisteluun tai ne voivat kohdentua yhteen tiettyyn teemaan kuten tutkielmassani ne kohdentuivat informanttien itsenäistymisprosesseihin. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2007, 214.) Informantit saivat itse määritellä sen ajanjakson ja ne tapahtumat elämästään, jotka kokivat tutkimusongelman kannalta merkityksellisiksi.

Elämäkertahaastattelut loivat syvemmän näkökulman tutkimusaiheeseen, sillä ne mahdollistivat informanttien muisteluprosessit pidemmältä aikaväliltä.

Tutkijan on huomioitava haastattelutilanteiden konteksti, sillä se asettaa yksilöt tiettyyn aikaan, paikkaan ja sosiaaliseen strukturiin (Miller 2000, 12–13). Pyrin tiedostamaan oman roolini haastattelutilanteissa, vaikka tutkittavat tekivätkin henkilökohtaista muistelutyötä elämästään. Haastattelut ovat aina informantin ja tutkijan yhteistyön tulosta, jonka vuoksi myös minä olen tutkijana ollut mukana luomassa tutkittavaa kohdetta ja haastatteluiden sisältöä (Hirsijärvi & Hurme 2011, 23). Elämäkerrallista aineistoa kerätessäni pyrin kuitenkin korostamaan tutkittaville, että he saavat kertoa vapaasti itsenäistymisprosesseistaan valmiiden teemojen pohjalta (Hänninen 2018, 193).

Tutkielmani elämäkertahaastattelut koostuivat viidestä tutkimusteemasta, jotka sisälsivät useita pääkysymyksiä. Ensimmäisen tutkimusteeman kohdalla tutkittavat saivat muistella sijaishuollosta itsenäistymistä ja itsenäistymisprosessiansa kulkua. Toinen teema käsitteli sosiaalisen tuen ja erityisesti jälkihuollon merkitystä itsenäistymisessä. Kolmas teema liittyi informanttien koulusuoriutumiseen, koulutuspolkuihin ja koulutuksen merkitykseen heidän elämässään. Neljännessä teemassa käsiteltiin toimeentulon ja työelämän merkitystä itsenäistymisprosesseissa. Viimeisessä eli viidennessä teemassa tutkittavat saivat vielä pohtia sijaishuollon jälkeistä elämää ja aikuisuutta kokoavasti. (Liite 3. Elämäkertahaastattelu.) Valmiiden haastatteluteemojen avulla pyrin siihen, että tutkittavat pohtivat tutkimusongelmaa laajasti erilaisista näkökulmista käsin.

Suoritin elämäkertahaastattelut lokakuussa 2019. Tutkittavat saivat itse valita mieluiseksi katsomansa rauhallisen haastatteluympäristön. Haastatteluympäristöksi valikoitui joko etukäteen varattu ryhmätyöhuone tai haastateltavan oma koti. Ennen haastatteluja tutkittavat täyttivät taustatietolomakkeet (Liite 2. Taustatietolomake). Taustatietojen pohjalta pystyin muotoilemaan haastattelukysymykset sopivaan muotoon, sekä pystyimme keskittymään toisiin teemoihin syvällisemmin. Haastattelut olivat rentoja vuorovaikutustilanteita, joissa tutkittavat muistelivat ja kertoivat elämästään vapautuneesti. Nauhoitetut haastattelut kestivät 45-67 minuuttia per haastattelu. Litteroin aluksi haastattelut sanasta sanaan, kunnes huomasin aineistossa olevan paljon epäolennaisia seikkoja tutkimustee- man kannalta. Pelkistämisen jälkeen litteroitua aineistoa muodostui 90 sivua.

5.2.1 Tutkittavat henkilöt

Keräsin tutkielmani aineistot haastattelemalla kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleita nuoria. Etsin tutkittavat lumipallo-otannalla, jossa avainhenkilö johdatti minut aina uuden informantin luokse (Tuomi & Sarajärvi 2009, 86). Haastatteluihin osallistui viisi 19–24-vuotiasta nuorta aikuista eri puolilta Suomea. Laadullisessa tutkimuksessa viisi tutkittavaa on sopiva määrä, sillä tarkoitukseni ei ole tehdä tilastollisia yleistyksiä, vaan pikemminkin ymmärtää ja kuvata tutkimusteemaa (Eskola & Suoranta 1998, 18, 61). Seuraavaksi esittelen haastatteluihin osallistuneet informantit.

Ensimmäinen tutkittava on 22-vuotias Minja, joka on asunut sijoitettuna sekä ammatillisessa perhekodissa että lastensuojelulaitoksessa 3–19-vuotiaana. Koulutukseltaan hän on ylioppilas ja eläintenhoitaja. Työttömyysjakson seurauksena Minja päätti aloittaa opinnot lähihoitajana. Tällä hetkellä hän pääsääntöisesti opiskelee.

Toinen tutkittava on 22-vuotias kahden lapsen äiti Juulia. Hän on ollut sijoitettuna 11–18-vuotiaana useammassa eri lastensuojelulaitoksessa. Juulia on peruskoulun jälkeen opiskellut kokin ammattitutkinnon. Viime vuosina hän on keskittynyt perhe-elämään. Juulia asuu omistusoikeusasunnossa miehensä ja lapsiensä kanssa.

Kolmas tutkittava on 19-vuotias Jesse, joka on muuttanut vajaat kaksi vuotta sitten pois sijaishuollosta. Hän on asunut 2–19-vuotiaana lastenkodissa, sijaisperheessä ja pienryhmäkodissa. Tällä hetkellä Jesse suorittaa viimeistä vuotta nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajan ammattitutkintoa sekä työskentelee pika-ruokaravintolassa.

Neljäs tutkittava on 20-vuotias Sini, joka muutti viime keväänä pois sijaisperheestä uuteen kaupunkiin. Sini on asunut 0–20-vuotiaana sijaisperheessä ja perhekodissa. Viime keväänä hän valmistui ylioppilaaksi. Tällä hetkellä Sini suorittaa työkokeilua lasten iltapäiväkerhossa.

Viides tutkittava on 24-vuotias Jenna, joka on asunut 7–19-vuotiaana sijaisperheessä. Jenna on opiskellut lähihoitajaksi, minkä jälkeen hän on suorittanut urheiluhierojan tutkinnon ulkomailla. Hän on työskennellyt sekä hoitoalalla että urheiluhierojana. Jenna sai vastikään uuden työpaikan, minkä vuoksi hän muutti uuteen kaupunkiin asumaan.

5.3 Narratiivinen tutkimus ja kategorisoidut mallitarinat

Lähestyin kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten itsenäistymiskertomuksia narratiivisella tutkimusotteella. Narratiivit ovat kertomuksia, tarinoita ja tapahtumien kulkuja (Hirsijärvi ym. 2007, 213). Leena Syrjälän (2001) mukaan narratiivinen lähestymistapa katsoo ihmisen koko elämän ja hänen itsensä rakentuvan tarinoiden kertomisen kautta. Kun ihminen pohtii omaa elämäänsä, hän kertoo itselleen ja muille erilaisia tarinoita. Oman elämän pohdinta, reflektio on perustavanlaatuisen piirre, jonka avulla ihminen rakentaa minuitaan. (Syrjälä 2001, 1.) Haastattelutilanteissa kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet tutkittavat pohtivat omia itsenäistymisvaiheitaan jäsentämällä niitä kertomusten muotoon.

Hannu L. T. Heikkinen (2018) puhuu narratiivisuuden sijaan kerronnallisuudesta. Hänen mukaansa kerronnallinen tutkimus kohdistaa huomionsa kertomuksiin ja kertomukseen tiedon välittäjänä ja rakentajana. Tutkimusta ja kertomuksen suhdetta voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta, sillä tutkimus voi käyttää materiaalinaan kertomuksia, mutta tutkimus voidaan myös ymmärtää maailmasta tuotettuna kertomuksena. (Heikkinen 2018, 172.) Narratiivinen tutkimus ei muodosta selkeää yhtenäistä rakennelmaa, vaan se on hyvin monitieteinen ja useisiin suuntiin kehittyvä verkosto. Esimerkiksi narratiivisen tutkimuksen käsitteistöön kuuluvat tärkeät sanat tarina ja kertomus määritellään yleensä hyvin eri tavoin kontekstista riippuen. (Hänninen 2018, 189.) Usein sanoja käytetään arkikielessä toistensa synonyymeina, mutta narratiivisessa tutkimuksessa näiden välille on tehty selkeä erottelu (Heikkinen 2018, 172–173).

Tarinat ovat kertomuksien tapahtumarakenteita ja ne keskittyvät tapahtumien tai tapahtumakulun kuvaukseen. Tarinat vastaavat kysymykseen, mitä on tapahtunut. Sen sijaan kertomus viittaa tapahtuman kulun eli tarinan kerrontaan. Esimerkiksi eri henkilöt voivat kertoa saman tarinan usealla eri tapaa, jolloin jokainen heistä luo oman kertomuksensa. (Heikkinen 2018, 172–173.) Vilma Hännisen (2018) mukaan tarina leikkaa tapahtumien virrasta itselleen sopivan mittaisen pätkän samalla jäsentäen aikaa merkitykselliseksi kokonaisuudeksi (Hänninen 2018, 190). Tutkielman informantit määrittivät itse, mistä elämänjaksosta heidän itsenäistymisprosessinsa alkoivat, minkälaisia tapahtumia ja tekijöitä niiden kulkuun sisältyi ja missä vaiheessa he ovat tällä hetkellä itsenäistymistään.

Konstruktivistisen käsityksen mukaan ihmiset rakentavat eli konstruoivat tietonsa ja identiteettinsä muodostamalla tietonsa aikaisemman tiedon ja kokemusten varaan. Jokaisen ihmisen käsityksiä maailmasta ja omasta itsestään voidaan ajatella ajassa rakentuvana ja muuttuvana kertomuksena. Narratiivisesta näkökulmasta tarkasteltuna tieto on kertomusten kudelman, joka jatkuvasti rakentuu yhä uudelleen. (Heikkinen 2018, 178.) Sekä tutkittavan että tutkijan tiedonmuodostusprosessit kiertävät hermeneuttista kehää. Laadullisen tutkimuksen kentällä hermeneuttisen kehän käsitteeseen sisältyy ajatus vahvasta yhteydestä empiiristen havaintojen, teorian ja niiden tulkinnan välillä (Haaparanta & Niiniluoto 2016, 100). Tutkielmani aineistot eivät perustuneet pelkästään informanttien menneisiin kokemuksiin, sillä tutkittavat rakensivat haastattelutilanteissa uudenlaisia kertomuksia itsenäistymisprosesseistaan.

Tutkijan tiedonmuodostusprosessi ei myöskään kulje suoraviivaisesti. Muodostin teorian ja aineiston pohjalta tulkintoja, joita tarkastelin yhä uudelleen teorian valossa. Tulkinta oli jatkuvaa vuoropuhelua empirian ja teorian välillä. (Haaparanta & Niiniluoto 2016, 100, 105.) Hännisen (2000) mukaan kertomusten välille muodostuu spiraalimainen kehä. Kertomusten tarkoituksena ei ole pelkästään jäljitellä elämää tai välittää kulttuurisia elämisen malleja, vaan myös jäsentää ja rikastuttaa elämän merkityksiä yhä uudelleen. (Hänninen 2000, 25.) Narratiivinen tutkimusote mahdollistaa kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten elämäntapojen tarkastelun kertomuksina ja tarinoina, jolloin saamme rikkaamman ymmärryksen heidän itsenäistymisvaiheistaan.

Tarkastelin narratiivista aineistoa mallitarinan käsitteen avulla. Tarinoilla on omat osastonsa erilaisille ihmisryhmille kuten eri ikäryhmille ja eri luokkien edustajille (Hänninen 2000, 51). Ryhmien kategorisoidut mallitarinat määrittävät niitä rooliodotuksia, joita eri asemassa oleviin ihmisiin kohdistetaan. Mallitarinan käsitteellä kuvataan kulttuurisessa paikassa ja ajassa eläviä tarinallisia malleja, jotka kertovat ihanteista ja arvostuksista. Mallitarinat antavat yksilön toiminnalle erilaisia elämisen malleja. Mallitarinat voivat olla myös paikallisia ja vain pienen yhteisön tunnistamia. (Eerola 2018, 300; Raitakari 2004, 60.) Sijoitettuina olleet nuoret ovat selkeästi kategorisoitu ryhmä. Huostaanotto on elämäntapahtuma, joka niputtaa niin yhteiskunnan, viranomaisten kuin tieteen silmissä sijoitettuina olleet ihmiset yhdeksi ryhmäksi: sijaishuollon asiakkaiksi.

Omaksi mallitarinaksi tyypillisesti valikoituu omalle kategoriaryhmälle tyypilliset mallitarinat. Epätyypillisen tarinan omaksuminen vaatii rajojen rikkomista niin suhteessa omiin ajatusmalleihin kuin suhteessa muiden odotuksiin (Hänninen 2000, 51). Jos henkilö poikkeaa itselle tyypillisestä mallitarinasta, hänelle aiheutuu yleensä tarve perustella ja selittää muille ihmisille omaa toimintaansa (Raitakari 2004, 60). Nykypäivänä erityisesti sosiaalinen media tarjoaa mallitarinoita, jotka tukevat ihmisen selviytymistä elämän erilaisissa vaiheissa. Erilaiset menestys- ja selviytymistarinat ovat tänä päivänä vahvasti esillä. Mallitarinoiden runsaudesta huolimatta erilaiset kategoriset viiteryhvät, joihin yksilö sosiaalistuu, tarjoavat edelleen merkittäviä kulttuurisia mallitarinoita, joihin ihmisen on helppo samaistua.

5.4 Aineiston analyysi

Analysoin tutkielmani aineiston teoriaohjaavasti, jolloin kyse oli abduktiivisesta päättelystä. Työprosessiani ohjasivat sekä tutkielman teoreettinen viitekehys että tutkittavien itsenäistymiskertomukset (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97). Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten itsenäistymisvaiheesta on vain niukasti varsinaista tutkimustulosta, sillä nuorten sijaishuollon jälkeistä elämää on tarkasteltu enemmän tilastojen valossa kuin laadullisesti. Vaikka tilastolliset tutkimustulokset antavat merkittävät teoreettiset lähtökohdat tutkielmani teolle, aineistosta kumpuava tieto toimi pääosassa narratiivisessa analyysissä. Tutkittavien henkilökohtaiset kertomukset itsenäistymisen kulusta mahdollistivat uusien ajatusurien luomisen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96, 11).

Elämäkerrallisten aineistojen analyysin toinen merkittävä lähtökohta liittyy narratiiviseen analyysitapaan. Hänninen (2018, 195–196) huomauttaa, että narratiivisia analyysimenetelmiä on loputun määrä ja narratiivinen analyysi on syytä aloittaa ensin aineistojen avoimella lukemisella ilman analyyttisiä apuvälineitä. Aineistoa voi lähestyä hyvin erilaisista näkökulmista. Donald E. Polkinghornen (1995) mukaan narratiivien analysoinnin voi ymmärtää kahdella tapaa: narratiivien analyysinä (analysis of narratives) ja narratiivisena analyysinä (narrative analysis). Narratiivien analyysissä kertomukset voidaan luokitella erilaisiin luokkiin esimerkiksi tapaustyyppien, metaforien tai kategorioiden perusteella. Narratiivinen analyysi taas lähestyy aineistoa täysin erilaisella tavalla, sillä se perustuu

uuden kertomuksen tuottamiseen aineiston kertomusten pohjalta. (Polkinghorne 1995, 5–6.) Molemmat narratiiviset lähestymistavat nostavat aineiston kannalta keskeisiä teemoja esille.

Luin litteroidun aineiston useamman kerran läpi, jonka jälkeen testailin useita erilaisia narratiivisia analyysitapoja. Päädyin lopulta hyödyntämään sekä narratiivien analyysiä että narratiivista analyysia (Polkinghorne 1995, 5–6). Alkuperäisen suunnitelmani mukaan aion analysoida aineiston narratiivisella analyysillä, jonka pohjalta olisin luonut useamman erilaisen mallitarinan kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten itsenäistymiskertomuksista. Vaikka aineisto olikin hyvin rikas, siitä löytyi yllättäen vain yksi selkeä kaikissa kertomuksissa toistuva juonityyppi. Päätin hyödyntää ensiksi narratiivien analyysia. Työskentelyni pohjautui sisällönanalyysin kaltaiseen luokitteluun, jossa tarkastelin itsenäistymiskertomuksia spesifimmin eri teemoista käsin. Tämän jälkeen hyödynsin vielä narratiivista analyysia juonianalyysin keinoin, jolloin muodostin tutkittavien kertomuksista nousevan yhteisen mallitarinan, joka kokosi yhteen informanttien itsenäistymiskertomusten pääpiirteet.

5.4.1 Sisällönanalyysi

Aloitin narratiivien analyysin luomalla hajanaisesta aineistosta mielekkään ja selkeän kokonaisuuden. Ensimmäisessä vaiheessa hyödynsin Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2009) esittämiä sisällönanalyysin vaiheita. Aineiston analyysi alkoi pelkistämällä eli redusoimalla. Poistin litteroidusta aineistosta kaikki epäolennaiset keskustelut ja kommentit, jonka seurauksena vain tutkimusongelmiin ja teemoihin liittyvät aineistot jäivät jäljelle. Tämän jälkeen siirryin klusteroimaan eli ryhmittelemään aineistoa. Etsin itsenäistymiskertomuksista samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–109.) Aineistosta löytyi niin tutkimusteemojen sisältä kuin niiden ulkopuolelta aihepiirejä, jotka selkeästi toistui-
vat jokaisessa haastattelussa. Yliviivasin erivärisin tussein tiettyjen aihepiirien tekstikatkelmat.

Tämän jälkeen muodostin toistuvien aihepiirien pohjalta pääkäsitteitä eli yläluokkia. Yläluokkien tarkoituksena oli tehdä alustavia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä ja rakentaa pohjaa kohteena olevan tutkimuksen perusrakenteelle. Muodostin tässä vaiheessa yläluokista alaluokkia. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 108–

111.) Rakensin itsenäistymiskertomusten kulkua erilaisten luokkien avulla, ja jatkoin luokittelua aina niin pitkälle kuin se vain oli mahdollista. Alla olevassa kuviossa on esimerkki tekemästani sisällönanalyysin luokittelusta, jossa jaottelin kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten kertomuksissa esiintyneitä itsenäistymistä edistäviä ja itsenäistymistä heikentäviä tekijöitä omiin luokkiinsa.

	Itsenäistymistä edistävät tekijät	Itsenäistymistä heikentävät tekijät
Sosiaalinen tuki	lähipiirin sosiaalinen tuki, vertais-tuki, jälkihuollon psykososiaalinen tuki, psykoterapia	sijaishuollon sisäiset ongelmat, puutteellinen tukiverkosto, yksinäisyyden kokemukset, menneisyyden traumat
Koulutus	mieluisen opiskelupaikka, positiivinen palaute opettajilta, koulutus elämänhallinnan välineenä	koulukiusaaminen, heikko koulumenestys, väärät koulutusvalinnat
Työ-elämä ja toimeentulo	jälkihuollon taloudellinen tuki, mieluisen työpaikka, työ elämänhallinnan välineenä, positiivinen palaute työyhteisöltä, palkka	toimeentulovaikeudet, vähäiset arkielämän resurssit, työttömyysjaksot

KUVIO 1. Itsenäistymistä edistävät ja heikentävät tekijät

Seuraavaksi abstrahoin aineiston, jossa erotin tutkimuksen kannalta olennaisen tiedon ja käsitteellistin sen teoreettiseen muotoon. Abstrahointivaiheen tarkoituksena oli edetä alkuperäisessä aineistossa olevien kielellisten ilmausten käyttämisestä teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 108–111.) Sisällönanalyysin tutkimustulokset lähtevät liikkeelle tutkittavien itsenäistymisprosessien lähtökohdista, sillä huomasin tutkittavilla olevan keskenään hyvin erilaiset kasvuympäristön lähtökohdat itsenäistymisen kynnyksellä. Tämän jälkeen aloin tarkastella itsenäistymiskertomusten kulkua kolmen tutkielman pääteeman pohjalta, joista muodostui lopulta seuraavat teoreettiset pääkäsitteet: sosiaalisen tuen kaksijakoisuus, koulukokemukset ja koulutuspolut sekä toimeentulovaikeudet ja työelämän merkitys. Itsenäistymiskertomuksissa jokainen teema sai hyvin ristiriitaisia ja moninaisia merkityksiä, jonka vuoksi myös tutkimustuloksissa on havaittavissa Kuvio 1. esimerkin kaltaista vastakkainaset-

telua. Narratiivien analyysin avulla tutkimustuloksiin muodostui useampi itsenäistymiseen liittyvä kertomus eri teemojen sisälle. Vaikka tutkielman pääteemat saivatkin hyvin vaihtelevia merkityksiä nuorten itsenäistymisprosesseissa, kaikissa itsenäistymiskertomuksissa oli juonellisesti paljon yhteisiä piirteitä.

5.4.2 Juonianalyysi

Jatkoin lopuksi työskentelyäni narratiivisen analyysin keinoin, jonka aikana muodostin itsenäistymiskertomuksista yhden selkeästi esille nousevan tutkittavien yhteisen mallitarinan. Michael Bambergin (2004) mukaan mallitarinoilla on suuri merkitys identiteettien rakentamisessa, sillä ne mahdollistavat niin samaistumisen kuin erottautumisen. Vaikka mallitarinat eivät useinkaan ole mieleisiä tai hyväksytyjä, niille altistumista ei voi aina välttää. (Bamberg 2004, 360.) Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla on vahvasti leimattu identiteetti, jonka takia heidän itsenäistymiskertomuksiaan saattaa määritellä tyypillinen syrjäytyvän ja huono-osaisen nuoren mallitarina. Informantit tulkitsevat oman elämänsä viitekehystä käsin itsenäistymistarinaansa. On mielenkiintoista tarkastella, rakentavatko he tarinaansa omalle kategoriaryhmälle tyypilliseen tapaan.

Hyödynsin mallitarinan muodostamisessa juonianalyysia. Klassisesti tarinaan ajatellaan kuuluvan alku, keskikohta ja loppu (Aristoteles 1967, 24). Tarina alkaa ajallisesti määritellystä ajankohdasta lopulta päättyen toiseen ajankohtaan. (Heikkinen 2018, 173). Vaikka perinteisesti tarinoilla ajatellaan olevan selkeä rakenne, itse tiedonmuodostusprosessilla ei ole välttämättä absoluuttista alkua tai loppua. Hännisen (2018) mukaan juonianalyysin perimmäinen tarkoitus on tutkia, minkälainen tarinan lopputilanne on suhteessa sen alkutilanteeseen sekä minkälaisen tapahtumakulun kautta tarina etenee. Tarinan juoneen liittyy useimmiten onnen, epäonnen, voiton tai vastoinkäymisen kokemukset. (Hänninen 2018, 199.)

Juoni on tarinan keskeisin elementti. Juoni muodostaa kokonaisuuden, johon nähden erilliset tarinoiden osat saavat merkityksensä. (Hänninen 2000, 20.) Tutkittavien itsenäistymiskertomuksia yhdistivät sijaishuoltoaikaiset vaikeudet, epävarmuuden kokemukset itsenäistymisen kynnyksellä, helpotuksen tunne sijaishuollon jälkeisessä elämässä, menneisyyden traumojen työstäminen, vai-

keuksien kääntäminen voitoksi sekä lopulta tyytyväisyys tämänhetkiseen elämäntilanteeseen. Elämäkerrallisista aineistoista nouseva mallitarina on eräänlainen tutkittavien kasvu- tai selviytymistarina sijaishuoltoajoista tähän päivään. Mallitarinan tarkoituksena on tuoda esille kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten itsenäistymiskertomuksia yhdistävä juonityyppi.

5.5 Eettiset kysymykset

Etiikka perustuu kysymyksiin oikeasta ja väärästä. Tutkimuksessa eettiset kysymykset liittyvät yleisesti tiedon hankintaan ja julkistamiseen. Eettisesti hyvä tutkimus noudattaa hyviä tieteellisiä käytäntöjä. (Hirvijärvi ym. 2007, 23.) Pro gradu -tutkielmaani tehdessä pyrin huomioimaan sekä tutkimuseettisen arvioinnin että hyvät tutkimuskäytännöt tutkielman teon kaikissa vaiheissa. Tutkimuksen uskottavuus kulkee tutkijan eettisten ratkaisujen kanssa käsi kädessä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 132). Pohdin tutkimukseen liittyviä valintojani ja toimintaani jatkuvasti tutkielmaa työstäessäni. Tutkijalle on erityisen tärkeää muistaa tutkittavien kokonaisvaltainen kunnioittaminen läpi tutkimusprosessin eri vaiheiden.

Ihmisarvon kunnioittaminen on tieteellisen eettisyyden lähtökohta. Se tarkoittaa ennen kaikkea itsemääräämisoikeutta (Hirsijärvi ym. 2007, 25). Tutkielmassani itsemääräämisoikeus näkyi siinä, että informanttien osallistuminen oli täysin vapaaehtoista. Kun tutkittavat olivat ilmoittaneet kiinnostuksensa osallistua tutkimukseeni, lähetin heille sähköpostilla saatekirjeen, jossa kerroin tarkasti kuka olen, mitä tutkin, mikä on tutkielman tarkoitus, missä tutkimus julkaistaan ja mitkä ovat tutkimuksen teon eettiset lähtökohdat (Liite 1. Saatekirje). Tarkoituksenani oli jakaa tutkittaville riittävästi tietoa pro gradu -tutkielmastani, jotta he tunnistivat olonsa luottavaiseksi eikä tutkimuksen tarkoituksesta ja kulusta jäisi epäselvyyttä.

Myös luottamuksellisuus on tärkeä tekijä eettisyyden kannalta. Informantit voivat luottaa minun kanssani tehtyyn sopimukseen, eikä ihmisiltä kerätyistä aineistoista ole lupaa kertoa ulkopuolisille henkilöille. (Kuula 2011, 89–90, 92.) Yksityisyyden kunnioitus kuuluu eettisesti hyvään tutkimukseen. Tein tutkittaville jo saatekirjeessä selväksi, että heidän haastattelunsa käsitellään täysin anonyymisti, jottei heitä voi tunnistaa haastatteluista. Vaihdoin tutkielman analyysissä

informanttien nimet pseudonyymeiksi ja tarvittaessa myös muut tiedot sellaiseksi, ettei niitä voi yhdistää keneenkään tiettyyn yksittäiseen henkilöön.

Tutkimusteemat käsittelivät hyvin henkilökohtaisia aihepiirejä tutkittavien itsenäistymisprosesseihin liittyen. Kodin ulkopuolella sijoitettuna olleiden nuorten elämäntilanne on hyvin erityinen, sillä he ovat voineet kohdata elämässään asioita, joita moni ihminen ei tule koskaan kohtaamaan (Laakso 2019, 30). Tutkittavat ovat huostaanotettu lapsuudessa tai nuoruudessa, he ovat olleet sijoitettuna pitkäaikaisesti kodin ulkopuolelle, heille sijaishuollosta pois muuttaminen on merkinnyt sijaishuoltosuhteen ja lastensuojeluasiakkuuden loppumista sekä he ovat itsenäistymisensä kynnyksellä tarvinneet jälkihuollon tukipalveluita. Riitta Laakso (2019, 31) huomauttaa, että eettisesti on hyvin merkityksellistä, miten tutkija paikantaa itsensä suhteessa sijaishuollon asiakkaisiin, sillä tutkimustuloksia esitellessä tutkija tulee samalla konstruoinneeksi kuvaa tutkimuksen kohteena olevista.

Tutkielmani teoreettisella viitekehyksellä oli suuri merkitys aineiston keruun ja analyysivaiheissa, sillä haastatteluissa käsitellyt teemat pohjautuvat teoriaan ja aikaisempiin tutkimuksiin kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten itsenäistymisestä ja elämäntilanteesta. Pyrin toimimaan niin, etteivät aiemmat tutkimustulokset sijoitettuna olleiden nuorten syrjäytymisriskistä näkyneet suhtautumisessani informantteihin. Teoriaohjautuvuus ei saanut näkyä liian johdattelevasti haastatteluiden kuluissa, jotta tutkittavilla oli mahdollisuus kertoa merkityksellisinä pitämistä kokemuksistaan. Tutkielmani narratiivisen tutkimusotteen takia merkityksellisempää oli antaa mahdollisuus erilaisille subjektiivisille kokemuksille ja kertomuksille kuin uusintaa jo aiemmin tutkittua.

Tutkielmani tarinallisen lähestymistavan eettisyyttä on myös syytä pohtia. Narratiivisen tutkimuksen kentällä usein ajatellaan, että tarinoiden kertominen antaa tutkimukseen osallistuvilla äänen. Kuitenkin on myös hyvä tunnistaa minun roolini tutkijana, sillä loppukädessä minä analysoin aineiston sekä valikoin ja pelkistin sen rikkautta. (Hänninen 2000, 34.) Tutkielmaani varten kerättyä aineistoa ei tulla esittämään sellaisenaan. Aineiston käsittelyn avulla etsin ensisijaisesti tarinallisuutta informanttien kertomuksista, mutta myös suojasin tutkittavien anonymiteettia. Aineiston analyysivaihe ja tutkimustulosten esittely osoittautuivat eettisesti hyvin kriittisiksi vaiheiksi, jonka vuoksi pyrin tekemään ne hyvin hienovaraisesti vääristelemättä sijoitettuna olleiden nuorten kertomuksia.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Itsenäistymisprosessien lähtökohdat

Ensimmäiseksi tutkimustuloksissa tarkastellaan kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden informanttien itsenäistymisprosessien lähtökohtia. Esittelen tutkittavien kertomuksia heidän itsenäistymisvaiheidensa alkutaipaleista kahdessa eri alaluvussa: 6.1.1 Portaittainen itsenäistyminen ja 6.1.2 Varhainen itsenäistyminen. Toiset informanteista kokivat itsenäistyneensä vähitellen sijaishuollon toimijoiden tukemana, kun taas toiset tutkittavista kertoivat kantaneensa vastuuta arjestaan hyvin nuorena iässä.

6.1.1 Portaittainen itsenäistyminen

Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten kokemukset kasvuympäristön mahdollistamista lähtökohdista itsenäiselle elämälle olivat hyvin vaihtelevat, sillä toiset heistä saivat sijaishuollon työntekijöiltä enemmän tukea itsenäistymisensä alkupuolella kuin toiset. Sijaishuollon toimijoilta enemmän tukea saaneiden informanttien itsenäistymisprosessit etenivät usein vähitellen eli portaittain. Sijoitettuna olleiden nuorten portaittainen itsenäistyminen näyttäytyi itsenäistymiskertomuksissa melko pehmeänä laskuna itsenäiseen elämään, sillä se kesti useimmiten muutaman vuoden ajan tutkittavien ollessa vielä sijaishuollon asiakkaina. Vaikka portaittain itsenäistyneet tutkittavat saattoivat muuttaa lastensuojelulaitoksesta tai sijaiskodista melko varhain pois, he saivat harjoitella aikuisuuteen liittyviä velvollisuuksia sijaishuollon toimijoiden avustuksella.

- - mä pääsin 17-vuotiaana tohon... pienryhmäkodissa, kun oli tommoinen itsenäistymisasunto, niin sinne. Ja siinä sit rupes harjoittelemaan kaikkee ruuanlaittoa ja kaikkee tälläsii pieniä asioita. Sit just kahdeksantoista veenä vielä asuin siinä jonkun aikaa, ja siellä tuli kuvioihin laskujen maksamiset ja tälläset. Ja siellä koki, että alkoi tavallaan se itsenäistyminen ja siellä se vastuu. (Jesse 19v.)

Edellisessä tekstikatkelmassa Jesse kertoo, kuinka hänen itsenäistymisprosessinsa alkoi hänen muuttaessa pienryhmäkodin yhteydessä olleeseen itsenäistymisasuntoon 17-vuotiaana. Uusi asuinmuoto toi uudenlaisia vastuita hänen arkeensa. Harkon ym. (2016, 126) mukaan sijaishuollon toimijat kokevat, että monet nuoret eivät ole vielä valmiita itsenäiseen elämään huostassapidon lakattua. Portaittain itsenäistyneet tutkittavat saivat askel askeleelta irtautua kasvuympäristöinä toimineista sijaishuoltopaikoista, sillä he saivat valmistella lopullista sijaishuollosta poismuuttoa ja itsenäistä asumista lastensuojelun piirissä. Juulian kertomus itsenäistymisen alkutaipaleesta poikkeaa muista portaittaisen itsenäistymisen kertomuksista hieman, sillä hän muutti jo ennen huostaanoton päättymistä ensimmäiseen omaan vuokra-asuntoonsa. Informantin alaikäisyyden vuoksi lastensuojelulaitoksen ohjaajat vierailivat hänen luonaan päivittäin.

Joo, mä sain ite niinku just ettiä vuokra-asunnon ja hoidin mun asiat itte. Asuin siellä ihan tavallisesti ja tein kaikki ruuat, ja just ihan tavallista asumista. Siellä kuitenkin kävi joka päivä ohjaaja kattomassa. (Juulia 22v.)

Juulia sai etsiä itselleen ensimmäisen vuokra-asuntonsa jo 17-vuotiaana, vaikka sijaishuollon työntekijät valvoivat edelleen hänen asumistaan. Informantti korostaa edellisessä tekstikatkelmassa sitä, kuinka hän sai hoitaa valvonnasta huolimatta arkeensa kuuluvat vastuut melko itsenäisesti. Aiempien tutkimustulosten mukaan sijaishuollon toimijat pitävät tärkeänä, että sijaishuollosta itsenäistyvällä nuorella on elämässään luotettava aikuinen, jolta hän saa tarvittaessa tukea. Tuen määrän tulisi vähentyä aina itsenäistymisprosessien edetessä. (Harkko ym. 2016, 126.) Portaittainen itsenäistyminen antaa nuorelle tilaa opetella itsenäistymistä turvallisessa ympäristössä, jossa sijaishuollosta tuttu aikuinen varmistaa itsenäisen elämän sujuvuuden. Tuetun itsenäistymisen hyödyistä huolimatta kokonaisvaltainen irtautuminen sijaishuollosta heti täysi-ikäisyyden kynnyksellä houkutteli useita informantteja.

No siis aluks mä olin sillai, että ootin oikeest innolla. Et mä haluan heti sinä päivänä, kun täytän 18 muuttaa. Heti. Että niinku innostuin paljon, mutta sit kun keskusteltiin, että mul ois kevääseen asti mahdollisuus olla, niin sit mä otin sen mahdollisuuden, että mä oon siihen kevääseen asti. Kummiski oli sillai, että niin paljon asioita tulis tapahtuu, jos mä muutan sinä päivänä. Ois hävinnyt se tukiverkosto siinä sillai. Niin niin kyl mä koen sen hyvänä, että ootti siihen kevääseen asti. (Jesse 19v.)

Jesse pohtii edellisessä tekstikatkelmassa sijaishuollon tarjoamaa mahdollisuutta asua lastensuojelulaitoksen yhteydessä olleessa itsenäistymisasunnossa pidempään. Informantti ymmärsi lopulta tuetun asumisen hyödyt, ja jäi vielä asumaan asuntoon yhdeksi kevääksi. Lastensuojelulain 47 §:n mukaan kodin ulkopuolelle sijoitetun nuoren huostassapito lakkaa hänen täyttäessä 18 vuotta (Lastensuojelulaki 2010/1380). Sijaishuollon toimijoilla ei ole velvollisuutta jatkaa suhdetta sijoitettuina olleiden nuorten kanssa sijaishuollon päätyttyä. Osa portaittain itsenäistyneistä nuorista sai kuitenkin mahdollisuuden asua sijaishuollossa hieman pidempään, jotta he saivat valmistella sijaishuollosta poismuuttoaan yhteisvoimin sijaishuollon työntekijöiden kanssa.

6.1.2 Varhainen itsenäistyminen

Sijoitettuina olleiden nuorten kokemukset itsenäistymisprosessiensa lähtökohdista poikkesivat selkeästi toisistaan, sillä osa tutkittavista kertoi joutuneensa kantamaan suurta vastuuta omasta pärjäämisestään jo hyvin nuorena iässä. Portaittain ja varhainen itsenäistyminen eivät kuitenkaan olleet täysin toisiaan poissulkevia kokemuksia, sillä myös portaittain itsenäistyneet nuoret saattoivat kantaa vastuuta arjestaan ennen sijaishuollon päättymistä. Varhaisen itsenäistymisen kertomuksissa korostuivat usein sijaishuoltoapaikan sisäiset ongelmat, tutkittavien vaikeat suhteet sijaishuollon työntekijöihin ja kokemukset sosiaalisen tuen puutteesta. Jenna kertoo seuraavassa tekstikatkelmassa, kuinka hänen itsenäistymisensä lähti liikkeelle sijaisperheen sisällä tapahtuneiden ongelmien seurauksena:

No se [itsenäistyminen] alkoi mun kohdalla tapahtuu aikailla ennen sijaisperheestä poismuuttoa. Joutu jo opettelee sellaista itsenäistymistä siellä perheen sisällä, kun siellä ne asiat ei niinku toiminut. Joutui ostaa ite tavaroita ja sehän on jo sellaista itsenäistymistä, että paljon oppi jo sitä, et sanotaan varmaan, et 16-vuotiaana ja sit siitä ylöspäin alko sit vähän selkenee. Ja sit sillai pois muuton yhteydessä, kun ois ollut tarvetta sille tiedolle siit itsenäistymisestä, mitä kaikkee siin tarvii, niin sit sitä ei oikein tullut. Täytyi aikailla ite ottaa selvää, mitä se sisältää. (Jenna 24v.)

Jenna joutui kantamaan vastuuta arjestaan jo sijaishuoltoaikoina, sillä hänen täytyi ostaa itsenäisesti perusarkeensa liittyviä tarvikkeita. Informantti kohtasi paljon vastoinkäymisiä sijaisperheen sisällä ja koki jääneensä ilman tukea itsenäistymisen kynnyksellä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019c) mukaan

sijaishuollossa olisi ensisijaisesti muistettava lapsilähtöisyys, joka ohjaisi kaikkia käytännön valintoja. Sijaishuollon toimijoiden tulisi tuntea lapsen ydintarpeet, kehityksen vaiheet ja ikäkauden mukaiset tarpeet. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019c.) Jennan itsenäistymiskertomuksessa sijaisperheen vanhempien omat päämäärät saattoivat ohjata sijaishuollon järjestämistä lapsilähtöisyyden sijasta, sillä informantti joutui kantamaan taloudellista vastuuta arjestaan ennen sijaishuollon päättymistä. Varhainen itsenäistyminen ilmeni itsenäistymiskertomuksessa hyvin ristiriitaisena tapahtumana, sillä samaan aikaan se saattoi näyttäytyä sijoitetun nuoren perustarpeiden ja kasvatuksen laiminlyöntinä, mutta toisaalta sen nähtiin antavan valmiuksia itsenäisessä elämässä toimimiselle. Vaikka varhainen itsenäistyminen näyttäytyi itsenäistymiskertomuksissa enimmäkseen kielteisessä valossa, nuorena iässä kannetussa vastuussa nähtiin myös myönteisiä puolia pidemmällä aikataulilla. Juulia kertoo seuraavassa tekstikatkelmassa sijaishuoltoaikoina opituista arkiaskareista:

- - Mä ehkä koen toisaalta, että mä oon saanut enemmän valmiuksia semmoiseen itsenäiseen elämään, ja oon jo hirveesti joutunut laitoksessa tekemään asioita itse eli sit taas monilla perheessä ja kotona asuvilla vanhemmat hoitaa kaikki pyykit ja tällaiset, niin siinä mielessä mulla on ollut semmoinen ajatus, että mä oon saanut paljon enemmän sellaisia kortteja itsenäistymiseen ja elämiseen. Jollain asteella on ehkä mennyt siellä paremmin. (Juulia 22v.)

Juulia vertasi tilannettaan kotoa itsenäistyviin nuoriin, ja näki varhaisessa itsenäistymisessä hyötyjä itsenäisen elämänsä kannalta. Törrösen ja Vauhkonen (2012) mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleet nuoret tuntevat itsensä useimmiten muita nuoria kokeneemmiksi, sillä he ovat joutuneet ottamaan enemmän vastuuta toiminnastaan varhain. Myönteiset kokemukset itsenäistymisestä mahdollistuvat helpommin, jos nuoret kokevat tulleen hyvin kohdelluiksi ja heidän lähellään on ollut ymmärtäviä aikuisia. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 101.) Kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleet tutkittavat kokivat kasvu ympäristön tarjoamat lähtökohdat itsenäistymiselle myönteisemmiksi, jos heidän itsenäistymisprosessissaan oli sekä portaittaisen että varhaisen itsenäistymisen piirteitä. Näin tutkittavat saivat harjoitella jo sijaishuoltoaikoina vastuunkantoa itsenäisesti, vaikka heidän elämässään olivat sijaishuollon toimijoiden tuki ja valvonta edelleen läsnä.

6.2 Sosiaalisen tuen kaksijakoisuus

Seuraavaksi lähestyn kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten itsenäistymiskertomuksia sosiaalisen tuen näkökulmasta käsin. Sosiaalinen tuki ilmeni kertomuksissa hyvin kaksijakoisena seikkana, sillä sijoitettuina olleet nuoret saattoivat kertoa samassa yhteydessä sekä tärkeistä ystävyysuhteista että sosiaalisen tuen vähäisyydestä. Sosiaalisen tuen kaksijakoisuus -luvun tutkimustulokset esitellään kolmessa alaluvussa. 6.2.1 Lähipiirin tuki ja vertaistuki voimavaroina sekä 6.2.2 Psykososiaalisen tuen tarve -luvut käsittelevät nuorten itsenäistymistä tukevia sosiaalisen tuen kokemuksia. 6.2.3 Sosiaalisen tuen puute ja yksinäisyys -luku taas paneutuu tutkittavien kertomuksiin sosiaalisen tuen vähäisyydestä ja yksinäisyyden tunteesta.

6.2.1 Lähipiirin tuki ja vertaistuki voimavaroina

Sosiaalinen tuki näyttäytyi parhaimmillaan tärkeänä voimavarana sijoitettuina olleiden tutkittavien itsenäistymiskertomuksissa. Sosiaalinen tuki jakautui useimmissa kertomuksissa psyykkiseen ja käytännönläheiseen tukeen. Tutkittavat kaipasivat erityisesti psyykkistä tukea enemmän itsenäistymisprosessiansa aikana. Riippumatta sijaishuollon mahdollistamista itsenäistymisen lähtökohdista, tutkittavien kertomuksissa esiintyi melko vähän myönteisiä kokemuksia sijaishuollon työntekijöiden antamasta tuesta. Sijaishuollon toimijoiden tarjoama tuki näyttäytyi suurilta osin konkreettisena apuna itsenäistymiskertomuksissa. Seuraavissa tekstikatkelmissa Minja ja Sini kertovat, minkälaista tukea he saivat sijaishuollon työntekijöiltä itsenäistymisprosessiansa aikana:

- - Ja kun mä olin jo täysikäinen, niin sitten tän perhekodin äidin toimesta, hän sitten ehdotti mulle, että ois varmaan oikee aika ihan oikeesti hankkia mulle se oma asunto, ja sitte hänen avustamana mä hankin tän oman vuokra-asunnon. (Minja 22v.)

No kyl mä siellä perheessä opin tota esim. pyykkikonetta käyttämään ja ehkä raha-asioita enemmän tai sitä rahan käyttöä, kun mä sain sellasta säännöllistä viikkorahaa 12 euroo. (Sini 20v.)

Minja sai perhekodin äidiltä konkreettista apua asunnonhankinnan suhteen, kun taas Sini kertoi oppineensa sijaisperheessä tärkeitä arkiaskareita ja kohtuul-

lista rahankäyttöä. Vaikka sijaishuollosta saatu käytännönläheinen tuki oli tutkitaville erittäin hyödyllistä tulevaisuuden kannalta, nuoret kaipasivat sijaishuollon toimijoilta myös psyykkisellä tasolla tukea itsenäistymisprosessiansa aikana. Monet informanteista olivat sijaishuollon päätyttyä vain hyvin vähän tekemisissä sijaishuollon toimijoiden kanssa. Lastensuojelulain 4 §:n (2007/417) sisältämä tavoite lapsen läheisten ihmissuhteiden säilyttämisestä jatkuvina ja pysyvinä tuntui monilta sijaishuollon toimijoilta unohtuvan informanttien täysi-ikäistyttyä. Usein sijoitettuina olleiden nuorten suhde sijaishuollon toimijoihin katkeaa tai heidän yhteydenpitonsa vähenee huostaanoton päätyttyä (Törrönen & Vauhkonen 2012, 75). Sijaishuollon toimijoiden ja tutkittavien vähäisestä yhteydenpidosta johtuen itsenäistymiskertomuksissa korostui sijaishuollon ulkopuolisten ihmissuhteiden merkitys itsenäistymisprosessien aikana. Esimerkiksi ystävät ja sukulaiset nähtiin useimmiten tärkeänä tukiverkostona.

No ystävät, kyllähän ne niinku, mitähän tohon vastais, onhan ne ollut ihan kannustavia. Jos pitäis jotenkin konkreettisesti muotoilla, niin se, että on ollut läsnä mun elämässä. He on kuunnellu. (Minja 22v.)

No kavereilta ja ystävilä saa paljon tukea ja tää mun täti, sille mä soitan, jos on jotain tiäkkö, vaikka jostai ruuasta, et miten tehdä joku hyvänmakuinen ruoka - - (Sini 20v.)

Edellisessä tekstikatkelmassa Minja kertoo, kuinka hänen ystäviensä läsnäolo ja tuki ovat olleet hänelle tärkeitä voimavaran lähteitä itsenäistymisen aikana. Sini taas ottaa esille ystävilä saadun tuen lisäksi biologisen sukulaissuhteen, sillä hän on saanut itsenäistymisprosessinsa aikana tädiltään käytännön vinkkejä tarvittaessa. Muutoin itsenäistymiskertomuksissa tutkittavien maininnat biologisista sukulaisista liittyvät lähes aina siihen, kuinka sukulaiset olivat toimineet sijaishuollon aikana luotettavina ja turvallisina läheisinä. Lastensuojelulain 54 §:n mukaan sijaishuollon aikana lapselle ja nuorelle on turvattava kehityksen kannalta tärkeät ihmissuhteet. Sijoitetulla tulee olla oikeus tavata ja olla yhteydessä esimerkiksi omien vanhempien, sisarusten ja muiden läheisten kanssa. (Lastensuojelulaki 2007/417.) Tutkielman informantit ovat turvautuneet usein ongelmallisissa elämäntilanteissa biologisten sukulaistensa apuun. Jesse kertoo seuraavassa tekstikatkelmassa, miten hän oli aiemmassa sijaishuolto paikassa koettujen vastoinkäymisten seurauksena saanut omalta isältään ja tämän naisystävältä tukea:

- - Ehkä iteki olin sillai, että mitä nyt tapahtuu tai että okei lomille ismän tykö ja varmasti kaikki tulee olemaan siellä fine, paremminkin. Mutta siinä hetkessä olikin, että okei lomille, mut mä en tiedä mitä tapahtuu ja kuinka kauan mä oon, mut sit taas heti tavallaan, kun oli ismän tykönä, niin sit käytiin asioita läpi ja ismä ties tasan tarkkaan, mitä oli tapahtunut ja mulle kerrottiin asioista ja no tavallaan just ne asiat, mitä sanottiin, niin mä hyväksyin. Tavallaan, että meitä on kuunneltu ja on. Se oli tullut kuuluksi siinä ehkä se tärkeä pointti, että on tullut kuuluksi ja asioita lähetään viemään eteenpäin, eikä vaan jätetä pöydälle. Tuskailin siellä sijaisperheessä, kun mitään ei tapahtunut ja tälle tavallaan ollaan uskomatta niitä asioita. (Jesse 19v.)

Osa tutkittavista kertoi itsenäistymiskertomuksessaan, kuinka sijaishuollon työntekijät eivät ottaneet heidän mielipiteitään riittävästi huomioon. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten osallisuus ja mielipiteiden kuunteleminen arjessa ja heitä itseään koskevissa päätöksissä ovat hyvin merkityksellisiä tekijöitä hyvinvoinnin kannalta (Korhonen 2017, 16; Spånberger Weitz ym. 2017, 12–13). Jessen kertomuksessa sijaishuollon toimijat eivät olleet noudattaneet lastensuojelulain viidettä pykälää lasten ja nuorten mielipiteiden ja toivomusten kuuntelemisesta (Lastensuojelulaki 2007/417, 5 §). Sijaishuoltoaikoina sijaishuollon ulkopuolisilta ihmisiltä saatu tuki näyttäytyi hyvin merkittävänä sosiaalisen tuen muotona, sillä nuoret saivat kuulla muidenkin ihmisten näkökulmia haastaviin elämäntilanteisiinsa. Myös Jenna otti kertomuksessaan esille, kuinka läheisiltä (ystäviltä, tädiltä ja poikaystävältä) saatu tuki oli hänelle ensiarvoisen tärkeää itsenäistymisprosessinsa aikana.

Ehkä mulle kaikista tärkein tuki on ollut sellainen tieto, että jos jotain on kysynyt, niin on saanut sen tarvittavan tiedon ja on voinut lähteä rakentaa sitä niinku omaa sellaista näkemystä asioista ja on saanut vähän mielipiteitä ja tietoa, ettei kaikki meekkään niinku joku yksi ihminen [sijaisvanhemmat] on vaan sanonut. (Jenna 24v.)

Sijaisperheen sisällä tapahtuneiden vastoinkäymisten seurauksena Jenna sai kuulla sijaishuollon ulkopuolisilta läheisiltä erilaisia näkökulmia tilanteeseensa, joiden pohjalta hän pystyi vahvistamaan omaa näkemystään tapahtumista. Muidenkin tutkittavien kertomuksissa korostui sijaishuollon ulkopuolisten ihmissuhteiden merkitys heidän itsenäistymisprosessiansa aikana. Tärkeänä sosiaalisen tuen voimavarana nousi erityisesti esille vertaiskokemusten kuuleminen ja jakaminen muiden sijoitettuin olleiden nuorten kesken. Vertaistuesta kertooneet informantit saivat tukea niin sisaruksilta, seurustelukumppanilta kuin vertais-

tukiryhmistä. Irja Mikkosen ja Anja Saarisen (2018) mukaan vertaistuellalla tarkoitetaan kokemukseen perustuvaa ihmisten keskinäistä tukea. Se on omaehtoista toimintaa, jossa vertaiset toimivat niin omaksi kuin toistensa hyväksi. Yksilöiden samankaltaiset, useimmiten vaikeat elämäntilanteet ja kokemukset luovat tarpeen vertaistuelle. (Mikkonen & Saarinen 2018, 9, 26.) Itsenäistymiskertomuksissa nuoret pitivät saamaansa vertaistukea hyvin voimaannuttavana kokemuksena, sillä he ymmärsivät, etteivät ole tilanteessaan yksin. Osa tutkittavista kertoi kodin ulkopuolelle sijoitetuille nuorille tarkoitetusta yhdistyksestä, jonka toiminnassa he olivat aktiivisesti mukana. Seuraavissa tekstikatkelmissa tutkittavat kertovat, miten yhdistyksen toimintaan osallistuminen on näkynyt heidän elämässään:

Joo se [vertaistuki] on antanut sellaista perspektiiviä, et joillain on asiat paljon huonomminkin. (Sini 20v.)

- - Jos mä en ois koskaan kuullut yhdistyksestä ja en ois lähtenyt mukaan, niin mä oisin ihan eri tavalla. Just se, että pääs siihen toimintaan mukaan ja tapaa toisia nuoria, jotka on kokenu samanlaisia asioita ja näin, niin pysty just jakamaan niitä. On se ihan eri maailma jollekin, ketä ei oo ehkä ihan kokenut samaa tai tiedä niin paljoa ehkä niistä asioista. Sit ehkä aluksi oli just sillai, että mikä tää on ja mitä täällä tehdään. Mut sit kun sinne meni ja just ensimmäiselle leirille, niin oli ihan, että vau. Ja sen jälkeen oon ollu leireillä ja tapahtumissa aktiivisesti mukana. Aluksi oman tarinan jakaminen oli sellainen niinkö, että repesi itkuun ja sen pohjalta taas on kasvanut. Nykyään pystyn jakamaan tarinaa ihan avoimesti ja keskustelemaan. Tullut sellainen kasvu. On kokenut, kun on saanut sellaista vertaistukea ja päässyt puhumaan asioista, niin on se auttanut paljon eteenpäin ainakin itteä. (Jesse 19v.)

Sini on saanut vertaistukiryhmässä uudenlaista näkökulmaa omaan elämänsä kuullessaan muiden huostaanotettujen nuorten kertomuksia. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten yhdistykseen vuosien ajan kuulunut Jesse taas kokee vertaistuen hyvin merkitykselliseksi, sillä oman elämäntarinan jakaminen muille sijoitetuille on auttanut häntä käsittelemään vaikeita sijaishuollon aikaisia kokemuksiaan. Vertaistuessa tärkeänä tekijänä on luottamuksellinen ilmapiiri, sillä se mahdollistaa parhaimmillaan vuorovaikutuksen, omien kokemusten kertomisen, toisen kuulemisen, tunteiden ilmaisemisen ja käsittelyn sekä toisten kokemuksista oppimisen ja lopulta uusien selviytymiskeinojen löytämisen (Mikkonen & Saarinen 2018, 21). Myönteiset ja merkitykselliset kokemukset sosiaalisesta tuesta itsenäistymisprosessien aikana vaativat useimmiten tutkittavilta sinnikkyyttä ja rohkeutta rakentaa syvempää luottamusta toisiin ihmisiin.

6.2.2 Psykososiaalisen tuen tarve

Kaikki informantit siirtyivät jälkihuollon piiriin täysi-ikäistyttyään tai viimeistään muutettuaan pois sijaishuoltopaikasta. Jälkihuollosta saatu apu jakautui informanttien kertomuksissa niin taloudelliseen kuin sosiaaliseen tukeen. Saana Pukkion ja Susanna Hoikkalan (2016, 16–17) mukaan erityisen tärkeää olisi, että jokainen jälkihuollon asiakas saisi ainakin yhden tukevan aikuis- tai viranomaissuhteen elämäänsä. Osassa kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten kertomuksista jälkihuollon tukihenkilöllä on ollut erittäin merkittävä rooli. Myönteisten jälkihuoltokokemusten mahdollistuminen vaati tutkittavilta pitkäjänteisyyttä, sillä luottamuksen rakentuminen vieraaseen tukihenkilöön oli heille uutta. Jenna ja Juulia kertovat seuraavissa tekstikatkelmissa jälkihuoltokokemuksistaan:

Aika paljon aluksi vierastikin sitä [tukihenkilöä], eikä osannut pyytää apua, kun ei ollut tottunut siihen, että joku auttaa, jos sä kysyt jotain. Mut aika paljon sit alkuun, kun oppi luottaa, niin jos mä soitan vaikka ja kysyn, miten joku kahvinkeitin toimii, niin mä sain sieltä vastauksen. Sitten seuraavan kerran, kun nähtiin, niin me katottiin yhdessä se tai laitettiin taulut ja peilit seinälle. Ne oli itelle tosi isoja asioita silloin, et sai tukea. (Jenna 24v.)

No oli se ihan kiva nähdä jotain aina, kun silloin tuntui, että oli kauheen yksinäinen, ja siinä mielessä siitä sai aina keskustelukaverin aina välillä. Jos oli ongelmia esimerkiksi jonkun lomakkeen kanssa tai tommosia, niin siinä se auttoi. Se oli kyllä kiva. (Juulia 22v.)

Jenna ei ollut tottunut turvallisen aikuisen läsnäoloon menneisyydessään, jonka vuoksi hän tarvitsi hieman aikaa ennen kuin lopullinen luottamus hänen ja tukihenkilön välille muodostui. Juulia taas kertoi, kuinka tukihenkilön tapaaminen oli hänelle yksinäisinä aikoina hyvin tärkeää. Jälkihuollon tukihenkilön tehtävänä on antaa psykososiaalista tukea, joka sisältää henkisen tuen lisäksi myös käytännön apua arjessa selviytymiseen ja itsenäisen elämän opetteluun (Pukkio & Hoikkala 2016, 17). Molemmat tutkittavat pitivät tukihenkilöiden tarjoamaa käytännöllistä tukea hyvin olennaisena itsenäistymistä edistävänä tekijänä. Jälkihuollon työntekijän ja asiakkaan suhde vaatii yleensä työstämistä. Suhteen onnistumisen kannalta merkityksellisintä olisi, että sijoitettuna ollut nuori saa tuntea olevansa arvokas ja tärkeä toiselle ihmiselle (Laaksonen 2004, 27–30). Jennan itsenäistymiskertomuksessa tukihenkilöstä alkoi muodostua ajan saatossa korvaamaton ystävä, jonka kanssa hän pitää edelleen yhteyttä.

- - Varsinkin mun veljien kohdalla, niin esimerkiksi kun se tukihenkilö on ollut tässä tapauksessa mies, niin ei nyt verrattavissa oleva, kun ei oo ollut elämässä sellaista isähahmoa, niin ainakin mun veljet on saanut siitä niin sanotusti miehen mallia terveeltä pohjalta. Sieltä [sijais]perheestä ei saanut, mut kyl se oli mullekin pelkästään hyvä, et tuli sellanen turvallinen miespuolinen aikuinen, et kokemuksenkin perusteella. - - (Jenna 24v.)

Edellisessä tekstikatkelmassa Jenna kertoo, että hänellä ja hänen pikkuveljillään on ollut yhteinen miespuolinen tukihenkilö. Tukihenkilö on toiminut sisarusten itsenäistymisvaiheissa hyvin tärkeänä henkilönä, sillä Jenna puhui tukihenkilöstä sanoin ”miehen malli” ja ”isähahmo”. Tukihenkilö edustaa Jennan itsenäistymiskertomuksessa turvallista ja luotettavaa aikuista, sillä sisarusten ja tukihenkilön välinen ystävyysuhde on jatkunut vielä jälkihuollon päätyttyä. Vahvan sitteen muodostuminen jälkihuollon tukihenkilön ja asiakkaan välille ei ole itsestäänselvyys, sillä osassa itsenäistymiskertomuksista kokemukset tukihenkilöistä jäivät vain pintaraapaisun tasolle. Tapaamiset tukihenkilön kanssa saattoivat tuntua turhauttavilta, sillä ne eivät tavoittaneet psykososiaalisen tuen psyykkistä tasoa.

No mulla on se tukihenkilö, kenen kanssa näkee sillee muutaman kerran kuukaudessa jossain kahvilla ja juttelee, et miten on mennyt. En mä sitä tällä hetkellä koe ees kauheen tarpeelliseksi, mut kyl se oli aluks ihan hyvä. (Sini 20v.)

Edellisessä tekstikatkelmissa Sini pohtii jälkihuollon tukihenkilön tarpeellisuutta, sillä ajan myötä tapaamiset tukihenkilön kanssa ovat alkaneet toistaa samaa kaavaa. Monet tutkittavat kokivat tukihenkilön tapaamiset itsenäistymisprosessiansa alkupuolella hyödyllisiksi, sillä silloin he vielä kaipasivat käytännönläheistä apua. Jälkihuollon tarjoama psykososiaalinen tuki ei toteutunut kaikissa itsenäistymiskertomuksissa, sillä toisinaan jälkihuollon tukihenkilön tarjoamasta tuesta uupui nuorten kaipaama psyykkinen puoli lähes täysin. Jälkihuolto on muun sosiaalityön tavoin suhdeperustaista työtä, jonka vuoksi tukihenkilön ja sijoitettuna olleen nuoren suhde vaatii luottamuksen molemminpuolista rakentamista (Metteri 2012, 228). Jälkihuollon psykososiaalisen tuen mahdollistuminen vaatisi sekä käytännönläheisen että psyykkisen puolen huomioimista aina nuoren tarpeet huomioon ottaen. Jälkihuollon tukihenkilön ja sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren välisen yhteistyön onnistuminen voi olla ratkaiseva tekijä nuoren itsenäistymisen kannalta, sillä tukihenkilö voi olla ainut turvallinen aikuinen sijoitettuna olleen nuoren elämässä.

6.2.3 Sosiaalisen tuen puute ja yksinäisyys

Kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleet nuoret ottivat itsenäistymiskertomuksissaan sosiaalisen tuen vähäisyyden useasti esille. Osa tutkittavista kertoi kokevansa yksinäisyyttä tukiverkoston puuttuessa heidän ympäriltään. Pukkion ja Hoikkalan (2016, 16) mukaan sijoitettuina olleet nuoret voivat olla hyvin haavoittuvaisia itsenäistymisprosessiansa aikana, sillä heillä ei usein ole riittävää tukiverkostoa kuten vanhempia tai sukulaisia tukena. Tutkielman informantit kuitenkin kaipaivat sosiaalista tukea enemmän sijaishuollon toimijoilta kuin biologisilta sukulaisiltaan. Jos tutkittavat olivat saaneet niukasti sijaishuollon työntekijöiltä tukea sijaishuoltoaikoina, tuki usein vähentyi tai loppui kokonaan sijaishuollon päätyttyä. Sini ja Jenna kuvasivat sijaishuollosta poismuuttoa seuraavasti itsenäistymiskertomuksissaan:

Ne [sijaisvanhemmat] toi autolla mun tavarat kuukausi sen jälkeen, kun mä olin muuttanut, et ensimmäisen kuukauden mä olin täällä pelkästään matkailukullisella tavaroita ja mun kaverilta otin lainaan ton patjan, mikä on tossa. Mun kaveri asuu tässä kaupungissa, niin se toi mulle ton patjan. Niin sitte tota, niiden piti tuoda ne paljon aikaisemmin, mut niillä ei riittänyt aikaa. Sen verran sain apua sieltä. (Sini 20v.)

Mä muutin niinku eka pois omasta tahdostani, että ne [sijaisvanhemmat] ei niinku ollu samaa mieltä. Me ei saatu sovittuu siitä asiasta, et se ei niinku ollut yhteinen päätös. Sit mä vaan lähin. Siinä ei ollut mitään tukea tai asunnon ettimistä yhdessä tai jälkihuollon apua, kun niillähän on tukiasuntoja usein. - - (Jenna 24v.)

Edellisissä tekstikatkelmissa Jenna ja Sini kertovat, kuinka he muuttivat sijaisperheistä pois melko itsenäisesti. Sini selviytyi ensimmäisen kuukauden uudessa kaupungissa hyvin vähäisellä tavaramäärällä, sillä sijaisvanhemmilla ei riittänyt aikaa avustaa muuttokuorman kanssa. Jenna taas muutti pois sijaisperheestään ilman sijaisvanhempien tai jälkihuollon tukea. Vaikka jälkihuollon pää tavoitteena on tukea täysi-ikäisten sijoitettuina olleiden henkilöiden aikuistumista ja itsenäistymistä johdonmukaisesti ja pitkäkestoisesti, sijoitettuina olleet nuoret kaipaavat useimmiten kasvuympäristönsä aikuisilta tukea vielä sijoituksen päätyttyä (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2019b; Törrönen & Vauhkonen 2012, 75). Itsenäistymiskertomuksissa esiintyi pettymyksen kokemuksia sijaishuollon toimijoiden kanssa pidetyn yhteydenpidon vähäisyydestä.

- - niistä ihmisistä, ohjaajista tuli tosi läheisiä. Eli sit kun oli ne omaohjaajat, kelle puhui niinku kaiken, niin sit se kun täytti 18, niin tuntui, että se olikin kaikki sit siinä. Niin se vähän harmitti, että tuntui, ettei ehkä ollutkaan semmoinen, ei pidetty niinkään ihmisenä, vaan niinku jotenkin asiakkaana tai näin. No itseasiassa nyttien pari ohjaajaa on hyväksynyt facebookissa kaveripyynnön, että se on ollut sillai ihan kiva, että jotai kiinnostaa vieläkin se elämä. Toisaalta tykkäisin siitäkin, että ois ihan kiva käydä kahvilla jossain ja kertoa, mitä oikeesti kuuluu. (Juulia 22v.)

Edellisessä tekstikatkelmassa Juulia pohtii suhdettaan lastensuojelulaitoksen ohjaajiin. Häntä harmitti, kuinka kasvuympäristön tärkeät aikuiset eivät sijaishuollon jälkeen enää olleet kiinnostuneita hänen elämästään, vaan pikemminkin suhtautuivat häneen kuin asiakkaaseen. Kodin ulkopuolelle sijoitetuille nuorille on erityisen tärkeää, että heistä välitettäisiin, heidät hyväksyttäisiin ja ennen kaikkea heidät nähtäisiin tavallisina ja hyvinä ihmisinä (Törrönen & Vauhkonen 2012, 75). Juulia yllättyi yhteydenpidon katkeamisesta, sillä lastenkodinohjaajista oli muodostunut hänelle tärkeitä aikuisia sijaishuoltoaikoina. Sosiaalisen tuen puutteeseen liittyi usein myös kokemus yksinäisyydestä.

Musta tuntuu, että silloin, kun mut on huostaanotettu, niin mulla on niinku kaikki ystävät ja kaikki lähtenyt, ja musta tuntuu nykypäivänäkin, että mä oon aika yksinäinen. Ei oo hirveesti ihmisiä ympärillä ja mä en päästä ihmisiä hirveen lähelle mua. Ja sit jos mä päästän, niin sit jossain vaiheessa tulee sellainen hirveen suojamuuri ja mä vähän niinku työnnänkin pois - - (Juulia 22v.)

Juulia ottaa edellisessä tekstikatkelmassa esille kokemansa pitkäaikaisen yksinäisyyden tunteen, joka on alkanut huostaanoton myötä nuoruudessa. Hänen on vaikea muodostaa uusia ihmissuhteita huostaanottotaustansa vuoksi. Joidenkin informanttien itsenäistymiskertomuksissa esiintyy toistuvasti kokemukset luottamuksen puutteesta muihin ihmisiin, erityisesti aikuisiin. Sosiaalisen tuen kokemuksella on yhteys siihen, miten lapsi tai nuori suhtautuu muihin ihmisiin tuen antajina ja miten hän itse tukee muita (Pierce, Sarason, Joseph & Henderson 1996, 61). Tutkielman informantit kaipasivat sosiaalista tukea erityisesti sijaishuollon toimijoilta, sillä he ovat toimineet tutkittavien elämässä pitkään ensisijaisina aikuisina. Kodin ulkopuolelle sijoitetuille nuorille olisikin merkityksellistä, että sijaishuollon toimijat näkisivät heidät enemmän kuin pelkkinä sijaishuollon asiakaina huostaanoton päätyttyä.

6.3 Koulukokemukset ja koulutuspolut

Seuraavaksi tarkastelen itsenäistymiskertomuksia koulutuksen näkökulmasta käsin kolmessa eri alaluvussa. 6.3.1 Lannistavat koulumuistot -luku käsittelee informanttien läpikäymiä kouluaikaisia vaikeuksia, jotka ovat edelleen pinnalla heidän itsenäistymiskertomuksissaan. 6.3.2 Katumus koulutusvalinnoista -luku taas käsittelee tutkittavien koulutusvalintoihin liittämiä negatiivisia kokemuksia. Viimeinen koulutusta käsittelevä luku 6.3.3 Koulutus itseluottamuksen vahvistajana esittelee tutkittavien myönteisiä koulukokemuksia, joissa koulutuksella on ollut tärkeä edesauttava tehtävä tutkittavien itsenäistymisprosesseissa.

6.3.1 Lannistavat koulumuistot

Kodin ulkopuolelle sijoitettuin olleiden tutkittavien koulukokemuksissa on selkeä yhdistävä tekijä, sillä kaikki heistä kohtasivat vaikeuksia koulumaailmassa yläkouluikäisinä. Osa tutkittavista kertoi kokeneensa rankkaa kiusaamista ja yksinäisyyttä koulussa. Aikaisempien tutkimustulosten mukaan kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret kohtaavat huomattavasti muita ikätovereitaan useammin koulukiusaamista, yksinäisyyttä ja koulun vaihtumisen (Ikonen ym. 2017, 1–6). Negatiiviset koulukokemukset ovat edelleen olennaisena osana tutkittavien itsenäistymiskertomuksia. Informantit kokivat myös arvosanojensa heikenneen vaikean yleisen elämäntilanteen ja hankalan teini-iän seurauksena. Seuraavassa tekstikatkelmassa Sini kertoo omasta suhtautumisestaan koulunkäyntiin yläkouluikäisenä:

- - yläasteella mä oikeestaan vihasin koulua, kun silloin ei jaksanut opiskella niin paljoo. Silloin ei just ollut niin paljon sellasii kavereitakaan ja oli semmoinen huonompi ilmapiiri siellä koulussa. Ja sitten sen jälkeen meni vähän sen jälkeen, ettei enää kouluu niinku sillee osannu panostaa tai ei saanut aikaseks. - - (Sini 20v.)

Sini kertoi itsenäistymiskertomuksessaan, ettei hän pitänyt yläkouluikäisenä koulunkäynnistä, eikä myöskään jaksanut panostaa koulusuoriutumiseensa. Informantti näki koulun huonon ilmapiirin ja vähäiset kaverisuhteet osasyiksi motivaation puutteeseen. Koulusuoriutumisella on vaikutuksia yksilöiden fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin (Kestilä ym. 2012, 599-620). Heikko koulusuoriutuminen oli kytköksissä Sinin jaksamiseen myös muilla elämän osa-

alueilla. Muutkin tutkittavat kokivat erinäisiä vaikeuksia elämässään yläkouluikäisinä. Informanttien mukaan erityisesti sijaishuollon sisäiset ongelmat heikensivät heidän koulusuoriutumistaan. Osa tutkittavista kertoi joutuneensa koulukiusatuiksi samoihin aikoihin kuin sijaishuollossa ja koulussa alkoi ilmetä ongelmia. Koulukiusaamiskokemukset yhdistivät Jessen ja Minjan koulutaipaleita.

Joo, ja sit tuli kaikkea kiusaamista mukaan ja semmoista, et laski nimenomaan sitä koulunkäyntiä. (Jesse 19v.)

-- Oikeestaan mua alettiin kiusata siinä kutosluokalla. Se oli semmosta pienimuotoisempaa, ja se paheni siitä, kun mä menin siitä seiskalle. Siinä siis vaihettiin taas koulua. Siinä oli tietysti vähän erilainen kuvio, kun ei ollut enää yks opettaja, vaan oli niitä aineopettajia. Niidenhän on tosi vaikeeta muodostaa sellaista kokonaista kuvaa, kun vaihtuu niin usein. Mutta siis opettajat oli edelleen kivoja, mut sitten taas niinku luokkakaverit, sama tyttöporukka, joka oli ollut mun luokalla siellä ala-asteen viimeisillä luokilla, oli sitten täällä yläasteella. Ja tota no he lakkas puhumasta mulle ja mä en uskaltanut liikkua enää yksin, jos mä liikuin yksin, niin mulle alettiin huudella käytävillä. Jotkut pojat huuteli mulle. Mä liikuin heidän kanssaan, mut he ei puhuneet mulle. Jos mä halusin välillä keskustella heille, niin saattoi tulla sellainen vastaus, että kelle sä oikeen puhut tai sitten he leikkivät, että mua ei ole olemassaakaan. -- (Minja 22 v.)

Edellisessä tekstikatkelmissa Jesse kertoo, kuinka häneen kohdistunut koulukiusaaminen heikensi hänen koulusuoriutumistaan yläkouluikäisenä. Minjan itenäistymiskertomuksessa taas alakoulussa alkanut koulukiusaaminen pahentui yläkouluun siirryttäessä, sillä uudet aineenopettajat eivät havainneet kiusaamistilanteita. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret vaihtavat usein koulua katkonaisten sijoitusten myötä, jonka seurauksena uutta ystäväpiiriä voi olla vaikea löytää (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 12). Monet tutkittavista kokivat sijaishuolto paikan vaihtumisen kouluvaikeuksien ja sijaishuoltopaikan sisäisten ongelmien seurauksena. Informantit joutuivat usein sijaishuoltopaikan vaihtuessa siirtymään uuteen kouluun, jolloin uuteen oppimisympäristöön sopeutuminen saattoi lisätä vaikeuksia ja luoda juurettomuutta.

Koulumaailmassa ilmenevät ongelmat kuten kiusaaminen, kouluyhteisöön sopeutuminen ja oppimiseen liittyvät vaikeudet voivat olla syitä huostaanoton taustalla. Lähes joka toisen lapsen ja nuoren tilanteessa kouluvaikeudet toimivat yhtenä syynä huostaanoton taustalla. (Heino & Oranen 2012, 221.) Suurin osa tutkittavista nuorista oli huostaanotettu jo varhaislapsuudessa, josta voi päätellä

heidän kokemiensa kouluvaikeuksien alkaneen sijaishuoltoaikoina. Sosiaalityöntekijät ovat arvioineet, että 60 prosentilla kaikista sijoitetuista lapsista ja nuorista yleinen tilanne, mukaan lukien koulunkäynti, helpottui selvästi sijoituksen jälkeen. Noin 25 prosentilla lapsista tilanne säilyi samana tai heikentyi huostaanoton myötä. (Hiitola 2008, 46.) Lähes kaikissa itsenäistymiskertomuksissa nuorten koulunkäynti heikentyi sijaishuollon aikana, sillä nuoret kohtasivat usein koulukiusaamista ja arvosanojen heikkenemistä yläkouluikäisinä. Minjan kohtaamat kiusaamiskokemukset kulkevat edelleen hänen itsenäistymiskertomuksessa mukana, sillä ne ovat vaikuttaneet lannistavasti hänen elämänvalintoihinsa itsenäistymisen kynnyksellä.

- - No tota sitten kävikin niin, että mä sain tietää, että siellä [ammatti]koulussa ois asuntola ja mä en pääsis sieltä perhekodista liikkumaan edes takaisin, vaan mun pitäis muuttaa sinne asuntolaan. Silloin mun kiusaaminen oli pahimmillaan, niin se kuulosti mun mielestä ihan katastrofilta, pahimmalta mahdolliselta tilanteelta, että mä joutuisin asumaan asuntolassa muiden teiniikäisten kanssa. Ja musta tuntui, ettei mulla ois muutenkaan kykyjä siihen, että mä pystyisin niin itsenäisesti. Niin tota siks mä unohdin sen koko asian, etten mä voi lähteä eläintenhoitajaks. (Minja 22v.)

Edellisessä tekstikatkelmassa Minja kertoo, kuinka hän ei uskaltanut lähteä opiskelemaan nuoruuden haaveammattiaan, sillä muiden ikätovereiden kanssa asuntolassa asuminen ei näyttäytynyt hänelle sopivana vaihtoehtona rankkojen kiusaamiskokemustensa vuoksi. Kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleet tutkittavat ovat kokeneet kouluaikoina paljon vastoinkäymisiä, joita ei ole huomioitu kouluissa riittävästi. Itsenäistymiskertomuksissa ei ilmennyt tilanteita, joissa lastensuojelun ammattilaiset ja koululaitosten henkilökunnat olisivat tehneet moniammatillista yhteistyötä nuorten hyväksi. Sijaishuollon toimijat ja oppilaitosten työntekijät eivät ole käyneet keskenään riittävää tiedonvaihtoa tai tehneet nuorten tilanteista yhteistä arviointia (Heino & Säles 2017, 63). Kasvu ympäristön toimijoilla ei ole ollut tutkittavien elämäntilanteista kattavaa kokonaiskuvausta, jonka vuoksi tutkittavien kohtaamat kipeät koulumuistot ovat saattaneet jäädä kokonaan käsittelemättä ja näin ollen kulkevat edelleen mukana heidän itsenäistymiskertomuksissaan.

6.3.2 Katumus koulutusvalinnoista

Huostaanotetuilla nuorilla on muita alhaisempi todennäköisyys suorittaa toisen tai kolmannen asteen tutkinto (Heino & Oranen 2012, 224). Kaikilla informanteilla oli joko ammatillinen tutkinto, ylioppilastutkinto tai molemmat suoritettuina aineiston keruuhetkellä. Itsenäistymiskertomuksissa kuitenkin esiintyi kokemuksia, joissa tutkittavat näkivät hankkimansa tutkinnon itsenäistymistä heikentävänä tekijänä. Informantit saattoivat epäillä, katu tai pitää jopa väärinä omia koulutusvalintojaan. Seuraavassa tekstikatkelmassa Minja pohtii heikkoa koulusuoriutumistaan lukioaikoina:

- - mä oisin voinut panostaa enemmänkin siihen lukioon. Lukiossa oli tosi paljon töitä, mitä piti tehdä. Aina ei oikein jaksanut ja ei ollut motivaatiota oikein, mut aina mä suoriuduin kursseista jotenkin. Mutta mä mietin jälkikäteen sitä, että jos mä oisin suorittanut sen neljässä vuodessa ja panostanut enemmän ja aikatauluttanut enemmän, niin mä oisin saanut parempia arvosanoja ihan varmasti. En siis mitenkään kauheen hyviä arvosanoja esimerkiksi kirjoituksista saanut, mutta silloin, kun mulla oli ne kirjoitukset, niin mä ajattelin, ettei sillä ole merkitystä, että mä haen sellaseen kouluun, missä niitä ei katota. Nyt sit jälkikäteen mä ajattelen, että se oli tosi hölmöä. (Minja 22v.)

Minja harmitteli itsenäistymiskertomuksessaan lukioaikaista koulumenestystään, sillä hän kertoi alisuoriutuneensa opinnoissa, minkä seurauksena kaikki jatko-opintopolut eivät ole olleet hänelle mahdollisia. Alisuoriutumisessa vallitsee epätasapaino koulumenestyksen ja älykkyyden välillä, jolloin koulusuoriutuminen jää alle älykkyytason (Annala 1986, 15). Minjan mukaan paremmat ylioppilaskirjoitusten arvosanat olisivat mahdollistuneet hänen omalla suuremmalla työpanoksellaan. Muissakin itsenäistymiskertomuksissa esiintyi katumuksen kokemuksia koulusuoriutumisesta ja koulutusvalinnoista. Sijoitettuina olleet nuoret kaatuivat esimerkiksi toisen asteen tutkintoon. Seuraavassa tekstikatkelmassa Juulia kertoo, kuinka sijaishuollon työntekijät eivät antaneet hänelle mahdollisuuksia valita häntä kiinnostanutta alaa:

- - no tota, mä oisin halunnut lähteä muuta opiskelemaan, mutta mulle ei annettu siihen muuta mahdollisuutta. Mulle sanottiin, että ainut vaihtoehto on toi [erään kaupungin] ammattikoulu ja mulle ei annettu mitään muuta vaihtoehtoa. Mun veli on kokki ja tällä hetkellä omistaa ravintolan ulkomailla, ja tota on tosi menestynyt siinä. Niin ehkä se on sit se, miks mä valitsin niin kuin se. Että se on jollai tapaa niinku se esikuva. Mutta ei se ole sellainen ammatti, mistä mä tykkäisin nykypäivänä ollenkaan ja en aio enää mennä kokiksi minnekään. - - (Juulia 22 v.)

Juulia kertoi itsenäistymiskertomuksessaan, kuinka lastensuojelulaitoksen ohjaajat rajoittivat hänen peruskoulun jälkeistä koulutuspaikan valintaansa. Lopulta informantti joutui valitsemaan opiskelualan, jota kohtaan hänellä ei ollut todellista kiinnostusta. Juulia on itsenäistymisprosessinsa aikana ollut vapaaehtoisesti työelämän ulkopuolella, sillä hän on keskittynyt pienten lastensa kasvattamiseen. Kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten työllisyystilastoissa ei eritellä kotivanhempina toimivia henkilöitä, sillä heidätkin yleensä mielletään työttömiksi henkilöiksi (Heino & Johnson 2010, 276). Tutkittavien kokemat työttömyysjaksot johtuivat myös toisinaan vääristä koulutusvalinnoista. Esimerkiksi eläintenhoitajaksi opiskellut Minja tunsu katumusta hankkimaansa tutkintoa kohtaan, sillä se ei edistänyt hänen työllistymistään.

Mulla oli siinä vaiheessa aika paljonkin hukassa, että mitä mä haluan oikeesti mun elämältä. Mulla oli koulutus, jolla ei oo töitä. Tai ainoat työpaikat, mitä mä löydän on jossain Lapissa tai Helsingissä. No okei Helsinkiin mä vois in periaatteessa muuttaa, mutta 1600 euroa palkka ja 1000 euroa vuokra, niin millä elät? - - (Minja 22v.)

Edellisessä tekstikatkelmassa Minja kertoo, kuinka lukion jälkeen suoritettu eläintenhoitajan ammattitutkinto tuotti hänelle pettymyksen. Nuoruuden haaveammatti ei työllistänyt informanttia, minkä vuoksi hän joutui miettimään koulutusvalintojaan uudelleen. Vaikka kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleet nuoret ovat kouluttamattomia ja kohtaavat työttömyyttä keskimääräisesti useammin kuin muut nuoret aikuiset (Ristikari ym. 2016, 102), tutkielman informanttien kokemat työttömyysjaksot eivät johtuneet alhaisesta koulutustasosta. Työttömyysjaksojen seurauksena tutkittavat vaikuttivat motivoituneilta löytämään uuden koulutuksen, joka työllistäisi heitä tulevaisuudessa paremmin. Itsenäistymiskertomuksissa esiintyikin enemmän myönteisiä kuin kielteisiä kokemuksia koulutuksen merkityksestä itsenäistymisprossien aikana.

6.3.3 Koulutus itseluottamuksen vahvistajana

Tutkittavat kertoivat heidän itseluottamuksensa lisääntyneen, jos he saivat opiskella heille itselle mieluista alaa. Oppiympäristöstä saatu positiivinen palaute ja tuki auttoivat informantteja pysymään motivoituneina koulutusalaan kohtaan. Koulutuksella on monia merkittäviä sosiaalistavia tekijöitä, sillä se esimerkiksi edistää nuoren kiinnittymistä työelämään, sosiaalistumista johonkin ammattiryhmään ja

oman paikan löytämistä yhteiskunnasta. Koulutukseen hakeutumista nykypäivänä voidaan pitää vallitsevana normina, joka jakaa nuoret ensimmäistä kertaa ammatilliseen koulutukseen tai yleissivistävään lukioon (Kivelä & Ahola 2007, 7, 37). Monet tutkielman informantit kokivat sijaishuollon toimijoiden kontrolloivan peruskoulun jälkeisiä koulutusvalintoja, sillä sijaishuollon toimijat saattoivat pitää lukiota tai tiettyä ammattitutkintoa vääränä valintana informanteille. Seuraavassa tekstikatkelmassa Jenna kertoo, kuinka hän valitsi lähihoitajan opinnot välittämättä sijaisvanhempiensä mielipiteistä:

No se perhe oli sitä mieltä, että mä en sopinut hoitoalalle, kun mä oon tämän narsistiluonteinen ihminen ja mä en kykene sellaiseen toimintaan. Alun perin, kun mä aloitin opiskelun, niin mä en edes halunnut kertoa heille, et mä pääsin sinne kouluun, vaikka se oli niinku hieno juttu. Kyl mä siellä kävin ja heidän mielestä se ei ollut missään vaiheessa hyvä juttu. Mutta hyvin se koulu meni ja kaikki muut siihen kannusti ja koulusta sai kannustusta. Ehkä se oli sit se suurin apu siellä koulussa, että koulussa kannustettiin ja tuli hyvää palautetta työpaikoista ja koulusta, että teki asiat oikein. (Jenna 24 v.)

Jennan itsenäistymiskertomuksessa koulutusvalinnalla oli hyvin suuri merkitys, sillä koulutuksen myötä informantti sai vahvistettua itseluottamustaan. Sijaishuollon ulkopuolisten ihmisten tuki ja koulusta saatu myönteinen palaute auttoivat Jennaa pysymään motivoituneena lähihoitajan opintoja kohtaan. Jatkokoulutusvalinta on yksilöiden kannalta merkittävä elämänkulun määrittäjä, sillä valittu koulutus, sen taso ja pituus määrittävät usein sen, minkälaiseen asemaan yksilö sijoittuu yhteiskunnassa, ja minkälainen hänen elintasonsa tulee olemaan (Vuorinen & Valkonen 2003, 31). Itsenäistymiskertomuksissa tutkittavat näkivät peruskoulun jälkeisen koulumenestyksen hyvin merkityksellisenä sekä itsetunnon kehittymisen että itsenäistymisprosessin sujuvuuden kannalta. Seuraavassa tekstikatkelmassa Jesse kertoo valinnastaan opiskella nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajaksi:

Kyl sillä on semmonen iso merkitys, että tai se, että saisi valita sen koulutuksen, mitä haluaa. Tai sen, että menee semmosta tavallaan unelmaa kohti. Se on semmonen asia, mikä kantaa ylipäättänsä. Pystyy opiskella tai saa opiskella sitä mitä haluaa. Itellä ainakin ollut semmonen, että justiinsa, kun on päässyt opiskelemaan tätä alaa ja kiinnostuu enemmänkin. Ehkä vois sosionomiksi ja tälläseks vielä opiskella, että on siinä. Tosi tärkeetä löytää just se opiskelupaikka. (Jesse 19v.)

Jessen itsenäistymiskertomuksessa oikean alan löytyminen on osoittautunut itsenäistymistä eteenpäin vieväksi voimavaraksi, sillä Jesse haaveilee ammattitutkinnon jälkeisestä jatkokouluttautumisesta saman alan parissa. Edellisessä tekstikatkelmassa Jesse painottaa erityisesti opiskelupaikan valinnan tärkeyttä omaa motivaatiota ylläpitävänä tekijänä. Kodin ulkopuolelle sijoitetuille nuorille mieluisan opiskelupaikan valinta on itsenäistymisen kannalta hyvin keskeinen tapahtuma, sillä toisen asteen tutkinnon suorittaminen on useimmiten merkittävä askel kohti itsenäistymisen ja socialisaation onnistumista. Tutkittavat näkivät myös opiskeluajan tärkeänä elämänhallinnan keinona. Seuraavassa tekstikatkelmassa Minja kertoo, minkälainen merkitys opiskelulla on ollut hänen arjessaan:

No se [opiskelu] on ollut välillä sellanen, sanoisin ihan jopa sellanen kasassa pitävä asia. Joskus on ollut hetkiä, kun tuntuu, ettei oo motivaatiota yhtään mihinkään. Niin se, että pitää lähteä kouluun, että on joutunut ottaa niskasta kiinni, että pitää lähteä sinne kouluun. Oikeestaan se oli tosi rankkaa se aika, ettei ollut mitään sellaista ammattia, mikä työllistäis. Sitten ei oo ollut opiskellessaan missään. Se oli vähän sillai kuin ois tyhjän päällä ollut. Vaikka olikin asunto ja sai sen verran rahaa, että pystyi maksamaan sen vuokran ja tein päätöksiä tai sellaisia sijaisuuksia, mut se oli jotenkin tosi tyhjän oloista. (Minja 22v.)

Minja vertasi opiskeluaikaansa aiemmin kokemaansa työttömyysjaksoon. Opiskelu on tuonut informantin elämään kaivattua rytmiä. Heikki Silvennoinen (2002) huomauttaa, että koulutuksella on mahdollisuus strukturoida ajankäyttöä päivittäin, kuukausittain ja vuosittain. Yksilö voi koulutuksen avulla saada myös otteen elämästään. (Silvennoinen 2002, 34–35.) Minjan itsenäistymiskertomuksessa väliaikainen työttömyyskausi näyttäytyi hyvin turhauttavana ajanjaksona, jolloin hänen elämässään ei ollut selkeitä päämääriä. Opiskelu voi toimia myös terapeuttisena vaihtoehtona työttömälle, sillä se voi luoda tulevaisuudenuskoa työnsaantimahdollisuuksista (Silvennoinen 2002, 34). Minja päätyi työttömyysjaksonsa päätteeksi opiskelemaan lähihoitajan tutkintoa, josta hän on löytänyt uudenlaista intoa ja tulevaisuudenuskoa elämäänsä. Vaikka tutkittavat kokivat koulutaipaleillaan useita vastoinkäymisiä, koulutuksesta saadut hyödyt näyttäytyivät pääosin huomattavina itsenäistymistä edistävinä tekijöinä.

6.4 Toimeentulovaikkeudet ja työelämän merkitys

Seuraavaksi tarkastelen toimeentulon ja työllisyyden merkitystä itsenäistymiskertomuksissa. Ensimmäinen alaluku 6.4.1 Väliaikaisista toimeentulovaikkeuksista selviytyminen käsittelee tutkittavien kertomuksia taloudellisista ongelmista, joihin he useimmiten lopulta löysivät erilaisia selviytymiskeinoja. 6.4.2 Työ elämänhallinnan välineenä -alaluku taas syventyy tutkittavien kokemuksiin, joissa työelämä on tuonut heidän arkeensa säännöllisyyttä samalla edistäen itsenäistymisprosessien kulkua.

6.4.1 Väliaikaisista toimeentulovaikkeuksista selviytyminen

Kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleet nuoret saavat toimeentulotukea useammin kuin muut saman ikäiset nuoret (Kataja ym. 2014, 45–46). Toimeentulovaikkeudet ja irrallisuus työelämästä ovat myös yleisiä ongelmia heidän elämässään (Heino & Johnson 2010, 274; Kestilä ym. 2012, 614). Sijoitettuina olleet tutkittavat kertoivat toimeentulovaikkeuksista niin työttömyysjaksoina, opiskeluaikoina kuin kodinhoidon tuella ollessaan. Itsenäistymiskertomuksissa toimeentulovaikkeudet ilmenivät ennen kaikkea vähäisinä arkielämän resursseina ja toimeentulotuen saamisena. Seuraavissa tekstikatkelmissa Minja ja Sini pohtivat, kuinka taloudellinen niukkuus on näkynyt heidän sijaishuollon jälkeisessä arjessaan:

- - mutta on ollut tilanteita, ettei oo ollut rahaa ostaa ruokaa kotiin. Mä syön sit sitä pikakaurapuuroa tai sitä hernekeittoa, että ne on ollu ainoot, mihin raha riittää. Mut pitkälti yks asia, mikä siihen vaikutti, oli se auto. Sit kun se auto meni rikki, enkä ostanut uutta, niin sen jälkeen ei ole enää ollut niin pahaa rahapulaa, että on ollut ruokaa rahaa. (Minja 22v.)

Kyl mä varmaan pärjäisin paremmin, jos mä tosi tarkasti suunnittelisin tiäkkö kaikki mitä ostan kaikki ruuat ja ostaisin sitä halvinta, mut mä oon jotenkin mennyt sillee, että ostan sitä ruokaa, mitä tekee mieli. En tosi kallista tietenkään sillee, etten mä mitään nuudeliakaan pelkästään syö. Et kaikki niinku tollaset vaikuttaa, ja sitte jos on enemmän menoa vaikka jossain kuussa tai enemmän ostettavia vaatteita, niin silloin on vähemmän rahaa. Yleensä ne loppuu sillai loppukuuhun mennessä, että joskus täytyy lainaa, vaikka joltain kavereilta tai mun biologinen iskä on antanut mulle rahaa, kun mä oon käynyt siellä käymässä. (Sini 20v.)

Minja ja Sini kertoivat, kuinka toimeentulovaikkeudet ovat vaikuttaneet heidän arkielämänsä valintoihin. Molemmat tutkittavat myönsivät myös oman rahan käyttönsä yhdeksi syyksi taloudellisiin ongelmiinsa, jonka seurauksena he ovat

joutuneet priorisoimaan rahan käyttöönsä uudelleen. Osalla tutkittavista on ollut mahdollisuus saada taloudellista tukea lähipiiriltään taloudellisesti vaikeimpina aikoina. Esimerkiksi Sinin itsenäistymiskertomuksessa hänen käyttövaransa usein loppuivat kuun loppuun mennessä, jolloin hän on lainannut rahaa ystävil-tään tai biologiselta isältään. Myös Juulia kertoi itsenäistymiskertomuksessaan saaneensa avustusta perheensä ruokatarpeisiin.

- - Mun vanhemmat on joskus tuoneet jotain ruokaa kaupasta, kun on ollut niin tiukkaa, ja oon mä joskus diakoniasta joutunut hakee noita ruokasete-leitä eli sieltä oon sit saanut kans tukea. (Juulia 22 v.)

Edellisessä tekstikatkelmissa Juulia kertoo, kuinka hänen perheensä on joutunut turvautumaan sekä oman lähipiirin että ulkopuolisen toimijan apuun ta-loudellisesti niukempina aikoina. Monilla muilla tutkittavilla ei ole ollut mahdolli-suutta saada omalta lähipiiriltään taloudellista avustusta, minkä vuoksi he ovat olleet riippuvaisia jälkihuollon taloudellisesta tuesta. Jälkihuollon piiriin kuuluvan nuoren riittämätön toimeentulo, puutteelliset asumisolot tai asunnon puuttuminen ovat syitä, joiden vuoksi jälkihuollolla on velvollisuus järjestää viivytyksettä riittävä taloudellinen tuki ja korjattava asumiseen liittyvät puutteet. (Lastensuojelulaki 2014/1302, 76 §.) Pukkion ja Hoikkalan (2016, 20–21) mukaan taloudellista tukea tarjotaan välttämättömän toimeentulon lisäksi myös asumiseen, koulutukseen ja muuhun itsenäistymiseen liittyviin menoihin. Osa tutkittavista sai jälkihuollolta ta-loudellista avustusta muun muassa muuttoon liittyviin menoihin ja huonekaluhan-kintoihin. Myös sijaishuoltoaikoina kertyneet itsenäistymisvarat toimivat tutkitta-villa merkittävinä toimeentulon lähteinä jälkihuoltoaikoina (Lindqvist 2016, 55–57).

- - Ja sit nää itsenäistymisvarat, mitä mä sain aika paljonkin. Niiden takia mä pystyin ostamaan auton ja sitten oli myös apua niissä muutamassa huone-kaluissa, mitä mä ostin. Autokoulukin tais mennä itsenäistymisvaroista. (Minja 22v.)

Edellisessä tekstikatkelmassa Minja kertoo, kuinka hän sai maksettua jälki-huollon aikana kertyneillä itsenäistymisvaroilla hänen arkensa kannalta välttä-mättömiä hankintoja. Tutkittavat saivat käyttöönsä tilanteen edellyttäessä it-senäistymisvaroja maksusitoumusten muodossa. Jälkihuollon taloudellisella tu-ella oli lähes kaikkien informanttien kertomuksissa suuri apu itsenäisen elämän

rakentamisessa. Usea tutkittava kertoi jälkihuollon mahdollistaman toimeentulotuen helpottaneen heidän opintojensa etenemistä. Toimeentulotuki ja asumistuki opintotuen rinnalla mahdollistivat täysipäiväisen opiskelun ja edesauttoivat tutkittavien arkielämän järjestämistä. Seuraavissa tekstikatkelmissa Jenna ja Juulia pohtivat jälkihuollosta saadun taloudellisen tuen hyötyjä opiskelun kannalta:

Joo kyl se alkuun, se oli vähän epävarmaa just sen takii, kun oli koulu kesken ja näin. Ja ei tiennyt mistä sitä rahaa tulee, paljon ja miksi ja näin. Mut sit kun tuli sitä jälkihuollon tukee, ja käytiin yhdessä läpi ja sit kun sai rahaa, niin se kyllä turvas. Asumistuki, toimeentulotuki ja mitä näitä oli, niin turvas sitä asumista. (Jenna 24v.)

No jälkihuollossa oli se hyvä, että mistä mä olin tosi tyytyväinen, ettei tarvinnut ottaa sitä opintolainaa, että oli oikeutettu toimeentulotukeen muutenkin, niin se on niinku tosi hyvä juttu. (Juulia 22 v.)

Jenna muutti pois sijaisperheestään aikana, jolloin hänen ammattiopintonsa olivat edelleen kesken. Jälkihuollon mahdollistama toimeentulotuki ja asumistuki turvasivat informantin elämisen, jotta hän sai suoritettua lähihoitajan opintonsa loppuun. Myös Juulian itsenäistymiskertomuksessa toimeentulotuen saaminen ammattitutkinnon suorittamisen aikana oli tärkeää, sillä hän ei tarvinnut opintolainaa turvaamaan taloudellista tilannettaan. Törrösen ja Vauhkonen (2012) mukaan sijoitettuina olleiden nuorten maailmassa taloudellinen tilanne kietoutuu yhteen sosiaalista ja henkistä hyvinvointia kuvaavien tekijöiden kanssa. Taloudellisista ongelmista kärsivät sijoitettuina olleet nuoret kokevat useimmiten toimeentulovaikeudet keskeisiksi elämäänsä haittaaviksi epäkohdiksi. Taloudellinen huoli voi tehdä tulevaisuuden suunnittelusta epävarmaa, sillä nuoret eivät luota rahan käytön taitoihinsa. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 57.) Itsenäistymiskertomuksissa toimeentulovaikeudet näyttäytyivät väliaikaisina ongelmina, joista tutkittavat selvisivät erilaisin keinoin. Vaikka jälkihuollon ja lähipiirin taloudellinen tuki toimivat tärkeinä toimeentuloa turvaavina tekijöinä, myös tutkittavien oma päätäväisyys opiskella ja työskennellä olivat tärkeitä selviytymiskeinoja taloudellisesti vaikeina aikoina.

6.4.2 Työ elämänhallinnan välineenä

Työnteko ei saanut kaikissa itsenäistymiskertomuksissa suurta painoarvoa, sillä kaikille informanteille ei ollut vielä kertynyt pitkäaikaisia työsuhdepätkiä. Työelämä kuitenkin määritteli jonkin verran tutkittavien tämän hetkisiä elämäntilanteita ja tulevaisuusnäkyviä. Itsenäistymiskertomuksissa työnteko näyttäytyi merkityksellisenä, jos sijoitettuina olleet nuoret olivat opiskelleet itsellensä mieluisan tutkinnon sekä saivat työskennellä alan tehtävissä tai haaveilivat työskentelevänsä sen parissa tulevaisuudessa. Muutoin työssä käyminen näyttäytyi kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten kertomuksissa pääasiassa elämänhallinnan välineenä. Seuraavassa tekstikatkelmassa Sini kertoo, kuinka häntä pyydettiin työttömyysjakson aikana työkokeiluun:

TE-toimistosta tuli semmonen, että mun pitää mennä sinne semmoselle ajalle, kun mä olin saanut niin monta kuukautta putkeen toimeentulotukea. Niin siellä ne katto, että on sellanen paja, missä on nuoria eri paikoissa työkokeilussa. Sit me nähdään aina keskiviikkoisin ja jutellaan siitä. Sitte tota siellä on samassa starttipaja ja kaikkee tollasta tukee. - - (Sini 20v.)

TE-toimisto kutsui Sinin useamman kuukauden työttömyysjakson jälkeen työkokeiluun lasten iltapäiväkerhoon. Informantti kertoi käyvänsä säännöllisesti työkokeilun ohella nuorille suunnatussa työpajassa, jossa hän on saanut tilanteeseensa myös tukea. TE-palveluiden nuorisotakuu mahdollistaa alle 30-vuotiaille nuorille työttömyysjaksojen aikana työkokeilupätkän muiden palveluiden ohella. Nuorisotakuu pyrkii edistämään alle 30-vuotiaiden sijoittumista koulutukseen ja työmarkkinoille, estämään työttömyyden pitkittymistä ja syrjäytymistä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017.) Vaikka muutkin tutkittavat kertoivat kokemuksistaan työkokeilun parissa, itsenäistymiskertomuksissa ei esiintynyt merkkejä työkokeilun hyödyistä pidemmällä aikatahtimella.

Pohjolan (2001) mukaan nuoriin, erityisesti syrjäytymisriskiryhmään kuului nuoriin kohdistetaan usein aktiivisia toimenpiteitä, sillä täydellinen kansalaisuus työyhteiskunnassa mitataan usein työnteolla (Pohjola 2001, 201–202). Vaikka työkokeilujaksot eivät innostaneet tutkittavia, ne loivat heille tunteen yleisestä elämänhallinnasta. Työnteon merkitys elämänhallinnan välineenä nousi esille itsenäistymiskertomuksissa erityisesti silloin, kun tutkittavat vertasivat työntekoa työttömyysjaksoihinsa. Seuraavissa tekstikatkelmissa Sini kertoo, minkälainen merkitys työkokeilulla on ollut hänen arjessaan:

- - No se vie aikaa. Niin tuntuu, että sinäänsä on kiireempi. Ei oo niin paljoo aikaa. Se on kiva, että on joku semmonen, mihin menee joka päivä, et tulee herättyä aikaisin. Kyl se rytmittää elämää. Ja sitte on jotai, mitä sanoo ihmisille, et mitä tekee. Niin siin tulee vähän sellaista painetta, jos ei tee mitään. (Sini 20v.)

Sinille työkokeiluun osallistuminen on luonut tunteen arjen hallinnasta. Tutkittava pohti itsenäistymiskertomuksessaan, kuinka hän näyttää aktiivisemmalta henkilöltä työkokeilun ansiosta. Liisa Keltikangas-Järvisen (2008) mukaan elämänhallinnasta on kyse, kun yksilö uskoo voivansa vaikuttaa asioihin ja muuttamaan olosuhteita itselleen suotuisemmiksi. Toisin sanoen yksilö kykenee omilla päätöksillä ja ratkaisuilla vaikuttamaan elämäänsä, ottamaan siitä vastuuta ja tekemään kompromisseja, mutta samalla kuitenkin toimimaan yhteiskunnassa hyväksytyllä tavalla. (Keltikangas-Järvinen 2008, 256-258.) Itsenäistymiskertomuksissa erityisesti työnteko loi tutkittaville tunteen elämänhallinnasta, sillä arjen hallinnan lisäksi informantit kokivat toimivansa yhteiskunnassa toivotulla tavalla.

Kyl se on aika iso, että pääsee tiettyyn elämään kiinni, että minkälaista se on ja just se, että tavallaan siinä tulee tavallaan myös se, että huomaa sen, kun mä teen työtä, niin jokainen sentti ja euro on ansaittu tavallaan tai ei ne ilmatteeks mistään tule. - - (Jesse 19v.)

Mut työelämässä sen jälkeen, kun teki töitä, niin se raha tuli aika lailla sieltä töistä. Se on ollut kiva ja se on auttanut siinä itsenäistymisessä. Tulee sitä rahaa ja sulla on mahdollisuus tehdä erilaisia asioita ja se tukee sitä itsenäistymistä. Sit mä aloin matkustelea ja sain vähän kokemusta muualtakin. Se kyllä on ollut iso asia. (Jenna 24v.)

Edellisissä tekstikatkelmissa Jesse ja Jenna pohtivat palkan merkitystä itsenäistymisensä kannalta. Työstä saatu rahallinen hyöty vaikutti myönteisesti tutkittavien kokemuksiin elämänhallinnan tunteisiin, sillä se loi enemmän mahdollisuuksia tehdä omannäköisiä valintoja elämässä. Työelämän merkitys tutkittavien itsenäistymiskertomuksissa oli sitä suurempi, mitä vanhemmasta tutkittavasta oli kyse. Kuitenkin itse ansaitun rahan merkitys oli iästä riippumatta olennainen itsenäistymistä tukeva tekijä. Tutkittaville oli tärkeää, että he pystyivät itse tienäämälläan rahalla elättämään itsensä ja toteuttamaan joitakin pidempiaikaisia haaveitaan. Työnteko antoi parhaimmillaan tutkittaville sekä toivottua rytmää arkipäiviin että vapauden tunteen omasta elämänhallinnasta.

6.5 Tutkittavien mallitarina: Risuista ruusuihin

Viimeiseksi esittelen tutkittavien itsenäistymiskertomuksista muodostamani Risuista ruusuihin -mallitarinan. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten kertomuksia yhdistää selkeä juonityyppi, joka edustaa eräänlaista selviytymistarinaa tai jopa kehityskertomusta. Informanttien kertomusten alkutilanteiden ja loppujen välillä tapahtui aina muutos parempaan. (Hänninen 2018, 199–201.) Informantit kertoivat itsenäistymisprosessiensa edenneen tapahtumasarjana, joka kulki ikään kuin ”vaikeuksien kautta voittoon”. Mallitarina lähtee liikkeelle informanttien sijaishuoltoaikaisista vaikeuksista. Nuoret kertoivat kokeneensa vaikeuksia niin koulussa, ihmissuhteissa kuin sijaishuollossa. Kertomuksista nousivat erityisesti esille sijaishuollon sisäiset ongelmat, jotka varjostivat muitakin sijoitettuna olleiden nuorten elämän osa-alueita. Seuraavassa tekstikatkelmassa Juulia pohtii, miten sijaishuoltoaikoina lastensuojelulaitoksessa koetut vaikeudet näkyvät hänen elämässään edelleen tänä päivänä:

- - Henkisesti mua on ehkä kohdeltu vähän väärin ainakin siellä [lastensuojelulaitoksessa] ja just ne semmoiset asiat, että mulle on luvattu, että mä kotiudun silloin ja sit se yhtäkkiä vedetään pois. Niin mulle on tullut sellainen ajatus, että mussa on joku vikana tai jotain, koska mulle ei oo sitä ikinä selvitetty sitten paremmin, että miks mä en päässytkään kotiin. Ja mä koen, että mua kohtaan on toimittu tosi väärin, niin sit mulla on sellainen, jos jotain epäonnistumisia käy elämässä tai joku asia kolahtaa vähänkin muhun, niin mä koen, että se on henkilökohtaisesti mua vastaan tai että ne on niinku mulle tarkoitettuja. - - (Juulia 22v.)

Juulia kertoi kokemastaan epäreilusta kohtelusta sijaishuoltoaikoina. Samankaltaiset kokemukset toistuvat muidenkin informanttien kertomuksissa, sillä he tunsivat usein tulleen väärinymmärretyksi tai kaltoinkohdeksi sijaishuollossa. Teini-ikä näyttäytyi tutkittavien kertomuksissa hyvin vaikeana elämänvaiheena, johon he eivät saaneet riittävästi tukea kasvuympäristön toimijoilta. Osa tutkittavista koki sijaishuoltoaikoina tapahtuneet vaikeudet niin rankoiksi, että he rakensivat itsenäistymistarinoitaan uhripositioista käsin. Uhrin asemasta selviytyminen määrittä tällöin itsenäistymiskertomusten luonnetta. Vaikka tutkittavat odottivat sijaishuollon päättymistä useimmiten malttamattomina, uusi elämänvaihe aiheutti heissä myös pelon tunteita. Informantit pohtivat ennen muuttoaan esimerkiksi yksinäisyyttä, arjesta selviytymistä ja toimeentuloa.

- - no itseasiassa mä voin myöntää sellaisen, että alun perin, kun mulle ehdotettiin sitä poismuuttoa, vaikka mä tiesin, että mä oon täysikäinen ja mun ei ehkä kuuluisi asua siellä, mut musta ei tuntunut, että mä olisin itsenäistynyt tai valmis muuttamaan omilleni, niin mä olin tosi huolissani raha-asioista. Mä ajattelin, etten mä tuu mitenkään pärjäämään. Mut sit must tuntu alussa, että mua ollaan potkasemassa ulos sieltä. Mä olin oikeestaan aika vihainen. En näyttänyt sitä, koska must tuntu, ettei mun oo asiallista olla vihainen, vaikka mä olin siitä asiasta. Mut tota sitten me mentiin kattomaan sitä asuntoa ja niinku mä näin sen asunnon, nii se ei todellakaan ollut mikään luksusasunto. Kun mä näin sen asunnon, niin jotenkin mä rauhoituin saman tien. Mä olin sillee, että tän asunnon mä nyt otan. Sit se olikin ihan ok. (Minja 22 v.)

Risuista ruusuihin -mallitarinassa nuoret kokevat pelonsekaisia tunteita itsenäistymisensä kynnyksellä, vaikka sijaishuoltoaika olisi edustanut heille hyvin ongelmallista ajanjaksoa. Esimerkiksi Minja kertoi itsenäistymiskertomuksessaan tunteneensa hetkellistä katkeruutta perhekodin äidin ehdottaessa hänelle sijaishuollosta poismuuttoa. Itsenäistymiseen perinteisesti liitettävät elämäntapahtumat kuten lapsuudenkodista poismuutto ja itsenäinen elämänhallinta osoittautuivat tutkittavien itsenäistymisprosesseissa suuriksi askeliksi kohti tuntematonta elämänvaihetta (Juvonen 2015, 192), jossa yksin jäämisen pelko oli vahvasti läsnä. Kun sijoitettuin olleiden nuorten menneisyyden ja aikuisuuden tapahtumia yhdistää, muodostuu aikuisuuteen siirtymiseen vaikuttavista sosiaalisista mahdollisuuksista ja esteistä kokonaisvaltaisempi käsitys (Harkko ym. 2016, 17). Sosiaalisen tuen puute ja muut vaikeudet sijaishuoltoaikoina heijastuivat tutkittavien kokemiin epävarmuuden tunteisiin koskien sijaishuollon päättymistä.

Mallitarinassa nuoret kokevat sijaishuollosta poismuuton lopulta suurena helpotuksena, vaikka siihen olisikin alkuun liittynyt epäilyksiä omista elämänhallinnan kyvyistä. Tutkittavat näkivät sijaishuollosta poismuuton erittäin keskeisenä itsenäistymisprosessin etappina, joka aiheutti heissä myös runsaasti onnistumisen ja ylpeyden kokemuksia. Omaan asuntoon muuttaminen merkitsi informanteille erityisesti kahta asiaa: sijaishuoltoaika olisi heille taakse jäänyttä elämää ja omannäköisen arjen rakentaminen vihdoinkin mahdollistuisi. Seuraavassa tekstikatkelmissa Jenna avaa tuntemuksiaan itsenäisestä asumisesta:

Se tuntui tosi helpottavalta ja niinku kivaa päästä elää tai se oli niinku aika itsenäistä se elämä siellä perheessäkin ollessa, mutta sit kun ei niinku ollut semmosia tuomitsevia ihmisiä ympärillä, niin kyllä se oli oikeestaan positiivinen kokemus ainakin mulle. (Jenna 24v.)

Jenna iloitsi itsenäisen elämän mahdollistamasta arjesta ilman kasvuympäristön toimijoiden luomia paineita. Kaikki tutkittavat painottivat erityisesti vapauden tunnetta verratessaan itsenäistä elämää sijaishuoltoaikoihin. Informanttien kokema tunne vapaudesta muistuttaa kehittyvän aikuisuuden (emerging adulthood) ja pidentyneen nuoruuden kaltaista elämänvaihetta, jossa korostuvat rajattomat mahdollisuudet ja seikkailuhenkisyys (Arnett 2005, 3–8). Tästä huolimatta kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten kertomuksissa erilaisten elämäntapojen mahdollistuminen ei ollut itsestäänselvyys, sillä tutkittavien elämää saattoivat rajoittaa esimerkiksi taloudelliset huolet tai menneisyyden traumat. Tutkittavien kertoma vapauden tunne näyttäytyi pikemmin vapautumisena sijaishuollosta ja lastensuojelun asiakkuudesta.

Sari Laaksonen (2004, 30) huomauttaa, että sijoitettuna olleella nuorella tulee olla oikeus tehdä virheitä jälkihuollon aikana ilman, että jälkihuollon asiakkuus loppuisi. Jälkihuolto on vanhimpien informanttien elämässä rajoittunut 21-ikävuoteen asti, minkä vuoksi itsenäistymisprosessi on jatkunut heidän elämäänsä vielä vuosia ilman erityistä tukea. Itsenäistymiskertomusten lähtökohdat kehittyvän aikuisuuden kaltaisen elämänvaiheen toteutumiseksi eivät olleet ihan teollisimmat tutkittavien puutteellisten tukiverkostojen vuoksi. Nuoret kertoivat, kuinka sijaishuoltoaikoina koetut vaikeudet ja sosiaalisen tuen vähäisyys näkyivät heidän itsetunnossaan vielä itsenäistymisprosessien aikana. Mallitarinassa sijaishuoltoaikoina koetut traumat nousivat hiljalleen pinnalle. Seuraavissa tekstikatkelmissa Juulia ja Jenna kertovat, kuinka sijaishuoltoaikaiset vastoinkäymiset ovat heijastuneet sijaishuollon jälkeiseen elämään:

- - ihan hirveen menettämisen pelko näistä lapsista, kun mulla on itellä huostaanottotausta, niin tota se on ehkä semmonen, missä semmonen itsetunto on laskenut. Niin mulla on koko ajan hirveen tarve näyttää ihmisille, että mä oon hyvä äiti ja mä koen, että jotkut saattaa... vaikka oikeesti ei välttämättä, mutta mulla on semmoinen olo, että joku saattaa kattoa, että mun kasvatustavat on väärät. - - (Juulia 22v.)

- - Sit kans veljien kanssa aika paljon, et miten niitä auttaa, kun nekään ei saanut sieltä perheestä mitään tukea, niin tuli paineet itelle, että epäonnistuuks ja muuta. Ja tuli, että nyt mä oon epäonnistunut, kun se ei saanutkaan multa sitä apuu. Vaikka todellakaan mun ei oo pitänyt siinä vaiheessa tietää mistään. (Jenna 24 v.)

Juulia ja Jenna kertovat edellisissä tekstikatkelmissa, kuinka menneisyyden rankat kokemukset ovat näkyneet läheisiin ihmisiin kohdistuneina huolina sekä

epäonnistumisen tunteina sijaishuollon jälkeisessä elämässä. Lapsuuden kokemukset ovat aina osana aikuismielen rakenteita tiedostettuina tai piiloon painautuneina (Bardy 2013, 50). Lapsuus- ja nuoruusajan traumojen läpikäyminen osoittautui monien tutkittavien itsenäistymisprosesseissa välttämättömäksi taivotteeksi. Informantit hyödynsivät traumojen työstämiseen erilaisia keinoja. He esimerkiksi saivat tukea luotettavilta ystävilta, osallistuivat vertaistukiryhmien toimintaan tai kävivät säännöllisesti psykoterapiassa. Menneisyyden traumojen läpikäyminen vaati tutkittavilta niin itseohjautuvuutta hakeutua tuen piiriin kuin rohkeutta vaikeimpien kokemusten läpikäymiseen. Seuraavassa tekstikatkelmassa Jenna kertoo, kuinka psykoterapia on auttanut häntä käsittelemään sijaisperheeseen kohdistuneita vaikeita tuntemuksiaan:

Niin ja just käsittelee niitä eri tavalla, ettei oo enää niin katkera kaikesta ja vihainen, et sit vihaa on saanut hirveest pois sen terapian avulla, et onki niinku oppinu käsittelee niitä puhumalla ja huumorilla. En mä niinku hyväksy niitä, enkä jotenki osaa antaa anteeksikaan, mut se ei enää vaivaa niin paljoo joka päivä. (Jenna 24v.)

Mallitarinassa olennaista on, että nuoret ovat itsenäistymisprosessiansa aikana aktiivisesti käsitelleet menneisyyden kokemuksiaan. Esimerkiksi Jennan kertomuksessa menneisyyden hyväksyminen psykoterapian avulla on auttanut häntä keskittymään tasapainoisemman aikuisuuden rakentamiseen. Aiempien tutkimustulosten mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettuina olevat nuoret aikuiset käyttävät mielenterveyspalveluita huomattavasti enemmän kuin muut saman ikäiset ihmiset (Kataja ym. 2014, 45–46). Itsenäistymiskertomuksissa mielenterveyspalveluiden hyödyntäminen osoittautui itsenäistymisprosessien onnistumisen kannalta hyvin tärkeäksi tekijäksi. Vaikka traumojen työstämisprosessit olisivat edelleen tutkittavilla nuorilla kesken, he näkivät sijaishuollon aikaisissa vaikeuksissa myös myönteisiä puolia itsenäistymisensä kannalta.

No on se ehkä vähän hölmöä sanoa, että risuista ruusuihin, mutta kyl joku kaveri on jossain vaiheessa sanonut, että oot sä aika tien taivaltanut, mutta tietysti saa nähdä mihin se johtaa. Ihan hyvin mulla asiat tällä hetkellä on. Ne ei todellakaan oo aikaisemmin ollut niin hyvin. (Minja 22v.)

No kyl se on sillai rikastuttanu omaa ajattelua, kokemukset. Tuntuu, että kaikki positiiviset kokemukset on heijastumia jostai negatiivisista asioista. Vähän niinku toi yhdistys, ei siellä ois, jos ei ois tällästä perhetaustaa. (Sini 20v.)

Edellisissä tekstikatkelmissa Minja ja Sini kuvaavat, kuinka heidän kokemansa vaikeudet ovat hiljalleen kääntyneet voitoksi itsenäistymisprosessiensa aikana. Tutkittavien yhteinen mallitarina sai nimensä Minjan itsenäistymiskertomuksesta. Informantin ystävä oli kuvaillut Minjan elämänkulun ja itsenäistymisprosessin tapahtumarakennetta ”risuista ruusuihin” -metaforalla, jolla hän kuvasi, kuinka Minjan elämäntilanne on rankasta lapsuudesta ja nuoruudesta huolimatta nykypäivänä melko hyvä. Myös Sinin tekstikatkelma osoittaa, kuinka Sini kokee menneisyyden vaikeuksien tuoneen hänen elämäänsä lopulta myös myönteisiä kokemuksia. Risuista ruusuihin -metafora kuvastaa kaikkien kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden tutkittavien itsenäistymiskertomuksia, sillä jokainen informantti näki elinolojensa kohentuneen huomattavasti sijaishuollosta poismuuton jälkeen.

Itsenäistymiskertomukset saattoivat osittain toimia tarkoituksellisena vastapuheena sijoitetun nuoren kategorisoidulle itsenäistymistarinalle, sillä osa tutkittavista vakuutteli itsenäistymisprosessinsa edenneen hyvin samalla tavoin kuin kenellä tahansa nuorella aikuisella. Risuista ruusuihin -mallitarina sekä informanttien itsenäistymiskertomukset kyseenalaistavat sijoitettuihin nuoriin liitettyjä määritelmiä, muuttavat ne toisenlaiseksi tai jopa kieltävät ne kokonaan (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 11). Myönteisten kokemusten korostaminen sijaishuollon jälkeisessä elämässä murtaa sijoitettuihin nuoriin kohdistuvia huonosaisuuden stereotyyppioita. Vaikka itsenäistymiskertomuksissa olisi esiintynyt tarkoituksellista vastapuhetta, informanteilla oli useimmiten suuri tahtotila hyödyntää menneisyyden kokemuksiaan esimerkiksi työelämän kentällä.

Mä oon pystynyt kerryttää tavallaan just ne, mitä on kokenut ja nähnyt tässä matkanvarrella. Just se, että on asunut sijaisperheessä, niin mä oon pystynyt kääntää sen tavallaan vahvuudeksi. Mä oon pystynyt niin sanotusti... no jos ois vaikka joku nuori nuokkarilla, niin ehkä se just, että oon ite ollut sijoitettuna ja on se pohja tavallaan, että oon nähnyt samankaltaisia asioita, niin pystyy just enemmänkin olla sen nuoren apuna kuin että joku toinen ohjaaja ois vaan lukenut jostain semmosen teorian pohjalta, että pystyis siihen auttamaan sitä nuorta, niin kokee, että pystyy ite kääntämään sen vahvuudeksi. (Jesse 19 v.)

Mä niinku haluaisin olla laitoksessa ohjaajana, koska on itellä sitä kokemusta ja ymmärrystä siihen. Mä ajattelen, että mä voisin olla niille nuorille niinku sillai tai ainakin mä ymmärtäisin sitä sillai paremmin kuin sellainen ihminen, joka on vaan opiskellut sen. - - (Juulia 22v.)

Risuista ruusuihin -mallitarinassa kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleet nuoret haluavat hyödyntää kokemusasiantuntijuuttaan työskentelemällä sosiaali- tai terveysalalla tulevaisuudessa. Edellisissä tekstikatkelmissa nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaajaksi opiskeleva Jesse kertoo, kuinka hän on tukenut muita sijoitettuja nuoria nuorisotalolla omakohtaisten kokemustensa avittamana. Juulia pohtii myös mahdollisuutta työskennellä lastensuojelulaitoksen ohjaajana tulevaisuudessa, sillä hänellä voisi olla osaamista kohdata sijoitettuja nuoria oikeanlaisella otteella. Kaikki tutkittavat nuoret työskentelivät tai haaveilivat työskentelevänsä sijoitettujen lasten ja nuorten parissa tai muissa sosiaali- ja terveysalan tehtävissä. Informanteilla oli paljon myönteisiä ajatuksia ja unelmia koskien tulevaisuuden opiskelu-, työ-, ihmissuhde- ja harrastusmahdollisuuksia. Risuista ruusuihin -mallitarinan päättää Jennan itsenäistymiskertomuksen tekstikatkelma, jossa hän pohtii tärkeimpiä onnistumisen kokemuksia itsenäistymisprosessinsa aikana:

- - No oon mä ylpeä, että mä oon alun perin lähtenyt sieltä perheestä sillee nopeesti. Kivasti sen jälkeen alkoi tulla onnistumisen kokemuksia koulussa ja ihmissuhteissa alkoi löytyä kavereita, et tuli sillai jes, et mä oonkin ihan hyvä tyyppi. - - (Jenna 24.v)

Jenna pohti itsenäistymiskertomuksensa lopuksi, miten hänen elämänlaatusa on kohentunut sijaishuollosta lähdön jälkeen. Risuista ruusuihin -mallitarinassa kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret näkevät menneisyyden kokemusten tuoneen myös jotain hyvää heidän elämäänsä, ja osaavat iloita pienistäkin onnistumisen kokemuksista. Vaikka sijoitettuina olleiden nuorten elämässä esiintyi aiempien tutkimustulosten tapaan työttömyyttä, toimeentulovaikeuksia ja mielen-terveysongelmia (Kataja ym. 2014, 45–46; Ristikari ym. 2016, 102), edellä mainitut ongelmat eivät määrittäneet heidän itsenäistymiskertomuksensa tapahtumarakenteita oleellisesti. Tutkittavat halusivat kertoa erityisesti itsenäistymisprosessinsa aikana tapahtuneista myönteisistä tapahtumista ja kehityskuluista.

7 POHDINTA

7.1 Tutkimustulosten yhteenveto

Pro gradu -tutkielmani haki vastauksia kolmeen tutkimuskysymykseen. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla tarkastelin, minkälaiset lähtökohdat sijaishuolto on mahdollistanut sijoitettuihin olleiden nuorten itsenäistymiselle. Kuvasin tutkimustuloksissa itsenäistymisprosessien lähtökohtia kahdella eri tapaa: portaittainen itsenäistyminen ja varhainen itsenäistyminen. Portaittainen itsenäistyminen vaati sekä sijaishuollon toimijoiden että sijoitettujen nuorten välistä yhteistyötä, jotta sijoitettu nuori sai itsenäistyä vähitellen tuetussa ympäristössä. Varhainen itsenäistyminen taas näyttäytyi enimmäkseen ongelmallisena prosessina, sillä siihen tutkittavat liittivät usein sijaishuollon sisäiset ongelmat ja varhaisen vastuunkannon. Portaittainen ja varhainen itsenäistyminen eivät kuitenkaan olleet täysin toisiaan poissulkevia vaihtoehtoja, sillä myös portaittain itsenäistyneet nuoret saattoivat kantaa vastuuta nuorella iällä. He saivat enemmän sosiaalista tukea sijaishuollon toimijoilta itsenäistymisensä alkutaipaleilla kuin varhain itsenäistyneet nuoret.

Toisen tutkimuskysymyksen avulla hain vastauksia siihen, minkälaisia merkityksiä sosiaalinen tuki, koulutus sekä toimeentulo ja työelämä saavat itsenäistymiskertomuksissa. Sosiaalinen tuki sai itsenäistymiskertomuksissa hyvin kaksijakoisen merkityksen, sillä tutkittavat saattoivat kertoa samassa yhteydessä sekä tärkeistä ihmissuhteista että sosiaalisen tuen puutteesta. Tämän lisäksi sosiaalinen tuki jakautui informanttien kertomuksissa psyykkiseen ja käytännönläheiseen tukeen. Vaikka sijoitettuihin olleet nuoret kokivat saaneensa sijaishuollon työntekijöiltä enimmäkseen käytännöllistä apua itsenäistymisprosessiansa aikana, kokemukset sijaishuollon tarjoamasta sosiaalisesta tuesta jäivät hyvin vähäiseksi. Sijaishuollon ulkopuoliset ihmissuhteet (biologiset sukulaiset, ystävät ja vertaistukiryhmät) sen sijaan korostuivat itsenäistymiskertomuksissa merkityksellisinä tuen lähteinä. Tutkittaville oli itsenäistymisprosessien aikana tärkeää,

että he tulivat kuulluksi ja saivat kuulla erilaisia mielipiteitä sijaishuollon ulkopuolisilta ihmisiltä.

Useat tutkittavat kokivat jälkihuollon tuen puutteelliseksi, vaikka jälkihuollon tehtävä on tarjota psykososiaalista (käytännöllistä ja psyykkistä) tukea sijoitetuina olleille nuorille. Jälkihuollon tukihenkilön rooli oli tutkittavien itsenäistymiskertomuksissa suurempi, jos tukihenkilön ja sijoitetun nuoren välillä oli luottamuksellinen suhde. Osalla informanteista oli vaikeuksia luottaa aikuisiin ihmisiin lastensuojelutaustansa ja sijaishuollon aikaisten kokemustensa vuoksi. Itsenäistymiskertomuksissa korostuivat myös kokemukset sosiaalisen tuen puutteesta ja yksinäisyydestä. Tutkittavat kaipasivat sosiaalista tukea erityisesti sijaishuollon työntekijöiltä itsenäistymisprosessinsa aikana, sillä työntekijät olivat toimineet tutkittavien elämässä ensisijaisina kasvattajina vuosien ajan.

Koulutuksella oli erittäin suuri merkitys itsenäistymiskertomuksissa, vaikka informantit kokivat saaneensa liian vähän tukea koulutuksen suhteen sijaishuoltoaikoina. Tutkittavat kohtasivat muun muassa koulukiusaamista, yksinäisyyttä ja arvosanojen heikentymistä yläkouluikaisina. Itsenäistymiskertomuksissa ei esiintynyt mainintoja opettajien ja lastensuojelun toimijoiden välisestä moniammatillisesta yhteistyöstä, mikä kertoo siitä, etteivät kasvuympäristön toimijat todennäköisesti nähneet sijoitettuna olleiden nuorten elämäntilanteista kokonaiskuvia riittävän hyvin.

Toisen asteen tutkinto ei edistänyt kaikissa itsenäistymiskertomuksissa nuorten itsenäistymistä, sillä osa tutkittavista koki katumusta hankkimaansa tutkintoa kohtaan. Motivaation puute, vääränä pidetty koulutusvalinta tai huono työllisyystilanne heikensivät informanttien työnsaantimahdollisuuksia. Kertomuksissa esiintyi tästä huolimatta enemmän kokemuksia koulutuksen hyödyistä itsenäisessä elämässä. Opiskeluissa menestyminen ja mieluinen ammattitutkinto vahvistivat tutkittavien itseluottamusta. Koulutusvalinta osoittautui itsenäistymiskertomuksissa erittäin merkittäväksi tapahtumaksi, sillä sen avulla sijoitettuna olleet nuoret löysivät kiinnittymisen paikkoja yhteiskunnasta. Onnistunut koulutusvalinta mahdollisti parhaillaan suoraviivaisen reitin koulun penkiltä työelämään itsenäistymiskertomuksissa.

Toimeentulo ja työllisyystilanne vaihtelivat informanttien itsenäistymiskertomuksissa. Lähes kaikki tutkittavat kohtasivat itsenäisessä elämässään väliaikaisia toimeentulovaikeuksia, jotka ilmenivät muun muassa vähäisinä arkielämän

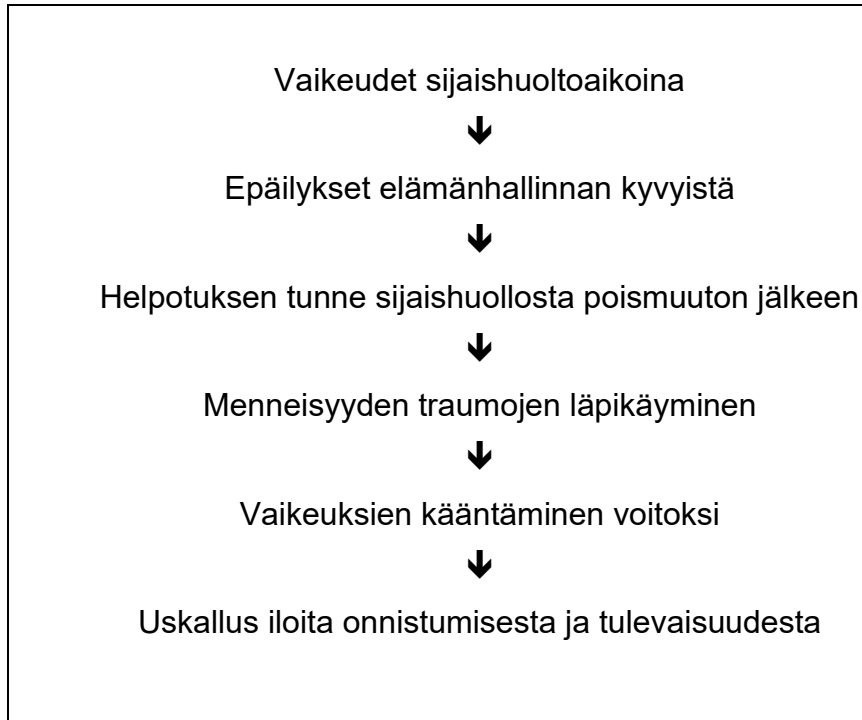
resursseina, toimeentulotuen saamisena ja työttömyysjaksoina. Nuoret löysivät erilaisia selviytymiskeinoja taloudellisesti haastaviin tilanteisiinsa. He saivat esimerkiksi taloudellista tukea lähipiiriltään tai jälkihuolloilta. Myös tutkittavien oma motivaatio löytää heille itselleen mieluinen ja hyvin työllistävä ala osoittautui merkittäväksi selviytymiskeinoksi. Työelämä oli itsenäistymisprosesseissa ennen kaikkea tärkeä elämänhallinnan keino, sillä se rytmitti sijoitettuna olleiden nuorten arkea ja loi paineita toimia yhteiskunnassa hyväksytyllä tavalla. Itse tienatun rahan merkitys korostui nuorten kertomuksissa, sillä se mahdollisti vapauden toimia itsenäisesti.

Viimeisen tutkimuskysymyksen avulla tarkastelin, minkälaisia tarinoita itsenäistymiskertomukset juonellisesti edustavat, ja miten ne suhteutuvat aiempiin tutkimustuloksiin entisistä sijaishuollon asiakkaista. Tutkittavien itsenäistymiskertomuksista muodostamani Risuista ruusuihin -mallitarina kuvaa tutkittavien itsenäistymiskertomuksista kumpuavia yhteneväisiä piirteitä. Mallitarina lähtee liikkeelle informanttien sijaishuoltoaikaisista vastoinkäymisistä, jotka kulkevat edelleen mukana itsenäistymiskertomuksissa. Tutkittavat kokivat sijaishuoltoaikoina muun muassa vuorovaikutusongelmia sijaishuollon toimijoiden kanssa, sijaishuoltopaikan vaihtumisen, koulukiusaamista ja yksinäisyyttä. Itsenäistymisen kynnyksellä nuoret alkoivat epäillä omia kykyjään pärjätä itsenäisessä elämässä, sillä taloudellinen selviytyminen ja yksin jäämisen pelko pohdituttivat heitä. Pe-loista huolimatta sijaishuollosta poismuutto osoittautui mallitarinassa myönteiseksi kokemukseksi.

Vaikka tutkittavat iloitsivat lastensuojeluasiakkuuden päättymisestä ja vapauden tunteesta, mallitarinassa menneisyyden traumat alkavat nousta itsenäisessä elämässä pinnalle. Sijoitettuna olleet nuoret työstivät menneisyyden kokemuksia psykoterapian, vertaistukiryhmien ja ystävien avustuksella. Informanttien itsenäistymiskertomukset olivat eräänlaisia selviytymistarinoita, joissa he käänivät menneisyydessä koetut vaikeat kokemukset voitoksi. He esimerkiksi kokivat olevansa kokeneempia kuin muut saman ikäiset nuoret aikuiset tai halusivat työskennellä sijoitettujen lasten ja nuorten parissa tulevaisuudessa. Mallitarinan lopussa nuoret ajattelevat elämänlaatunsa kohentuneen huomattavasti sijaishuoltoajoista tähän päivään. Tutkittavat tunsivat ylpeyttä saavutuksistaan,

sekä pohtivat myönteisin mielin tulevia ihmissuhde-, opiskelu- ja työelämäkuvioita. Alla on havainnollistava kuva Risuista ruusuihin -mallitarinan tapahtumarakenteesta.

KUVIO 2. Risuista ruusuihin -mallitarinan tapahtumarakenne

Vaikka edellä esittelemäni Risuista ruusuihin -mallitarina edustaa kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten itsenäistymisprosessista kertovaa selviytymistarinaa, sijoitetut nuoret näkivät elämässään myös useita ongelmakohtia. He kokivat vastoinkäymisiä esimerkiksi koulutuksen, toimeentulon, mielenterveyden ja ihmissuhteiden parissa. Edellä mainitut ongelmat eivät kuitenkaan määritelleet tutkittavien nuorten itsenäistymiskertomuksia, sillä nuoret korostivat erityisesti myönteisiä elämäntapahtumia sijaishuollon jälkeisessä elämässä. Vaikka tutkittavien kertomukset olisivat toimineet tarkoituksellisena vastapuheena kategorisoitua mallitarinaa vastaan, ne murtavat entisiin sijaishuollon asiakkaisiin kohdistuvia stereotypioita huono-osaisuudesta ja syrjäytymisestä.

7.2 Tutkimustulosten pohdinta ja johtopäätökset

2010-luvulla on ilmestynyt useampia kvantitatiivisia tutkimuksia koskien kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten suurta syrjäytymisriskiä sijaishuollon jälkeisessä elämässä. Tutkimustuloksissa on otettu toistuvasti esille sijoitettuina olleiden nuorten kokemat vastoinkäymiset. (Harkko ym. 2016, 126; Hilli ym. 2017; Kataja ym. 2014, 45–46.) Aiemmissä tutkimustuloksissa ei ole tutkittu sijoitettuina olleiden nuorten itsenäistymisprosessien tapahtumarakenteita pidemmältä aikaväliltä tai sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten itsenäistymisvaiheita heidän itsensä kertomina. Pro gradu -tutkielmani tutkimustuloksissa oli merkityksellistä, että kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten itsenäistymiskertomuksissa sijaishuollon jälkeiset tapahtumat saivat merkityksensä lapsuuden ja nuoruuden aikaisista kokemuksista.

Poikkeuksetta kaikki itsenäistymiskertomukset sisälsivät runsaasti tapahtumia, jotka ajoittuivat sijaishuoltoaikoihin eli aikaan, jolloin tutkittavat olivat vielä lastensuojelun piirissä. Matti Mikkolan (2004, 61) mukaan lastensuojelutyössä tuetaan vaikeassa elämäntilanteessa olevia lapsia ja heidän perheitään kohti tasapainoisempaa elämää. Itsenäistymiskertomusten myönteisistä kehityskaarista voisi päätellä, että lastensuojelun tavoitteet ovat onnistuneet tutkittavien nuorten elämässä mallikkaasti. Nuoret kuitenkin vertasivat nykyistä kohentunutta elämäntilannettaan sijaishuoltoaikoihin, jolloin he kokivat paljon erilaisia vastoinkäymisiä. Esimerkiksi lastensuojelulain 4 §:n (2007/417) sisältämät tärkeät tavoitteet ymmärryksen, hellyyden, valvonnan ja huolenpidon saamisesta, taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen tukemisesta, itsenäistymisen tukemisesta sekä osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollistamisesta, eivät toteutuneet sellaisenaan nuorten itsenäistymiskertomuksissa.

Lapsen ja nuoren identiteetin kehittymisen kannalta on tärkeää, että hän saa olla mukana häntä koskevien asioiden käsittelyissä hänelle merkityksellisissä yhteisöissä (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 149). Tutkielman informanteille ei usein annettu riittävän suurta vaikutusmahdollisuutta heitä itseään koskevissa asioissa sijaishuoltoaikoina. Aiempien tutkimustulosten mukaan sijoitetut lapset ja nuoret kokevat voivansa hyvin, jos heillä on hyvät ja luottamukselliset suhteet sijaishuollon toimijoihin ja he saavat osallistua päätöksentekoon sekä kokevat olevansa turvassa ja rakastettuja (Wood & Selwyn 2017, 25–31). Vaikka edellä mainitut

sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointiin yhdistetyt elementit esiintyivät itsenäistymiskertomuksissa useasti, useimmat informanttien kokemukset liittyivät niiden vähäisyyteen tai puutteeseen. Nuoret kokivat sijaishuollon sisällä muun muassa sosiaalisen tuen puutetta, kontrollointia ja vähättelyä.

Sosiaalisen tuen merkitys korostui läpi tutkittavien itsenäistymisprosessien. Useimmiten tutkittavat kokivat sijaishuollon ulkopuoliset ihmissuhteet tärkeämmäksi itsenäistymisensä kannalta kuin sijaishuollon toimijoiden läsnäolon. Varhaislapsuudesta saakka sijoitettuina olleille tutkittaville sijaishuolto kasvuympäristönä on voinut toimia primaarina sosiaalistumisen paikkana, jossa he ovat omaksuneet ensimmäiset ajattelu- ja toimintatapansa (Antikainen ym. 2013, 42). Useat tutkittavat kokivat kuitenkin tyytymättömyyttä sijaishuollon työntekijöitä ja sijaishuoltopaikkaa kohtaan, vaikka lähtökohtaisesti sijaishuoltopaikan valinta tulisi aina valmistella, arvioida ja harkita tarkasti (Saastamoinen 2008, 99–100). Vaikka lastensuojelun tavoitteiden toteutumatta jääminen on tutkittavien nuorten henkilökohtainen näkökulma itsenäistymisprosessiansa tapahtumista, lasten ja nuorten kuulemisen tulisi olla aina ensisijaista lastensuojelutyötä järjestettäessä.

Sijoitettuina olleille nuorille olisi merkityksellistä, että he tuntisivat olonsa tärkeiksi ja rakastetuksi myös huostaanoton päätyttyä. Jos sijaishuollon työntekijöillä ei ole kiinnostusta tai resursseja jatkaa yhteydenpitoa nuoren kanssa sijaishuollon päätyttyä, nuorelle tulisi löytää luotettava aikuinen sijaishuollon ulkopuolelta tukihenkilöksi. Itsenäistyvää nuori tarvitsee rinnalleen aikuisen, joka auttaa arjessa, tukee ja kuuntelee (Pukkion ja Hoikkalan 2016, 15–17). Itsenäistymiskertomusten perusteella jälkihuollon psykososiaalisen tuen psyykkiseen puoleen tulisi panostaa enemmän, sillä itsenäistymiskertomuksissa myönteisimmät kokemukset jälkihuollosta kumpusivat tukihenkilöiden ja tutkittavien välisistä luottamuksellisista suhteista. 1.1.2020 voimaan astunut lakimuutos jälkihuollon jatkumisesta 25 ikävuoteen saakka luo pitkäjänteisemmän mahdollisuuden löytää nuorelle sopiva tukihenkilö, jonka kanssa he voisivat muodostaa pysyvemmän suhteen (Lastensuojelulaki 2019/514, 75 §).

Sosiaalisen tuen merkitys korostui myös tutkittavien koulukokemuksissa. Itsenäistymiskertomuksissa myönteisten koulukokemusten kannalta oli merkityksellistä, että nuoret saivat opettajilta positiivista palautetta koulusuoriutumistaan. Vaikka kaikki tutkittavat olivatkin hankkineet toisen asteen tutkinnon, tilastojen perusteella monet sijoitetut nuoret jäävät peruskoulun varaan (Kataja ym.

2014, 47; Salmi ym.2014, 91). Positiivisten koulukokemusten tukeminen, kannustava palaute ja kasvuympäristön toimijoiden moniammatillinen yhteistyö auttaisivat sijoitettuja nuoria vahvistamaan itseluottamustaan koulutuksen kentällä. Mieluisan koulutusalan löytyminen on kodin ulkopuolelle sijoitetuille nuorille hyvin merkittävä askel kohti itsenäistä elämää.

Entisiä sijaishuollon asiakkaita koskevissa tutkimustuloksissa korostetaan usein, kuinka toimeentulotuen saaminen ja alhainen koulutustaso ovat heillä yleisempiä kuin muulla väestöllä (Heino & Johnson 2010, 274; Kestilä 2014, 614). Itsenäistymisen kannalta ei ole merkityksellistä tarkastella, johtuivatko sijoitetujen nuorten kokemat toimeentulovaikeudet ja työttömyysjaksot matalasta koulutustasosta, vääristä koulutusvalinnoista tai motivaation puutteesta, sillä tärkeämpää olisi päästä kodin ulkopuolelle sijoitettuihin lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta syyllistävästä leimasta eroon (Kataja ym. 2014, 38). Huomio tulisi pikemminkin kiinnittää siihen, miten kasvuympäristön toimijat näkisivät jokaisessa kodin ulkopuolelle sijoitetussa lapsessa ja nuoressa tasavertaisesti potentiaalia pärjätä elämässä.

Kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleet nuoret asettuvat usein eriarvoiseen asemaan muiden nuorten kanssa, sillä heille ei jätetä aikaa etsiä vapaasti itseään (Stein 2009, 424). Tämän lisäksi sijoitettuina olleet nuoret joutuvat kohtaamaan usein lastensuojelun asiakkuuden tuoman huono-osaisuuden leiman. Entisten sijaishuollon asiakkaiden elämäntilannetta kuvaavissa tilastoissa ongelmakohtina esitetyt tekijät, kuten työttömyys, toimeentulotuen saaminen, teinivanhemmuus ja mielenterveyspalveluiden käyttö (Ristikari ym. 2016, 102.), esiintyivät myös tutkittavien nuorten itsenäistymiskertomuksissa. Olennaisinta tutkimustulosten kannalta on kuitenkin se, etteivät ne määritelleet nuorten itsenäistymiskertomusten luonnetta. Tutkittavat korostivat itsenäistymiskertomuksissaan erityisesti sijaishuollon jälkeisen elämän myönteisiä puolia vastoin käymisten sijasta.

Tutkielmani tutkimustulokset eivät kuitenkaan olleet niin synkkiä kuin aiemman tiedon valossa olisi voinut olettaa. Tutkittavat saattoivat tarkoituksellisesti erottautua puhumalla heitä kohdistuvaa tyypillistä mallitarinaa vastaan (Bamberg 2004, 360). Tästä huolimatta itsenäistymiskertomuksissa merkityksellisintä oli nuorten kokema elämänlaadun kohentuminen itsenäistymisprosessien aikana. Vaikka jälkihuolto tarjoaa hyvin tärkeitä tukipalveluita sijaishuollosta itsenäisty-

välle nuorelle, tärkeää olisi kiinnittää enemmän huomiota myös huostaanoton aikaisiin tapahtumiin, kuten sijaishuoltopaikan valikoitumiseen, sijoitettujen lasten ja nuorten osallisuuteen heitä koskevissa asioissa sekä kasvuympäristön toimijoiden moniammatilliseen yhteistyöhön. Jälkihuollon vastuu sijoitettujen nuorten itsenäistymisprosesseissa olisi huomattavasti kevyempi, jos kasvuympäristö mahdollistaisi sijoitetuille nuorille turvallisemmat ja tasapainoisemmat lähtökohdat itsenäistymään.

7.2.1 Jatkotutkimusideat

Pro gradu- tutkielmani kattaa hyvin laajasti kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten itsenäistymisvaiheen eri näkökulmista tarkasteluna. Tutkielman aineiston voisi runsautensa vuoksi ottaa jatkokäyttöön tulevaisuudessa. Aineistossa tutkielman pääteemat, sosiaalinen tuki, koulutus sekä toimeentulo ja työelämä, sisältävät merkityksellistä tietoa kodin ulkopuolelle sijoitettuina olevien nuorten itsenäistymisprosessien kuluista. Sosiaalinen tuki nousi kaikista merkittävimpänä pääoman muotona itsenäistymiskertomuksista esille, minkä vuoksi jatkossa olisi erittäin hyödyllistä tutkia lisää sijaishuollon asiakkaiden kokemuksia sosiaalisesta tuesta. Erityisen merkittävää olisi tarkastella, miten eri kasvuympäristön toimijat tukevat sijoitettuina olevia nuoria. Tutkimusjoukkona voisivat vastavuoroisesti toimia kasvuympäristön toimijat itse, jotta tutkimusongelmaan saataisiin monipuolisempi näkökulma.

Vaikka tutkielmani kattoi kolme tärkeää aihepiiriä, itsenäistymiskertomuksiin jäi edelleen tyhjiä aukkoja. Jatkossa aiheita voisi vielä laajentaa, jotta se kattaisi esimerkiksi nuorten vapaa-ajan ja hyvinvoinnin ulottuvuudet. Tutkimusjoukko voisi myös olla suurempi ja heterogeenisempi, jotta itsenäistymiskertomuksissa olisi enemmän vaihtelua ja mahdollisesti syntyisi useampia erilaisia mallitarinoita. Kodin ulkopuolelle sijoitettuja tutkittaessa olisi tärkeintä jatkaa laadullisen tutkimuksen linjaa, jotta sijoitettujen lasten ja nuorten henkilökohtaiset kokemukset saisivat enemmän kuuluuutta. Tulevaisuudessa syytä olisi pohtia erityisesti, miten sijoitettujen nuorten kasvuympäristöjen olosuhteita voitaisiin kehittää, jotta lastensuojelun päätavoitteet toteutuisivat ja nuoret saisivat paremmat lähtökohdat itsenäiselle elämälleen.

7.3 Luotettavuus

Päätän pro gradu -tutkielmani tutkimusprosessin ja tutkimustulosten luotettavuuden arviointiin. Tutkimuksen teossa on kyse tutkijan avoimesta subjektiviteetista ja sen myöntämisestä, että tutkija on itse tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Näin ollen toimin tutkijana pääasiallisimpana luotettavuuden kriteerinä. (Eskola & Suoranta 1998, 211.) Pysin arvioimaan kaikkia tutkielmani työskentelyvaiheita luotettavuuden kannalta. Noudatin tutkielman teossa luvun 5.5 Eettiset kysymykset periaatteita, sillä tutkielman eettisyys kulkee käsi kädessä luotettavuuden kanssa. Useimmiten eettiset työskentelytavat ovat myös luotettavia. Arvioin tutkielmani luotettavuutta erityisesti uskottavuuden, siirrettävyyden, varmuuden ja vahvistuvuuden näkökulmista käsin (Eskola & Suoranta 1998, 212–213).

Luotettavuuden kriteerinä uskottavuus merkitsee sitä, että tutkijan tulee tarkistaa vastaavatko hänen käsitteellistyksensä ja tulkintansa tutkittavien käsityksiä (Eskola & Suoranta 1998, 211). Uskottavuuden kannalta tutkielmani olennaisin haaste liittyy narratiivisen analyysin luotettavuuteen, sillä kerronnallinen tutkimus perustuu tulkinnalliseen ja konstruktivistiseen lähestymistapaan (Heikkinen 2018, 184). Vaikka kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleet nuoret kertoivat omin sanoin itsenäistymisprosesseistaan, minä olen tutkijana rakentanut ja muodostanut hajanaisesta aineistosta kronologisesti eteneviä kertomuksia ja tulkintoja. Heikkinen huomauttaakin (2018, 184), että tutkijaa on mahdotonta erotella todellisuudesta erilliseksi olennoksi, sillä tulkinnallinen tutkimus perustuu ihmisten muodostamaan todellisuuteen. Tästä huolimatta informanttien kokemusmaailmat ja kertomukset toimivat tutkielmani pääasiallisimpana tarkastelukohteena.

Seuraavaksi tarkastelen tutkielmani siirrettävyyttä, jolla tarkoitetaan tutkimustulosten yleistettävyyttä (Eskola & Suoranta 1998, 212–213). Hirsijärvi ym. (2007, 182) huomauttavat, että laadullisessa tutkimuksessa kaikki tapaukset ovat ainutlaatuisia ja yksilöllisiä. Niiden syvällisemmällä tarkastelulla on kuitenkin mahdollisuus saada näkyviin se, mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä toistuu ilmiötä yleisemmällä tasolla tarkasteltaessa usein. (Hirsijärvi ym. 2007, 182.) Tutkielmassani viiden henkilön tutkimusjoukko oli pieni ja melko homogeeninen. Valtaosa tutkielmaani osallistuneista nuorista otti itse minuun yhteyttä, sillä he halu-

sivat kertoa itsenäistymisprosesseistaan oma-aloitteisesti. Vaikka tutkielman informantit saattoivat olla aktiivisempia kuin monet muut sijoitettuina olleet nuoret, heidän itsenäistymiskertomuksissaan esiintyi paljon tuttuja elementtejä aiemmista tutkimustuloksista. Esimerkiksi tutkimustulokset toimeentulo-ongelmista, työttömyydestä, mielenterveyspalveluiden käytöstä ja sosiaalisen tuen vähäisyydestä toistuivat tutkielmani itsenäistymiskertomuksissa aiempien tutkimustulosten tapaan useasti. Vaikka toisiaan tukevat tutkimustulokset mahdollistavat siirrettävyyden kriteerin toteutumisen, ensisijaisin tarkoitukseni oli ymmärtää ja tarkastella kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten itsenäistymisvaiheita ja niihin liittyviä tekijöitä syvällisemmällä tasolla.

Varmuuden kriteeri huomioi taas sen, etteivät erilaiset ennakoimattomat sattumatekijät ja tutkijan ennako-oletukset vaikuta tutkimustuloksiin (Eskola & Suoranta 1998, 213). Pysin aineistoa kerätessäni välttämään ennakoimattomia sattumatekijöitä kertomalla tutkittaville ennen aineiston keruuta tutkimuksen tärkeimmistä tavoitteista sekä tutkimusprosessin vaiheista mahdollisimman tarkasti. Lisäksi informantit saivat itse valita heille mieluisimman haastattelu ympäristön. Vaikka kaikkia sattumanvaraisia tilanteita ja haastatteluiden keskeytymisiä ei pystynyt aina välttämään, haastattelutilanteet onnistuivat ilman suurempia häiriötekijöitä. Pysin haastattelijana käyttämään ymmärrettäviä ja arkisia käsitteitä, jotta tutkittavien oli helppo lähestyä ja samaistua tutkielman teemoihin. Aineiston keruussa kuitenkin tiedostin, että haastatteluiden aihepiirit saattoivat olla osalle informanteista hyvin arkaluontoisia. Tutkittavat eivät välttämättä kertoneet kaikista itsenäistymiseensä liittyvistä muistoistaan haastatteluiden aikana.

Tutkijana minun tuli huomioida myös omat ennako-oletukseni kaikissa tutkielman teon työvaiheissa. Minulle oli piirtynyt tietynlainen mielikuva kodin ulkopuolelle sijoitetuista henkilöistä, sillä tunnen useita sijoitettuina olleita henkilöitä, olen lukenut lukuisia sijaishuollon asiakkaita koskevia tutkimustuloksia sekä oma kandidaatintutkielmani koski koulutuksen merkitystä entisten sijaishuollon asiakkaiden elämässä. Ennakkotiedoista huolimatta pyrin olemaan tutkijana mahdollisimman neutraali, etteivät aiemmat oletukseni sijoitetuista nuorista vaikuttaneet aineiston keruuseen tai analyysivaiheeseen liian johdatteluvasti (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 44–45). Pysin esimerkiksi tietoisesti välttämään turhien stereotyyppien ja leiman vahvistamista (Kataja ym. 2014, 38). Tämän vuoksi tutkielmani

yksi merkittävimmistä tehtävistä oli tarkastella uusintavatko vai murtavatko itsenäistymiskertomukset entisiin sijaishuollon asiakkaisiin kohdistuvaa syrjäytymisriskiryhmäläisen ja huono-osaisuuden leimaa.

Viimeiseksi tarkastelen luotettavuuden kriteerinä tutkielman vahvistuvuutta, jonka mukaan tutkielman tulee saada tukea toisista vastaavaa ilmiötä tarkastelevista tutkimuksista (Eskola & Suoranta 1998, 213). Pro gradu -tutkielmani narratiivinen lähestymistapa on hyvin erilainen verratessa sitä muihin viime vuosien sijoitettuihin nuoria koskeviin tutkimuksiin, sillä tarkastelin tutkittavien tuottamia henkilökohtaisia kertomuksia. Erilaisista lähestymistavoista huolimatta pro gradu -tutkielmani tutkimustuloksissa esiintyi paljon yhteneväisiä teemoja kansainvälisten ja kotimaisten kvantitatiivisten tutkimustulosten kanssa. Tutkielmani narratiivinen tutkimusote antoi kodin ulkopuolelle sijoitettuihin nuorille mahdollisuuden kertoa syvällisemmin heidän itsenäistymisprosessiansa tapahtumarakenteista, sekä tutkijalle mahdollisuuden tarkastella, minkälaisena elämänvaiheena itsenäistyminen sijaishuollosta näyttäytyy.

Tutkielman olennaisimpana haasteena toimi luottamuksellisen suhteen muodostaminen tutkittaviin lyhyessä ajassa. Myös aineiston keruutapana tarinan kirjoittaminen olisi voinut olla toisille informanteille luontevampaa kuin kasvokkain tapahtuva vuorovaikutuksellinen haastattelutilanne. Harkitsin ja valitsin parhaimmaksi katsomani työskentelytavat, jotka tuottivat mahdollisimman aidot ja luotettavat tutkimustulokset tutkimuskohteesta. Tutkijan mahdollisuus ymmärtää kohdettaan perustuu ennen kaikkea siihen, että hänen tulkintansa syntyvät tutkimuskohteen kanssa merkityksellisessä vuorovaikutuksessa (Heikkinen 2018, 184). Molempipuolisen luottamuksen rakentuminen oli erittäin merkittävässä osassa aineiston keruuta ja tutkimusprosessin onnistumista. Luottamuksellisten vuorovaikutustilanteiden ansiosta tutkielman tarkastelun kohteeksi muodostuivat hyvin avoimet ja rehelliset kodin ulkopuolelle sijoitettuihin nuorten itsenäistymiskertomukset.

LÄHTEET

- Annala, H. 1986. Alisuoriutumiseen liittyvistä tekijöistä ja niihin vaikuttamisesta. Oulun yliopisto: Oulu.
- Antikainen, A. 1998. Kasvatus, elämäntilanne ja yhteiskunta. Helsinki: WSOY.
- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2013. Kasvatustieteologia. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Aristoteles 1967. Runousoppi. Suom. P, Saarikoski. Helsinki: Otava
- Arnett, J. J. 2004. Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties. New York: Oxford university press.
- Bamberg, M. 2004. Considering counter-narratives. Teoksessa M. Bamberg & M. Andrews (toim.) Considering counter-narratives: narrating, resisting, making sense. Amsterdam: Benjamins cop, 351-371.
- Bardy, M. 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 49–78.
- Bardy, M. & Heino, T. 2013. Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: paniikista toivoon ja näköalat auki. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 13–42.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. 1995. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedon sosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus.

- Bourdieu, P. 1986. The forms of capital. Teoksessa J. Richardson (toim.) Handbook of theory and research for the sociology of education. New York: Greenwood Press Inc., 241–258.
- Bourdieu, P. 1987. Sosiologian kysymyksiä. Suom. J.P.Roos. Tampere: Vastapaino.
- Bourdieu, P. 1989. Social space and symbolic power. Sociological theory 7 (1), 14–25.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J.D. 1995. Refleksiivisen sosiologian tarkoitus. Teoksessa P. Bourdieu & L. J.D. Wacquant. (toim.) Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta. Joensuu: University Press, 85-256.
- Bruner, J. 1987. Life as Narrative. Social research 54 (1):11, 11–32.
- Eerola, P. 2018. Tunteita herättävä lastenhoito. Teoksessa P. Eerola & H. Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Helsinki: Gaudeamus, 299–315.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998 Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Forsell, M., Heino, T. & Kuoppala, T. 2018. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijoituksen kestot 2016. Tilastoraportti 9/2018. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- Haaparanta, L. & Niiniluoto, I. 2016. Johdatus tieteelliseen ajatteluun. Helsinki: Gaudeamus.
- Harkko, J., Lehikoinen, T., Lehto, S. & Ala-Kauhaluoma, M. 2016. Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksia 144. Helsinki: Kela.

- Heikkinen, H. L. T. 2018. Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 170–187.
- Heikkinen, E. & Tuomi, J. 2001. *Suomalainen elämäntilanne*. Helsinki: Tammi.
- Heino, T. 2013. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa M. Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 84–107.
- Heino, T. 2014. Lastensuojelun pirullinen tehtävä. Teoksessa J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 286–308.
- Heino, T. & Johnson, M. 2010. Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 266–293.
- Heino, T. & Oranen, M. 2012. Lastensuojelun asiakkaiden koulunkäynti – erityistakö? Teoksessa M. Janhukainen (toim.) *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. Tampere: Lastensuojelun keskusliitto, 217–247.
- Heino, T. & Säles, E. 2017. Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito. Kohti perhehoidon laadun vahvistamista. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
- Heiskala, R. 2000. *Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionista synteisiä yhteiskuntateoriassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hiitola, J. 2008. *Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Lastensuojelun kehittäminen Tampereella, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla -hanke*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

- Hilli, P., Ståhl, T., Merikukka, M. & Ristikari, T. 2017. Syrjäytymisen hinta – case investoinnin kannattavuuslaskelmasta. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (6), 663–675.
- Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 149–164.
- Huotelin, H. 1996. Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 13–44.
- Huuskonen, S. & Korpinen, J. 2009. Rungas vuosi lasten avohuollon asiakkuuden alkamisesta: mitä lapsille kuuluu nyt? Lastensuojelun tieto -hankkeen loppuraportti. Tampere: Pikassos.
- Hänninen, V. 2000. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hänninen, V. 2018. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoista tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 189–208.
- Ikonen, R., Hietamäki, J., Laakso, R., Heino, T., Seppänen, J. & Halme, N. 2017. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 21. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

- Janhunen, T. 2007. Sijoituksen purkautuminen pitkäaikaisessa perhehoidossa. Jyväskylä: Perheliitto ry.
- Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala, A. 2004. Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Juvonen, T. 2015. Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Nuorisotutkimusverkosto. Verkkojulkaisuja 116. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Järvinen, T. & Jahnukainen, M. 2001. Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa M. Suutari (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 125–151.
- Karvonen, S. & Salmi, M. 2016. Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Työpaperi 30/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kataja, K., Ristikari, T., Paananen, R., Heino, T. & Gissler, M. 2014. Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (1), 38–54.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. Helsinki: WSOY.
- Kestilä, L., Paananen, R., Väisänen, A., Muuri, A., Merikukka, M., Heino, T. & Gissler, M. 2012. Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (1), 34–52.

- Kivelä, S. & Ahola, S. 2007. Elämää nivelvaiheissa. Nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy. VaSkooli-projektin loppuraportti. Turku: Turun yliopisto.
- Komonen, K. 2001. Työn moraalista koulutuksen moraaliiin. Teoksessa K. Tapio (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot -vuosikirja. Pieksämäki: Nuorisotutkimusverkosto, 70–85.
- Korhonen, I. 2017. Sijaishuolto Pohjoismaissa. Tutkimuskatsaus pohjoismaiseen kirjallisuuteen 2010–2017. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kouvonen, P. 2011. Lasten osallistuminen ammatillisten perhekotien arkisen järjestyksen sääntelykäytäntönä. Teoksessa M. Satka, L. Alanen, T. Harrikari & E. Pekkarinen (toim.) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Tampere: Vastapaino, 205–241
- Kuoppala, T., Forsell, M. & Säkkinen, S. 2019. Lastensuojelu 2018. Tilastoraportti 23/2019. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2018. Lastensuojelu 2017. Tilastoraportti 17/2018. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere. Vastapaino.
- Laakso, R. 2019. ”Ne näki musta” Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Raportti 1/2019. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laaksonen, S. 2004. Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto ry.
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 1992. 734/3.8.1992.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920734> (Luettu 10.10.2019)

- Lastensuojelulaki 2007. 417/13.4.2007.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> (Luettu 23.1.2020)
- Lastensuojelulaki 2010. 88/12.2.2010.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100088>. (Luettu 20.5.2019)
- Lastensuojelulaki 2010. 1380/30.12.2010.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L9P47> (Luettu 25.1.2020)
- Lastensuojelulaki 2014. 1302/30.12.2014.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141302>. (Luettu 5.10.2019)
- Lastensuojelulaki 2019. 514/12.4.2019.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L12P75> (Luettu 23.1.2020)
- Lindqvist, M. 2016. Jälkihuollon lainsäädäntö ja laatusuositukset. Teoksessa S. Pukkio & T. Hipp (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 48–58.
- Metteri, A. 2012. Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Mikkola, M. 2004. Lastensuojelu ja eurooppalaiset ihmisoikeudet. Teoksessa A. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus, 61–71.
- Mikkonen, I. & Saarinen, A. 2018. Vertaistuki sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tietosanoma.
- Miller, R. 2000. Researching life stories and family histories. London: Sage.

- Myrskylä, P. 2011. Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelujen ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministerin julkaisu. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Mäenpää, J. & Törrönen, M. 1996. Dokumentoitu lapsi – Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. 1996:4. Helsinki: Stakes.
- Naumanen, P. & Silvennoinen, H. 2010. Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa J. Erola (toim.) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Tampere: Gaudeamus, 66–88.
- Nummenmaa, A. R. 1996. Koulutus, sukupuoli ja elämäntilanne. Nuoruudesta aikuisuuteen yhteiskunnallisessa muutoksessa. Työpoliittinen tutkimus Nro 149. Helsinki: Työministeriö.
- Nyyslä, K. & Pajala, S. 1999. Nuorten työura. Koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Paananen, R., Ristikari, T., Merikukka, M., Rämö, A. & Gissler, M. 2012. Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Raportti 52/2012. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Palola, E., Hannikainen-Ingman, K. & Karjalainen, V. 2012. Nuorten syrjäytymistä on tutkittava pintaa syvemmin. Yhteiskuntapolitiikka 77 (3), 310–315.
- Perusopetuslaki 1998. 628/21.8.1998.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628> (Luettu 1.2.2020)
- Perusopetuslaki 1999. 1288/23.12.1999.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628> (Luettu 15.8.2019)
- Perustuslaki 1999. 731/11.6.1999.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> (Luettu 5.5.2019)

Pesäpuu ry. 2019. Sisukasmalli. <http://sijoitettulapsikoulussa.fi/sisukas-malli/>
(Luettu 19.8.2019)

Pierce, G., Sarason B, I., Joseph, J. & Henderson, C. 1996. Conceptualizing and assessing social support in the context of the family. Teoksessa G. Pierce, B. Sarason & I. Sarason. Handbook of social support and the family. New York: Plenum Press, 5–18.

Pohjola, A. 2001. Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa M. Suutari (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 187–204.

Polkinghorne, D. E. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa J. A. Hatch & R. Wisniewski (toim.) Life history and narrative. London: The Falmer Press, 5–24.

Pukkio, S. & Hoikkala, S. 2016. Jälkihuolto kasvamisen ja itsenäistymisen tukena. Teoksessa S. Pukkio & T. Hipp (toim.) Opas lastensuojelun jälkityöhön. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 6–24.

Puustinen-Korhonen, A. & Pösö, T. 2010. Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Lapsiasia-valtuutetun toimiston julkaisuja 2010:3. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Pösö, T. 2016. Johdanto: Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa R. Enroos, T. Heino & T. Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 7–31.

Raitakari, S. 2004. Nuoren elämähallinta: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 56-73.

- Ristikari, T., Törmäkangas, L., Lappi, A. Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Hautakoski, A., Pekkarinen, E. & Gissler, M. 2016. Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 syntyneistä nuorista aikuisista. Raportti 9/2016. Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.
- Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita.
- Räty, T. 2015. Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.
- Rönkä, A. 1997. Syrjäytymisen prosessit ja vastavoimat. Teoksessa E. Saarinen (toim.) Elämän syrjästä kiinni. Saarijärvi: Lasten keskus.
- Saarikallio-Torp, M., Heino, T., Hiilamo, H., Hytti, H. & Rajavaara, M. 2010. Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 236–265.
- Saastamoinen, K. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.
- Salmi, M., Lammi-Taskula, J. & Sauli, H. 2014. Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 82–104.
- Silvennoinen, H. 2002. Koulutus marginalisaation hallintana. Tampere: Gaudeamus.
- Spånberger Weitz, Y., Svennblad, A. & Karlsson, H. 2017. Resultat från systemisk uppföljning av barns upplevelser av familjehemsvård -exemplet UBU-F.FoU. Nordväst i Stockholms län.

- Stein, M. 2009. Young people leaving care. Teoksessa G. Schofield & J. Simmonds (toim.) The child placement handbook. Research, policy and practice. London: British association for adoption & fostering (BAAF), 420–438.
- Suutari, M. 2001. Tasapainoilua sosiaalisissa verkostoissa työmarkkinoiden marginaalissa. Teoksessa M. Suutari (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisö-lysyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 153–186.
- Syrjälä, L. 2001. Tarinat ja elämäkerrat tutkimuksessa. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Jyväskylä: PS-kustannus, 203–217. https://www.edu.helsinki.fi/svy/kvali/narrat/mat/narrat_elamakerrat.pdf (Luettu 25.9.2019)
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2018. Syrjäytyminen ja syrjäytymisen riskitekijät. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/nuorten-syrjailyminen/syrjailyminen-ja-syrjailytymisen-riskitekijat (Luettu 30.4.2019)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019a. Sijaishuollon muodot. Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijais-huolto/sijaishuollon-muodot> (Luettu 8.8.2019)
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2019b. Jälkihuolto. Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto> (Luettu 1.9.2019)
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2019c. Lapsen oikeudet sijaishuollossa. <https://thl.fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa/lapsen-oikeudet-sijaishuollossa> (Luettu 12.12.2019)
- Tomperi, T. 2011. Poliittinen sosialisaatio perheissä. Tutkimuksen perinteestä nykyämyihin. Nuorisotutkimus 3/2011.

- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Turner, V. 2007. Rituaali. Rakenne ja communitas. Helsinki: Suomen antropologinen seura.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2017. Nuorisotakuu. <https://www.te-palvelut.fi/te/fi/ty-onhakijalle/nuoret/nuorisotakuu/index.html> (Luettu 16.9.2019)
- Törrönen, M. & Vauhkonen, T. 2012. Itsenäistyminen elämänvaiheena. Osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Forssa: SOS-Lapsikylä ry.
- Vauhkonen, T., Kallio, J. & Erola, J. 2017. Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 82 (5), 501–512.
- Vuorinen, P. & Valkonen, S. 2003. Ammattikorkeakouluun vai yliopistoon? Korkeakoulutukseen hakeutumisen orientaatiot. Tutkimusselosteita 18. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Wood, M. & Selwyn, J. 2017. Looked after children and young people's views on what matters to their subjective well-being. Adoption & Fostering 41 (1), 20–34.

Saatekirje

Hei,

olen kasvatustieteen maisterivaiheen opiskelija Tampereen yliopistosta. Teen pro gradu -tutkielmaani kodin ulkopuolella sijoitettuna olleiden nuorten itsenäistymisestä. Tutkielmani tarkastelee entisten sijaishuollon asiakkaiden kokemuksia itsenäistymisestä ja aikuistumisesta. Tavoitteena on tarkastella, minkälaisia tarinoita kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden nuorten itsenäistymiseen liittyy. Tutkin viittä 19-24-vuotiasta nuorta, jotka ovat olleet lapsuudessa ja/tai nuoruudessaan sijoitettuna joko perhekotiin, sijaisperheeseen, lastensuojelulaitokseen tai muuhun sijaishuollon muotoon. Tutkittavat ovat muuttaneet pois sijaishuollosta täysi-ikäistytyään.

Kerään tutkimusaineiston yksilöhaastatteluilla. Haastatteluissa tutkittavat saavat kertoa vapaasti valmiiden teemojen ja tukikysymysten pohjalta kokemuksistaan. Haastattelutilanteet nauhoitetaan litterointia varten, eikä ne tule olemaan kenenkään muun kuultavissa. Haastatteluaineisto käsitellään täysin anonymisti, joten osallistujien henkilöllisyys ei tule tutkijaa lukuun ottamatta paljastumaan kenellekään. Koko tutkielman tekoprosessin aikana kunnioitan tutkittavien yksityisyyttä noudattaen hyviä eettisiä tutkimuskäytäntöjä. Kerätty aineisto ja tallenteet säilytetään varastoituna Yhteiskuntatieteelliseen arkistoon, jos tutkittava antaa tähän suostumuksen.

Haastattelut on tarkoitus suorittaa lokakuun 2019 aikana. Jokaisen osallistujan kanssa sovimme erikseen haastattelulle sopivan ajan ja paikan. Pro gradu -tutkielmani on tarkoitus valmistua vuoden 2020 alkupuolella. Jos sinulla on lisää kysyttävää tutkimuksesta, ota rohkeasti yhteyttä!

Ystävällisin terveisin

Karoliina Laitinen

karoliina.laitinen@tuni.fi

Taustatietolomake

Nimi _____

Syntymäaika _____

Lapsuuden/nuoruuden sijaishuollon muoto:

perhehoito

ammatillinen perhekoti

lastensuojelulaitos

joku muu, mikä?

Mitkä ikävuodet asuit sijaishuollossa?

Osallistuitko/osallistutko jälkihuoltoon? kyllä ei

Ylin koulutustaso:

peruskoulu

ammattitutkinto

ylioppilastutkinto

alempi korkeakoulututkinto

ylempi korkeakoulututkinto

Tämän hetkinen elämäntilanne:

töissä

opiskelemassa

työttömänä

joku muu, mikä?

Elämäkertahaastattelu

Haastattelu koostuu viidestä teemasta: Itsenäistyminen sijaishuollosta, Sosiaalinen tuki (jälkihuolto), Koulutuksen merkitys, Toimeentulo ja työllisyys sekä Itsenäistyminen ja aikuisuus. Teemat sisältävät useita tukikysymyksiä, joiden pohjalta haastateltavat voivat kertoa vapaasti elämästään.

Itsenäistyminen sijaishuollosta

Ensimmäisen teeman tarkoituksena on muistella itsenäistymistä sijaishuollosta ja sen kulkua.

1. Milloin koet itsenäistymisen elämässäsi alkaneen? Minkälaisessa elämäntilanteessa olit silloin? (esim. asuinmuoto, ihmissuhteet, opiskelut, työt)
2. Mitä merkittäviä asioita/tapahtumia elämässäsi tapahtui silloin? (esim. sijaishuollon päättyminen, jälkihuollon alku, muutto omaan asuntoon, opiskeluiden alku, työpaikka jne.)
3. Miten elämäsi muuttui itsenäistymisen jälkeen? (esim. vastuunkanto, velvollisuudet, sosiaaliset suhteet)
4. Tuleeko sinulle jotain muuta mieleen itsenäistymisestä?

Sosiaalinen tuki (jälkihuolto)

Toinen teema käsittelee sosiaalisen tuen merkitystä itsenäistymisessä. Osa kysymyksistä koskee erityisesti jälkihuollon tukipalveluita.

1. Minkälainen merkitys sosiaalisella tuella on ollut itsenäistymisessä ja sijaishuollon jälkeisessä elämässä?
2. Miten kasvuympäristön ihmiset suhtautuivat sijaishuollon päättymiseen ja sijaishuollosta poismuuttoosi? Antoivatko he minkälaista apua ja tukea? Jatkuuko suhde heidän kanssaan edelleen?

3. Miten läheiset suhtautuivat tekemiisi valintoihin itsenäistymisen kynnyksellä? (esim. koulutus, työelämä, parisuhteet jne.)
4. Onko sinulla ollut muita merkittäviä ihmissuhteita sijaishuollon jälkeisessä elämässä? Kerro niistä lisää?

Jälkihuolto

5. Oletko ollut jälkihuollossa? Jos olet niin, kuinka pitkään? Jatkuuko jälkihuolto edelleen?
6. Minkälaista tukea olet saanut jälkihuolloilta? Koitko tuen hyödylliseksi?
7. Saitko jälkihuollosta sosiaalista tukea? Jos sait, niin minkälaista? (esim. tukihenkilö)
8. Jäitkö kaipaamaan jotain muuta jälkihuolloilta?
9. Tuleeko sinulla jotain muuta mieleen sosiaalisesta tuesta tai jälkihuollosta?

Koulutuksen merkitys

Kolmas teema käsittelee koulusuoriutumista, koulutuspolkuja ja koulutuksen merkitystä haastateltavan elämässä.

1. Minkälaisena koit koulun lapsena ja nuorena?
2. Miten suoriuduit lapsena ja nuorena koulussa?
3. Minkälaista tukea sait kouluaikoina? (esim. lähiympäristöltä tai koululta)
4. Mitä olet opiskellut peruskoulun jälkeen? (esim. suoritettu tutkinto, opiskelut kesken jne.)
5. Mitkä tekijät ovat vaikuttaneet koulutusvalintoihisi?
6. Mitä ajattelet koulutuksesta tällä hetkellä ja minkälainen merkitys koulutuksella on ollut sinulle sijaishuollon jälkeisessä elämässä?

Toimeentulo ja työllisyys

Neljäs teema käsittelee toimeentulon ja työllisyyden merkitystä sijaishuollon jälkeisessä elämässä.

1. Miten koet taloudellisen tilanteesi vaikuttaneen itsenäistymiseesi?

2. Onko taloudellinen tilanteesi vaihdellut sijaishuollon jälkeisessä elämässä? Jos on niin, miten se on vaikuttanut pärjäämiseesi?
3. Minkälaista taloudellista tukea olet saanut eri tahoilta?
4. Minkälaisissa työsuhteissa olet ollut? Minkälainen on tämän hetkinen työtilanteesi?
5. Minkälainen merkitys työelämällä on ollut sinulle sijaishuollon jälkeisessä elämässä?

Itsenäistyminen ja aikuisuus

Viimeinen teema palaa kokoamaan itsenäistymiseen, aikuisuuteen ja tulevaisuuteen liittyviä ajatuksia ja kokemuksia.

1. Mitä itsenäistyminen sinulle merkitsee?
2. Missä vaiheessa koet olevasi itsenäistymistäsi?
3. Minkälaisia epäonnistumisen kokemuksia olet kokenut sijaishuollon jälkeisessä elämässä?
4. Entäpä minkälaisia onnistumisen kokemuksia olet kokenut sijaishuollon jälkeisessä elämässä?
5. Minkälaisia ajatuksia/toiveita sinulla on tulevaisuuteesi liittyen?

Lopuksi tutkittavalla on vielä mahdollisuus kertoa niistä mieleen heränneistä ajatuksista ja kokemuksista, joita hänellä jäi teemojen kohdalla sanomatta.